

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Mateo ma

*Tee jana'a tna'a Jesucristo ma
(Lc 3:23-28)*

¹ Cha'a kúu tutu ndáka'an ja ka nani sa'ya tata ñayii jana'a ma, te ne'un yukan ni kenda Jesucristo ma. Te Jesucristo ma chi ni kenda ya ne'un sa'ya tata David ma, te David ma chi sa'ya tata Abraham ma kúu de.

² Te Abraham ma kúu yuva Isaac ma, te Isaac ma kúu yuva Jacob ma, te Jacob ma kúu yuva Judá ma ji'in ndaka-ka ñani de ma.

³ Te Judá ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Tamar ma, te Fares ma ji'in Zara ma ka kuu de. Te Fares ma kúu yuva Esrom ma, te Esrom ma kúu yuva Aram ma.

⁴ Te Aram ma kúu yuva Aminadab ma, te Aminadab ma kúu yuva Naasón ma, te Naasón ma kúu yuva Salmón ma.

⁵ Te Salmón ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Rahab ma, te Booz ni yo nani de. Te Booz ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Rut ma, te Obed ni yo nani de. Te Obed ma kúu yuva Isaí ma.

⁶ Te Isaí ma kúu yuva rey David ma.

Te rey David ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a ni yo kuu ñasi'i tee kúu Urías ma, te Salomón ni yo nani de.

⁷ Te Salomón ma kúu yuva Roboam ma, te Roboam ma kúu yuva Abías ma, te Abías ma kúu yuva Asa ma.

⁸ Te Asa ma kúu yuva Josafat ma, te Josafat ma kúu yuva Joram ma, te Joram ma kúu yuva Uzías ma.

⁹ Te Uzías ma kúu yuva Jotam ma, te Jotam ma kúu yuva Acaz ma, te Acaz ma kúu yuva Ezequías ma.

¹⁰ Te Ezequías ma kúu yuva Manasés ma, te Manasés ma kúu yuva Amón ma, te Amón ma kúu yuva Josías ma.

¹¹ Te Josías ma kúu yuva Jeconías ma; maa tiempu ni ka jeka ñayii ñuu Babilonia ma ñayii ñuu Israel ma, ni ka kâku Jeconías ma ji'in jaku-ka ñani de ma.

¹² Te nuu ni ka nde koo ñayii Israel ma ñuu Babilonia ma, te ni iyo sa'ya tee kúu Jeconías ma, te nani de Salatiel, te Salatiel ma kúu yuva Zorobabel ma.

¹³ Te Zorobabel ma kúu yuva Abiud ma, te Abiud ma kúu yuva Eliaquim ma, te Eliaquim ma kúu yuva Azor ma.

¹⁴ Te Azor ma kúu yuva Sadoc ma, te Sadoc ma kúu yuva Aquim ma, te Aquim ma kúu yuva Eliud ma.

¹⁵ Te Eliud ma kúu yuva Eleazar ma, te Eleazar ma kúu yuva Matán ma, te Matán ma kúu yuva Jacob ma.

¹⁶ Te Jacob ma kúu yuva José ma, yii ña'a kúu María ma, te si'i Jesús ma kúu ña, te Jesús ma kúu iya nani Cristo ma iya ni tetniñu Su'si ma.

¹⁷ Chukan kúu ja uxi kuun jichi ñayii ma kúu onde Abraham ma te onde David ma, te uxi kuun-ka jichi i kúu onde David ma te onde kivi kuan koo i ñuu Babilonia ma, te uxi kuun-ka jichi i ka kuu onde kivi kuan koo i ñuu Babilonia ma te onde kivi ni kâku Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

*Sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma
(Lc 2:1-7)*

¹⁸ Te sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma. Iyo suchi kúu María ma, ndetu i ja tnanda'a i ji'in José ma, te nuu ñatuu jin kueka tna'a-ka i ma, te María ma, ni ni'i sa'ya i sukan ni kuni maa Xtumani Ndios ma. Te ni jinitnuni José ma ja ñu'u sa'ya i ma.

¹⁹ Te José ma, in suchi va'a ini kúu i, te ñatuu kúni i ja jin ka'an ndeva'a ñayii ma ja kuu María ma, te chukan kúu ja jani ini i ja yuyu'u-ni xndoo i suchi ma.

²⁰ Te sukan jani ini i. Sani te nuu ni kixi i ma, te ni jininu u i ja ni kenda in ángel ni tetniñu Iya Tátununi ma nuu iyo i ma, te jiña'a ángel ma:

—José sa'ya tata David, má koyu'u ro ja kueka ro María suchi ko kuu ñasi'i ro ma, vaa sa'ya i suchi ñu'u ma, Sa'ya maa Xtumani Ndios ma kúu ya.

²¹ Te kâku sa'ya i ma, te xnani ro ya Jesús, vaa ja maa ya te jin kaku ñayii ñuu ya ma te ma jin kondiso kuechi-ka i —kúu ángel ma jiña'a i.

²² Ndaka cha'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Iya Tátununi ma nuu tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ya ma, nuu ni ka'an de ma:

²³ Jin kuni ni ja in suchi jaa, ku'un sa'ya i, te kâku in suchi yii,

te jin xnani i suchi ma Emanuel,

kúu de ká'an de.

Te Emanuel ma kúni ka'an “Su'si ma iyo ji'in o”.

²⁴ Te ni ndoto José ma ja ni kixi i ma, te ni sa'a i sukan ni tatnuni ángel ni tetniñu Iya Tátununi ma, te ni jeka i María ma ja ko kuu ñasi'i i suchi ma.

²⁵ Kovaa masu ni yo kixi i ji'in María ma, chi ni yo ndetu i onde nuu ni kâku sa'ya María ma suchi xinañu'u ma, te ni xnani José ma lulu ma Jesús, sukan ni jiña'a ángel ma.

2

Ni jan koo tee inundichi ma ni ka ndachiñu'u de Jesús ma

¹ Nuu ni kâku Jesús ma ñuu nani Belén ma ja iyo i ñuu Judea ma, ne'un kivi yukan tátñuni rey Herodes ma. Te ini ñuu Jerusalén ma, ni ka kenda koo jaku tee inundichi ve koo ñuu ka iyo ichi nuu kána kandii ma.

² Te ka jikan-tnu'u de:

—¿Ndenu iyo suchi ko kuu rey ñayii judío ma ja já ni kâku i ma? Vaa nuu ka iyo sa ñuu sa ma ichi nuu kána kandii ma, te ni ka jini sa tiuxini káxtnu'u ja já ni kâku i ma, te ve koo sa ja jin ndachiñu'u sa i —ka kuu de ka jiña'a de.

³ Te nuu ni jiniso'o rey Herodes ma ja sukan ka ka'an de ma, te ni ndi ini xeen de, te sukan ni ka ndi ini ndaka ñayii ñuu Jerusalén ma.

⁴ Te ni ndaxtutu Herodes ma ndaka tee ka tatñuni nuu sutu ma, ji'in ndaka tee ka skua'a tnu'u Moisés ma ja ka iyo de ñuu yukan ma, te ni jikan-tnu'u de ndenu iyo ja kâku Cristo iya tetniñu Su'si ma.

⁵ Te ni ka ndakone'e tee ma:

—Ñuu nani Belén ma ja iyo i ñuu Judea ma, vaa sukan ni kaxtnu'u tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te sa'a nde a ni ka'an de ma:

⁶ Te ro'o ñuu Belén ja iyo ro ñuu Judá ma, masu in ñuu luluu-ni kúu ro ja iyo ro ne'un tee ka tatñuni ñuu Judá ma,

vaa ne'un ro'o kee iya kaxtnu'u sukan jin sa'a ñayii ma,

te suu ya ko koto ñuu ri a ja kuu Israel ya.

—Sa'a ni ka ndakone'e de.

⁷ Sani te yuyu'u-ni ni kana Herodes ma tee in-undichi ma, te ni jikan-tnu'u vava'a de na nde kivi ni kenda tiuxini ma.

⁸ Te ni tetniñu de tee ma ñuu Belén ma, te jiña'a de:

—Kuán koo ni, te jin ke'en tnu'u vava'a ni siki ja suchi luluu ni kâku ma te ndenu iyo i, te nú ni ka ndani'i ni i, te jin kaxtnu'u ni, sukan-va'a ki'in tna sa jin ndachiñu'u sa i —kúu de jiña'a de.

⁹ Te nuu ni jinu ni ka jiniso'o de ja jiña'a rey ma, te kuan koo de, te tiuxini ni ka jini de nuu ka iyo de ñuu de ma kúu seña ja ka ndikin de kuan koo de onde nuu ni ka kenda koo de ve'e nuu iyo lulu ma, vaa yukan ni jinkuiñi tiuxini ma.

¹⁰ Te nuu ni ka jini de ja ni jinkuiñi tiuxini ma, te ni ka kutachi xen-xeen de.

¹¹ Te ni ka kivi koo de ini ve'e ma, te ni ka jini de lulu ma ji'in si'i ya María ma, te ni ka jinkoo jiti de, te ni ka ndachiñu'u de Jesús ma, vaa ka jini de ja iya kanuu kúu ya. Sani te ni ka ndakune de ja ka yinda'a de kuan koo de ma, te ni ka skuta'vi de lulu ma mirra ji'in ja jáxiko asi ji'in oro.

¹² Te nuu ni kunee ma te ni ka kixi de ma, te ni xsjani ña'a Su'si ma ja máko jin ndakokuiñi-ka de nuu iyo Herodes ma, te chukan kúu ja in-ka ichi kuan nu koo de ñuu de ma.

Ni ka xsiyo de Jesús ma ñuu Egipto ma

¹³ Sani te nuu ni ka ya'a de kuan nu koo de ma, te nuu ni kixi José ma, te ni kenda in ángel ni tetniñu Iya Tátununi ma, te jiña'a i:

—Ndakoo ni, te kueba ni lulu a ji'in si'i ya a, te kuán koo ni ñuu Egipto ma, te jin koo ni yukan-ni onde kaxtnu'u maa sa kivi ndi koo ni ma, vaa sa'a ko kuu ja Herodes ma chi nduku de lulu a ja ka'ni de ya —kúu i jiña'a i.

¹⁴ Te ni ndoto José ma, te ni jeka de lulu ma ji'in si'i ya ma, te kuan koo jakuaa de ñuu Egipto ma.

¹⁵ Te yukan ni ka iyo de onde ni ji'i Herodes ma, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Iya Tátñuni ma nuu tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma ja ni ka'an de ma: “Onde ñuu Egipto ma ni ndakana sa Sa'ya sa ma.” Sa'a ni ka'an de ma.

¹⁶ Sani te nuu ni jinitñuni Herodes ma ja ni ka xnda'vi ña'a tee inundichi ma, te ni ndakiti xeen ini de, te ni tatñuni de ja jin ka'ni soldado ma ndaka suchi yika ni ka káku ma te onde suchi uu kuiya ma, ja ka iyo i ñuu Belén ma ji'in ndaka yu'u ñuu ma.

¹⁷ Sukan, te ni kuu sukan ni ka'an Jeremías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma nuu sa'a ni ka'an de ma:

¹⁸ Ni ka jiniso'o i ja kúu yu'u in ña'a ñuu Ramá ma, nda'yu ña te tnána ña ja kúxii xeen ini ña. Raquel ma kúu ña, te nda'yu ña ja jin kuu sa'ya ña ma,

te masu na in kúndee ja ndaka'an mani i ña, vaa kuechi ja ni ka ji'i sa'ya ña ma.

Sa'a ni ka'an de ma.

Kuan nu koo de ji'in Jesús ma ñuu Nazaret ma

¹⁹ Kovaa nuu ni ji'i Herodes ma, sani te ni kenda in ángel ni tetniñu Iya Tátñuni ma nuu kixi José ma ñuu Egipto ma,

²⁰ te jiña'a i:

—Ndakoo ni, te ndakueka ni Jesús a ji'in si'i ya a, te kuán nu koo ni ñuu Israel ma, vaa já ni ka ji'i ñayii ka nduku ja jin ka'ni i ya ma —kúu i jiña'a í.

²¹ Sani te ni ndakoo de, te ni ndakueka de ya ji'in si'i ya ma, te kuan nu koo de ñuu Israel ma.

²² Kovaa ni ni'i tnu'u de ja tee kúu Arquelao ma, tátnuni de ñuu Judea ma nuu tniñu yuva de Herodes ma, te chukan kúu ja ni yu'u José ma ja no'o de yukan. Kovaa Su'si ma, ni kaxtnu'u ya nuu de ora kixi de ma nawa sa'a de. Sani te kuan nu koo de ji'in ya ñuu Galilea ma.

²³ Te ni ka kenda koo de ji'in ya yukan, te ni ka iyo de ji'in ya ñuu nani Nazaret ma ja iyo i ñuu Galilea ma, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma nuu ni ka'an de ja konani ya nazareno ma.

3

*Sukan ni kaxtnu'u Juan tee skuan-dute ñayii ma
(Mr 1:1-8; Lc 3:1-9; Jn 1:19-28)*

¹ Ne'un kivi yukan, te ni kenda Juan tee skuan-dute ñayii ma ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma, te káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñuu Judea ma ja jan koo i nuu iyo de ma.

² Te jiña'a de:

—Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te jin ndandikin ni Su'si ma, vaa já ve kuyatni ja tátnuni iya iyo andivi ma —kúu de jiña'a de.

³ Vaa Juan ma kúu tee ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:

Kayu'u in tee onde nuu masu nawa iyo kuiti ma,
te ka'an de:

“Jin satu'va ni ichi Iya Tát'nuni ma,
jin ndakune ni in ichi ndaa.”

Sa'a ka'an de.

⁴ Te Juan ma, ne'nu de sa'ma ixi kiti kúu camellu
ma, te chii de ma ni yo nu'ni in ñíí. Te ni yo jaa de
tika langosta ji'in nduxi ni yo ni'i de yuku ma.

⁵ Te ni yo jan koo ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma,
ji'in ni-ka'nu ñuu Judea ma, ji'in ni-ka'nu yuyute
Jordán ma nuu iyo Juan ma.

⁶ Te ni ka yo ndaka'an, ni ka yo ndakachi i kuechi
i ma nuu Su'si ma, te ni yo skuandute de i yute
Jordán ma.

⁷ Te nuu ni jini de ja kua'a tee ka kuu fariseo
ma ji'in tee ka kuu saduceo ma ni kenda koo ja
skuandute de tee ma, te jiña'a de:

—¡Sukan ka koo koo ma ka kuu ni! ¿Na in ni
kaxtnu'u nuu ni ja jin kaku ni ja ma xndo'o xneni
ña'a Su'si ma?

⁸ Jin sa'a ni ja va'a, sukan-va'a kona'a ndija ja já ni
ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni nuu Su'si ma.

⁹ Te másu ko jin kani ini ni: “¡Yo'o chi jin
ndani'i-ta'vi o, vaa sa'ya tata Abraham ma ka kuu
o!” Kovaa ja ndaa kúu ja visi yuu ka ndaa ya'a chi
kuu ndasa'a Su'si ma sa'ya tata Abraham ma.

¹⁰ Te já iyo tu'va kaa ma xuu yutnu ma ja ka'nde i
onde yo'o tnu ma. Ndaka yutnu masu kúun javixi
va'a ma, jin te'nde tnu, te jin koo tnu nuu ñu'u ma,
te jin kayu jin koko tnu. Te sa'a sa'a ya ji'in ñayii
ñatuu ka sa'a sukan játna ini ya ma.

¹¹ Ja ndaa kúu ja saña chi skuandute ña'a sa ji'in
ndute a-ni, sukan-va'a na jakona'a ja já ni ka

ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni nuu Su'si ma. Kovaa kuee-ka, te kenda iya iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka ya sana saña, te saña, va ni a ndijan ya ma masu kaa masu iyo sa ja kinda'a sa. Te maa ya chi iyo ya ja taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu vaa sa'a ya ja jin koo ni ji'in Xtumani Ndios ma, te nú ma jin kandija ni ja ká'an ya ma chi iyo ya ja chunee ña'a ya nuu ñu'u i'ni ma.

¹² Te já yinda'a ya ja xndechi ya triu ma te nduvii i, te sa'a siin ya paja ma, te ndatava'a ya triu ma nuu ku'un va'a i ma. Te ka'mi ya paja ma in nuu ñu'u ja masu nda'va kuiti i —kúu de jiña'a de.

*Sukan ni jandute Jesús ma
(Mr 1:9-11; Lc 3:21-22)*

¹³ Te kivi yukan Jesús ma, ni kee ya ñuu Galilea ma, te kua'an ya nuu iyo Juan ma yuyute Jordán ma, sukan-va'a skuandute de ya.

¹⁴ Kovaa Juan ma, ñatuu kúni de, te jiña'a de:

—Saña, jiniñu'u ja maa ni skuandute ña'a, ¿te nava'a saa su'va maa ni vee ja skuandute ña'a sa? —kúu de jiña'a de.

¹⁵ Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Kachi ni ve, vaa jiniñu'u ja sa'a jin sa'a o, vaa Su'si ma chi, kúni ya ja jin sa'a o ja va'a ja ndaa nuu ya ma —kúu ya jiña'a ya. Sani te ni kachi Juan ma, te ni skuandute de ya.

¹⁶ Te nuu ni jinu ni jandute Jesús ma, te ni nana ya nuu ndute ma. Sani te ni ka ndanune andivi ma, te ni jini ya ja ni nuu Xtumani Ndios ma sukan kaa in sata, te ni jakoxtnee ya siki maa Jesús ma.

¹⁷ Te ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'a ká'an Su'si ma onde andivi ma:

—Iya ya'a kúu Sa'ya maa sa, te kútoo sa ya, te játna ini xeen sa ja sa'a ya a —kúu ya ká'an ya.

4

Jesús ma, ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mr 1:12-13; Lc 4:1-13)

¹ Sani te Jesús ma, ni jan xsia'a ña'a Xtumani Ndios ma ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma, sukan-va'a kototnuni ña'a tachi ma, sukan-va'a jin kuni o ja masu nawa kuu sa'a tachi ma.

² Nuun ni ya'a uu xiko kivi ja nduu ñuu ñatuu nawa ni jaa ya ma, te kókon ya.

³ Te ni kenda tachi ma ja kototnuni i ya ma, te jiña'a i:

—Nú ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, te tatnuni ni ja yuu ya'a, jín nduu i xtatila ja kaa ni —kúu i jiña'a i.

⁴ Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Tnu'u Su'si ma ká'an: “Masu maa in-ni ja kaa ja ko'o o ma sa'a ja koteku o chi su'va ja kandija o ndaka tnu'u ká'an káchi Su'si ma” —kúu ya jiña'a ya.

⁵ Sani te tachi ma, ni jeka i Jesús ma, te kua'an i ji'in ya onde ñuu ii nani Jerusalén ma, te ni skaa i ya in nuu sukun xini veñu'u ka'nu ma,

⁶ te jiña'a i:

—Nú ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, onde ya'a, te skee ni maa ni onde kunu ma, vaa tnu'u Su'si ma ká'an:

Su'si ma, tatnuni ya nuu ángel ya ma ja jin chindee ña'a i,

te jin ndatnii i nda'a ni ma,

sukan-va'a ma jinu ni nuu in yuu

—kúu i jiña'a i.

⁷ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Suni tnu'u Su'si a ká'an: “Másu ko kototnuni ro Su'si ro Iya Tátnuni ma” —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Sani te tachi ma, ni ja'an i ji'in ya in nuu sukun-ka, te ni kaxtnu'u i ni-ka'nu ñuu ñayivi a ji'in ndaka ja vii ja luu iyo ñuu ñayivi a,

⁹ te jiña'a i:

—Taa sa ndaka cha'a, nuna jinkuiñi jiti ni nuu sa a te ndachiñu'u ña'a ni —kúu i jiña'a i.

¹⁰ Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi ma, te sa'a jiña'a ya:

—Kuán ndiyo ki'in ro nuu iyo ri a, vaa tnu'u Su'si a ká'an: “Maa in-ni Su'si Iya Tátnuni ma kúu iya ndachiñu'u ro, te nuu maa in-ni ya kunukuechi ro” —kúu ya jiña'a ya.

¹¹ Sani te tachi ma, ni xndoo i ya, te ni ka kenda koo ángel ma, te ni ka jinukuechi i nuu ya.

*Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mr 1:14-15; Lc 4:14-15)*

¹² Nuu ni jiniso'o Jesús ma ja Juan ma, yinee de vekaa ma, te ve ndii ya ñuu Galilea ma.

¹³ Te ñatuu ni ndoo ya ñuu Nazaret ma chi kua'an ya onde ñuu Capernaum ma ja kátuu yu'u mar iyo ñuu Zabulón ma ji'in Neftalí ma,

¹⁴ sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:

¹⁵ Ñuu Zabulón ma ji'in ñuu Neftalí ma,

ja ka iyo i ichi yu'u mar ma, in-ka yu'u yute Jordán ma,

ja ka kuu i ñuu Galilea ma, ñuu ñayii masu ñayii judío ka kuu i ma.

¹⁶ Ñuu iyo nuu nee ma, ni jini i in ñu'u ka'nu ndú'va, te ñayii ka iyo ja sani te jin kûu i ma, te in ñu'u ni ndandu'va nuu ka iyo i ma. Sa'a ni ka'an de.

¹⁷ Te onde kivi ni ndenda Jesús ma ñuu Galilea ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:

—Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te jin ndandikin ni Su'si iya iyo andivi ma, vaa já ni kuyatni ja tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kana ya kuun tee ka tava tiaka ja jin kondikin de ya

(Mr 1:16-20; Lc 5:1-11)

¹⁸ Kua'an Jesús ma yu'u mar ñuu Galilea ma, te ni jini ya uu tee ndi-tna'a ñani de. In de ma nani Simón, tee ni ka yo xnani i Pedro ma, te ñani de ma, Andrés nani de. Te ka yikuu de ka skee de ñunu de ma ja jin tava de tiaka nuu mar ma, vaa tee ka tava tiaka ka kuu de.

¹⁹ Te jiña'a ya:

—Ne'e koo ni, te jin kondikin ña'a ni, te sa'a sa ja jin ko kuu ni sukan ka kuu tee ka tava tiaka ma, te jin ndaxtutu ni ñayii ja jin kandija i ja ká'an sa a, te jin kondikin ña'a i maa sa —kúu ya jiña'a ya.

²⁰ Sani te ni ka xndoo kunu de ñunu de ma, te ni ka ndikin de ya.

²¹ Te ni ya'a ya kua'an ya yukan, te ni jini ya uu-ka tee ndi-tna'a ñani de, Santiago ma ji'in ñani de Juan ma, tee ka kuu sayii Zebedeo ma. Ka iyo de nuu barcu yuva de Zebedeo ma, ka yikuu de ka ndakiku de ñunu ka jatniñu de ma. Te ni kana ña'a ya.

22 Te ni ka xndoo kunu de barcu de ma ji'in yuva de ma, te kuan koo de, te ni ka ndikin de ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii

(Lc 6:17-19)

23 Te ni-ka'nu ñuu Galilea ma ni ndakonduu ya, te ndaka veñu'u lilikin ma nuu ka ndatna'a ñayii judío ma, káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ji'in sukan tatnuni ya ma. Te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma ji'in ndaka ja ka ndo'o ka neni ñayii ñuu yukan.

24 Te ni-ka'nu ñuu Siria ma ni ka jini i sukan sa'a sukan kúu ya ma, te ni ki koo i ni ki xsia'a i ndaka ñayii ka ndo'o ka neni ndeva'a-ni nuu kue'e ma, ji'in ñayii ka ndo'o ka neni nuu tachi ma, ji'in ñayii ka nduneé xini i ma, ji'in ñayii ñatuu kúu jin kanda i ma, te ni yo ndasava'a ya i.

25 Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii ñuu Galilea ma, ji'in ñayii ñuu Decápolis ma, ji'in ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ñuu Judea ma, ji'in ñayii ka iyo in-ka yu'u yute Jordán ma, te kuan koo i ji'in ya.

5

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a o, te nde ñayii jin ni'i ja vava'a-ka ma

(Lc 6:20-23)

1 Te ja ni jini Jesús ma kua'a xeen ñayii ma, te ni kaa ya ichi sukun-ka yuku ma, te ni jinkoo ya. Te ni jan koo tee ka ndikin ya ma, ni ka jan nu tna'a-ka de ya.

2 Sani te ni keja'a ya káxtnu'u ya, te sa'a jiña'a ya:

3 —Vava'a jin kendoo ñayii ka ndakunitnuni ja ka jiniñu'u i Su'si ma, vaa kivi tatnuni Su'si ma, nuu koo ya ma, yukan jin koo i ji'in ya.

4 'Vava'a jin kendoo ñayii ka nda'yu ma chi ndaka'an mani ña'a maa Su'si ma.

5 'Vava'a jin kendoo ñayii kuee ini ma chi jin nduta'vi i in ñu'ú ni skuiso ya ja kua'a ya ma.

6 'Vava'a jin kendoo ñayii ni-yu'u ni-ini i ka ndanduku i ja va'a ja ndaa tátnuni Su'si ma ja jin ko sa'a i ma, vaa jin ni'i ndija i ja ka jiniñu'u anua i ma.

7 'Vava'a jin kendoo ñayii inunda'vi ini ma, vaa ndunda'vi ini ña'a maa Su'si ma.

8 'Vava'a jin kendoo ñayii ñatuu na ja u'vi ka iyo ini anua i ma, vaa suu i jin kuni Su'si ma.

9 'Vava'a jin kendoo ñayii ka ndi ini te ka nduku i naxe jin koo mani ñayii ma chi suu i jin konani sa'ya Su'si ma.

10 'Vava'a jin kendoo ñayii ka sondikin ña'a ñayii ma kuechi ja ka sa'a i ja va'a ma te ka ndo'o ka neni i ma chi ñayii yukan jin koo nuu tatnuni Su'si ma.

11 'Vava'a jin kendoo maa ni, nú kuechi ja ka kandija ña'a ni a, te jin ka'an ndeva'a i nuu ni, te jin sondikin ña'a i, te jin xtekuechi ña'a i ja ka sa'a ni ndaka ja u'vi tna'a ja masu sukan ka sa'a ni ma.

12 Jin kusii ini ni, te jin kutachi ni, vaa iyo ja ka'nu ka'nu ja jin kuta'vi ni ja iyo i onde andivi ma, te jin kona'a ni ja sukan ka sondikin ña'a ñayii a, sukan ni ka yo sondikin i tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, tee ni ka yo iyo onde xi'na-ka ma.

Sukan kúu ñii jaa o ma ka kuu o

13 'Ndijin chi sukan kúu ñii jaa o ma sukan ka kuu ni ja ka kandija ni tnu'u Su'si ma te ka iyo

ni ñuu ñayivi a. Chukan kúu ja jin ko koto vava'a ni maa ni, chi vaa ka jini maa ni ja nú ñii ma, ñatuu u'wa-ka i ma, masu nawa kuu sa'a o ja ndu-u'wa-ka i, te ni masu jiniñu'u-ka i. Yika ja skana o i te jin kuiñu ña'a maa ñayii ma.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka kuu o

¹⁴ 'Ndijin chi sukan kúu ñu'u ndú'va vava'a ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka kuu tna ni ñuu ñayivi a, te suni sukan kúu in ñuu iyo onde xini yuku ma ja masu kuu chu'u i ma, sukan ka kuu tna ni.

¹⁵ Vaa ka jini maa ni ja nú ni xndu'va o in ñu'u ma chi masu ja chinee va'a o i in chii kajoo ma kúu, su'va nú ni xndu'va o i chi sonee sukun o i nuu candileru ma, sukan-va'a xtnuu va'a-ka i nuu ndaka ñayii ka iyo ve'e ma.

¹⁶ Sukan kúu ñu'u ndú'va ma, sukan jin ko kuu ni nuu ñayii ma, sukan-va'a ja jin kuni i ja va'a ka sa'a ni ma, te jin ndasa'a i kuenda ja kuechi ja ka iyo ni ji'in Su'si ma kúu ja ka sa'a ni sukan, te jin ndachiñu'u i Yuva o Su'si ma iya iyo andivi ma.

Jiniñu'u ja jin sa'a o sukan káxtnu'u Jesús ma

¹⁷ 'Másu ko jin kani ini ni ja vee sa ja xtandiyo sa ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma xi ja ni ka yo kaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Masu vee sa ja xtandiyo sa, chi ña'a, su'va vee sa ja xsinu sa ja kaxtnu'u vava'a sa sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu ni.

¹⁸ Ja ndaa ká'an sa ja nani ka iyo-ka andivi ma ji'in ñu'ú ya, chi ndaka tna'a ja ni tatnuni Su'si ma onde ndi'i kuiti ko kuu, te ni masu yanduu ni-in letra lilikin.

¹⁹ Te chukan kúu ja nú na in te ñatuu sa'a ndi'i sa'a tu'u i ndaka tnu'u tátnuni sa ya te suni sukan-ni káxtnu'u i nuu ñayii ma ja máko jin sa'a tna i ndaka sukan tátnuni sa ma, te kóna'a i ja masu in ñayii kanuu ko kuu i nuu tatnuni Su'si ma. Kovaa nú na in na sa'a ndaka tu'u tnu'u káxtnu'u sa ya te káxtnu'u tna i ja sukan jin sa'a ndi'i jin sa'a tu'u tna ñayii ma, te kóna'a i ja in ñayii kanuu ko kuu i nuu tatnuni Su'si ma.

²⁰ Chukan kúu ja ká'an sa ja kanuu ja jin sa'a va'a jin sa'a ndaa-ka ni sana tee ka skua'a tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, vaa nú ña'a, te masu kuu jin kivi koo tna ni nuu tatnuni Su'si ma.

*Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin ndaka'an mani nuu tna'a o
(Lc 12:57-59)*

²¹ 'Ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka kaxtnu'u ñayii jana'a ma: “Másu ko ka'ni ni ñayii ji'in ni ma, vaa ñayii ni ja'ni in ndiyi ma, já ni jiso kuechi i te ndachunaa maa i ja ni sa'a i ma.”

²² Kovaa saña chi ká'an sa ja nú na in na ndakiti ini nuu tna'a i ma, suni kuiso kuechi tna i te ndakan Su'si ma kuenda nuu i. Te nú na in jani ini ja maa i kúu-ka ma te kuña'a i nuu tna'a i ma ja masu nde jiniñu'u ñayii yukan ma, te já ni jiso kuechi i te ndakua'a i kuenda nuu Su'si ma kivi ndenda i nuu núkoo ya ja ka'nde ya tniñu ñayii ma. Te ñayii ûni ká'an u'vi nuu in-ka ñayii ma, já iyo i ja ki'in i nuu andeya ma ja ndachunaa i ja ni sa'a i ma.

²³ 'Chukan kúu ja nú vee ni ve xsia'a ni ja ndakua'a ni nuu Su'si ma te ndaka'án ni ja iyo kuechi ni nuu tna'a ni ma,

²⁴ te ja sa'a ni kúu ja xndoo ni ja yinda'a ni ma nuu iyo altar ma, te ki'in ni, te ndaka'an mani ni tna'a ni ma, te nú ni jinu, sani te kii ni te ndakua'a ni nuu Su'si ma ja vee ni ve xsia'a ni ma nkuu.

²⁵ 'Ñama ni, te vitna iyo ja kuu-ka te ndaka'an mani ni ñayii ñatuu iyo mani ji'in ni ma. Nú ña'a te kua'a i kuenda nuu tee ja'nde tniñu ma, te tee ya'a tatnuni de nuu tee ka kuu ndaja'a ma, te jin koo de jin chinee va'a ña'a de vekaa ma.

²⁶ Ja ndaa ká'an sa ja nú na in na kivi vekaa ma, masu ndee-ka i onde ndachunaa ndi'i kuiti i ja ni sa'a i ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ja u'vi kúu ja ko ndiyo ini o in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in o ma

²⁷ 'Ni ka jiniso'o ni ja ni ka yo ka'an i ma: “Máko kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in ni ma.”

²⁸ Kovaa saña chi ká'an sa ja nú in tee, te konde'ya de in ña'a te ndiyo ini de ja kivi nduu de ji'in ña ma, já ni jiso kuechi de, vaa já ni jani ini de sukan ma, te nuu Su'si ma chi kuenda tnu'u ja já ni kivi nduu de ji'in ña kúu.

²⁹ 'Chukan kúu ja nú nduchinuu kua'a ni a kúu ja sa'a ja kuiso kuechi ni ma, tava ni i te skana ni i chi va'a-ka ja skenaa ni in nduchinuu ni a sana ni-ka'nu ni skenaa maa ni nuu andeya ma.

³⁰ Te nú nda'a kua'a ni a kúu ja sa'a ja kuiso kuechi ni, ka'nde ni i te skana ni i chi va'a-ka ja skenaa ni in nda'a ni a sana ni-ka'nu ni skenaa maa ni nuu andeya ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja máko xndoo tee ma ñasi'i de ma

(Mt 19:9; Mr 10:11-12; Lc 16:18)

³¹ 'Suni ni ka yo ka'an tna i: “Nú tee ma, te ndásaxiko de ñasi'i de ma te xndoo de ña kúni de, te kuu xndoo de ña ma, te kuá'a de in tutu ká'an ja já ni xndoo de ña.”

³² Kovaa saña chi ká'an sa, nú tee ma, te ndásaxiko de ñasi'i de ma te xndoo de ña ma, nú masu kuechi ja ni kivi nduu ña ji'in in-ka tee kúu, chi sa'a de ja kivi nduu ña ji'in in-ka tee, te sa'a de ja kuiso kuechi ña. Te tee ndakueka ña'a ni ndoo ma, kuiso kuechi tna de, vaa téku yii ña ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin ka'an ndaa o ma

³³ 'Te suni ni ka jiniso'o ni ja ni ka ka'an tna i nuu ñayii jana'a ma: “Má ndakune'e ni Su'si ma te xnda'vi ni tna'a ni ma, su'va sa'a ni ja ni skuiso ni nuu Iya Táttnuni ma.”

³⁴ Kovaa saña chi ká'an sa, máko jin skuiso ni ja maa andivi ma te jin sa'a ni, vaa andivi ma iyo nuu núkoo Su'si ma ja táttnuni ya ma.

³⁵ Ni a ko jin ka'an ni ja maa ñu'ú ya'a te jin sa'a ni, vaa nuu ka yoxtnee ja'a ya ma kúu. Ni a ko jin ka'an ni ja maa ñuu Jerusalén ma te jin sa'a ni, vaa ñuu Jerusalén ma kúu ñuu iya kúu Rey Kanuu ma.

³⁶ Ni a ko jin ka'an ni ja maa xini ni a te jin sa'a ni, vaa masu kuu jin ndasa'a kuijin ni xi jin ndasa'a tnuu ni ni-in ixi xini ni a.

³⁷ Kovaa su'va in-ni ja jin ka'an ni: nú saa te jin ka'an ni “saa”, te nú ña'a te jin ka'an ni “ña'a”, vaa nuna jin skaa-ka ni ja jin ka'an ni ma, ja u'vi ko kuu i.

*Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kutoo o ñayii ñatuu
ka kunimani nuu o ma
(Lc 6:27-28, 32-36)*

³⁸ 'Suni ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka yo ka'an i: "Nuna xtnakue'e ñayii ma nduchinuu ni ma, te suni ndaxtnakue'e ni nduchinuu i ma. Nuna kene'e i nu'u ni ma, te suni ndakene'e ni nu'u i ma." Te nú sukan ma, chi ja ni ka yo sa'a ña'a in-ka ñayii ma, te suni sukan ni ka yo ndasa'a tna ni i ma.

³⁹ Kovaa saña chi ká'an sa, nú na in kúni ja sa'a ña'a i ja u'vi, máko sunkani ni i, te ko kuu maa i. Te nú na in ni kani yikinuu ni ichi kua'a ma, kua'a ni tnu'u, te káni maa i in-ka yikinuu ni ma.

⁴⁰ Nú na in kúni ja kanaa i ji'in ni te xtandee i su'nu ni ma, suni kua'a tna ni su'nu ka'nu ndii ni ma.

⁴¹ Nú na in xtetuu ña'a nawa kondiso ni te ki'in jika ni ji'in i, su'va uu jichi jika-ka ki'in ni ji'in i.

⁴² Nú na in jikan, te kua'a ni nawa jikan i ma. Te nú na in jikan nuu, te máko ka'an ni ja ma kuanuu ni.

⁴³ 'Ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka yo ka'an i ma: "Kutoo ni tna'a ni ma, te saxiko ni nuu ñayii kúni u'vi nuu ni ma."

⁴⁴ Kovaa saña chi ká'an sa: Jin kutoo ni ñayii ka kuni u'vi nuu ni ma, te jin ka'an va'a jin ka'an vii ni ja jin kuu ñayii ka ka'an u'vi ja jin kuu ni ma, te jin ko sa'a ni ja va'a ja jin kuu ñayii ka saxiko ña'a ma, te jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu ñayii ka nduku ja jin sa'a ña'a i ja u'vi ma,

⁴⁵ sukan-va'a jin ko kuu ni sa'ya Yuva o iya iyo onde andivi ma. Vaa maa ya chi sa'a ya ja kána kandii ma nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja va'a ma, ji'in nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja u'vi ma, te suni sa'a ya

ja kúun savi nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja va'a ma.

⁴⁶ Vaa nú ka kutoo ni yika-ni ñayii ka kutoo ña'a ma, ¿nawa ka ndetu ni ja jin kuta'vi ni ja taa Su'si ma? Vaa sukan kuiti-ni tna ka sa'a ñayii ka sa'a ja u'vi ma.

⁴⁷ Te nú ka wa'a ni nchuxi nani ñayii ni ka nduu ji'in ni sa'ya Su'si ma, ¿nawa kúu ja ka sa'a-ka ni? ¿Masu sukan ka sa'a tna ñayii ñatuu ka jini Su'si ma, ja vivii ka kuu i ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in i ma-ni?

⁴⁸ Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma, su'va jin ku'un ini ni ja ndimaa ja va'a ja vii jin ko sa'a ni, sukan sa'a Yuva o iya iyo onde andivi ma ja ndimaa ja va'a ja vii sa'a ya ma —kúu ya jiña'a ya.

6

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin sa'a o ora ka chindee o ñayii nda'vi ma

¹ Te jiña'a Jesús ma:

—Másu ko jin ku'un ini ni ja ora ka sa'a ni ja va'a ma, te onde jin kuni ña'a ñayii ma, sukan-va'a jin ndachiñu'u ña'a i. Vaa nú sukan na jin sa'a ni, te masu nawa jin kuta'vi ni nuu Yuva o iya iyo onde andivi ma.

² Chukan kúu ja nuna jin chindee ni ñayii nda'vi ma, má jin sa'a ni ja jin kuni ndaka-ka ñayii ma, sukan ka sa'a ñayii ka kutneñu maa i te masu ka sa'a i ja ka ka'an i ma. Vaa nú ka iyo i veñu'u lilikin ma xi nú ka iyo i ichi ma, te sukan ka sa'a i, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja sukan ka sa'a i ma te jin ndachiñu'u ña'a i ma. Ja ndaa ká'an sa ja jâ ni

ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma, te masu nawa jin ni'i-ka i.

³ Kovaa ndijin, nuna jin chindee ni ñayii nda'vi ma, má kuni nda'a ni satni ma ja sa'a nda'a ni kua'a ma, ⁴ sukan-va'a ñatuu na in kuni ja ni chindee ni ñayii nda'vi ma, te Yuva o iya iyo onde andivi ma ja nde'ya ya ja va'a ni sa'a ni ma visi ñatuu na ñayii nde'ya ña'a ma, chi maa ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a ndataa ya nuu ni ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma
(Lc 11:2-4)

⁵ 'Te ora jikan-ta'vi ni ma, máko kuu ni sukan ka kuu ñayii ka ka'an te masu ka sa'a i ma, vaa ñayii ya'a chi ka jatna ini i ja jin konukuiñi i te jin kakan-ta'vi i ini veñu'u lilikin ma ji'in nuu ka ndatna'a ichi ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ma sukan ka sa'a i ma te jin ndachiñu'u ña'a i. Ja ndaa ká'an sa ja ñayii ka sa'a sukan ma já ni ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma, te masu nawa jin ni'i-ka i.

⁶ Kovaa ndijin, ora jikan-ta'vi ni ma, ndivi ni ini ve'e ni ma, te kasi ni ye'e ni ma sukan-va'a ñatuu na in kuni ña'a, te kakan-ta'vi ni nuu Yuva ni Su'si ma. Vaa Yuva ni iya nde'ya ja va'a sa'a ni ma visi ñatuu na ñayii nde'ya ña'a ma, chi maa ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a ndataa ya ma.

⁷ 'Te ora jikan-ta'vi ni ma, máko ndaka'an ndaka'an-ni ni tnu'u masu ka jiniñu'u ma, sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka kukanu ini Su'si ma, vaa ka jani ini i ja kuechi ja kua'a tnu'u ka ka'an ka ka'an i ma, te kuniso'o-ka Su'si ma.

⁸ Máko jin sa'a ni sukan ka sa'a i ma, vaa visi ñatuu jin kakan-ta'vi-ka ni nawa ka jiniñu'u ni ma, kovaa Yuva o Su'si ma chi já jini ya nawa ka jiniñu'u ni.

⁹ Chukan kúu ja, ndijin chi sa'a jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma:

Yuva sa ja iyo ni andivi a,
jayiñu'u kóo nuu maa ni a.

¹⁰ Ka kuni sa ja kenda kivi ja tatnuni ni ñuu ñayivi a,

te sukan ka sa'a i ja kúu ini maa ni andivi a,
te sa'a ni ja sukan jín sa'a tna sa ñuu ñayivi a.

¹¹ Chindee ña'a ni ja na koo ja jin kaa sa vitna,
te sukan sa'a tna ni ndi-kivi ndi-kivi.

¹² Te sakanu ini ni na ja u'vi ka sa'a sa nuu ni ma,
vaa saña tna chi ka sakanu ini sa ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma.

¹³ Te máko kua'a ni tnu'u ja ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a sa ja u'vi ma,
su'va chindee ña'a ni ja na jin kaku sa nuu ja u'vi ma.

Vaa maa ni kúu iya tátnuni,
te maa ni iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ji'in jayiñu'u ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.

¹⁴ 'Vaa nuna jin sakanu ini ni ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma, suni sakanu ini tna ña'a Yuva o iya iyo andivi ma.

¹⁵ Kovaa nú ma jin sakanu ini ni ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma, suni masu sakanu ini tna ña'a Yuva o ma ndaka ja u'vi ni ka sa'a ni nuu ya ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin koo ndite o nuu Su'si ma

¹⁶ 'Ora ka iyo ndite ni nuu Su'si ma, má jin sa'a ni ja ka kuxii, ka kunda'vi ini ni, sukan ka sa'a ñayii ka ka'an te masu ka sa'a i sukan ka ka'an i ma, vaa ka sa'a i tnu'u ja ka kuxii, ka kunda'vi ini i, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja ka iyo ndite i nuu Su'si ma te jin ndachiñu'u ña'a i. Ja ndaa ká'an sa ja já ni ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma, te masu na jayiñu'u-ka jin ni'i i nuu Su'si ma.

¹⁷ Kovaa ndijin, ora iyo ndite ni nuu Su'si ma, te koo sii ini ni, te ndakate ni nuu ni a, te vivii ndasa'a ni maa ni,

¹⁸ sukan-va'a ñatuu na in kuni ja iyo ndite ni nuu Su'si ma, te maa Yuva ni Su'si ma, iya nde'ya nawa sa'a ni ma visi ñatuu na ñayii nde'ya nawa ni sa'a ni ma chi maa ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a skuta'vi ña'a ya ma.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa chukan chi masu ja naa kúu

(Lc 12:32-34)

¹⁹ 'Máko ku'un xeen ini ni ja koneva'a ni kua'a xeen ndatniñu ñuu ñayivi a nuu kána tikixin, ji'in nuu nána xe'e ndatniñu ma, ji'in nuu kuu jin kivi koo kui'na ini ve'e ni ma te jin sakui'na i.

²⁰ Su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni ja va'a ja ndaa ma, vaa ndaka chukan chi onde andivi ma jin koo va'a. Vaa yukan masu kana tikixin ma, ni a nana xe'e ja koneva'a ni ma, te yukan masu na kui'na ka kivi koo ja jin sakui'na i ma.

²¹ Vaa nuu iyo ndaka ja ñu'u ini o ja neva'a o ma, yukan tna jatanuu-ka ini anua o ma.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ma kúu nduchinuu o a nuu yikikuñu o a

(Lc 11:33-36)

²² 'Nduchinuu ni a, sukan kúu in ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka kuu i ne'un yikikuñu ni a. Chukan kúu ja nú nduchinuu ni a, ja va'a ka kuu i, te ni-ka'nu yikikuñu ni a, kotnuu i, te ni'i ini ni ja sa'a ni ja va'a ma.

²³ Kovaa nú nduchinuu ni a, ja u'vi ka kuu i, te ni-ka'nu yikikuñu ni a, iyo i nuu nee ma. Te nú sukan, nda'vi maa ni vaa ni-ka'nu yikikuñu ni a iyo nuu nee kuiti ma.

Masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma ji'in nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a
(Lc 16:13)

²⁴ 'Ni-in ñayii, masu kuu kunukuechi i nuu uu jito'o i ma chi kuni u'vi i nuu in jito'o i ma te kutoo-ka i in-ka jito'o i ma, xi katanuu i in de ma te saxiko i in-ka de ma. Masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma ji'in nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.

Máko jin ko ndi ini xeen o naxe jin ni'i o ja jin koteku o a
(Lc 12:22-31)

²⁵ 'Chukan kúu ja ká'an sa: Máko jin ko ndi ini ni nawa jin kaa jin ko'o ni ja jin koteku ni, ni a nawa jin kondii jin konama ni. Ka jini maa ni ja Su'si ma ni sa'a ja ka tekuni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i ni ja jin kaa ni ma. Te ka jini maa ni ja Su'si ma, ni sa'a ya yikikuñu ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i ni ja jin kondii jin konama ni.

²⁶ Jin konde'ya ni lasaa ka ndava ichi andivi a, ja masu na itu ka chi'i ti, ni a jin ndaxtutu ti nawa jin kaa ti, ni a jin ko ndi ini ti ja jin tnaa va'a ti in nuu yaka ja jin kaa ti ma. Kovaa maa Yuva o iya iyo andivi ma na'a nawa jin kaa ti. ;Te nú sukan sa'a ya

ji'in lasaa ma, nde-ka tu ndijin chi ko ndi ini Su'si ma ja jin ni'i ni ja jin kaa ni, vaa ka ndanuu-ka ni sana lasaa ma!

²⁷ Te visi na jin ko ndi ini xeen ni, kovaa masu kuu jin sa'a maa ni ja jin kua'nu-ka ni jaku.

²⁸ ¿Te nava'a ka ndi ini xeen ni nawa jin kone'nu ni a? Jin konde'ya ni ja ita ma, vivii ka ja'nu i. Te ni masu ka satniñu i, ni masu ka kene'e i yu'va ja jin kuva'a sa'ma i ma.

²⁹ Kovaa ká'an sa ja ni a rey Salomón ma, ja ndaka ja va'a ni yo neva'a de ma, masu ni yo ne'nu de sukan vii ka ndaa ita a.

³⁰ Vaa Su'si ma sa'a ja vivii ka ndaa ita ja ka iyo ichi yuku ma in kii ma, te kivi yutnee ma, te jin kayu i nuu ñu'u ma-ni. ¿Te nú sukan vivii jito ya ita ma, naka tu ndijin ja ka kuu ni sa'ya ya ma, suni vivii skondii skonama ña'a ya! ¿Nava'a vala-ni ka kukanu ini ni ya?

³¹ Te chukan kúu ja má jin ko ndi ini ni te jin ko kuxii ini ni te jin ka'an ni: “¿Nawa jin kaa o? xi ¿nawa jin ko'o o? xi ¿nawa jin kondii jin konama o a?”

³² Vaa ndaka cha'a ka ndi ini ñayii ñuu ñayivi a, kovaa ndijin, ka neva'a ni in Yuva o iya iyo ichi andivi ma ja jini ya ja ndaka cha'a ka jiniñu'u ni a.

³³ Ndjijin, jin ndanduku ni xinañu'u kuiti-ka sukan tátuni Su'si ma, ji'in sukan sa'a ndaa ya ma, te ndaka cha'a, te kenda koo kuee-ka ndi-tna'a ka jiniñu'u ni ma.

³⁴ Chukan kúu ja máko jin ko ndi ini ni nawa ko kuu kivi yutnee ma, vaa kenda siin maa i ji'in tnundo'o i ma, te chukan kúu ja jin katanuu ni nawa iyo ja jin sa'a ni in kivi in kivi ma-ni —kúu ya jiña'a ya.

7

Máko jin ndanduku o naxe sa'a naxe kúu in-ka ñayii ma

(Lc 6:37-38, 41-42)

¹ Te jiña'a Jesús ma:

—Máko jin ndanduku ni naxe ka sa'a ka kuu in-ka ñayii ma, sukan-va'a máko ndanduku Su'si ma naxe ka sa'a ka kuu maa ni a.

² Vaa sukan ka ka'an ni ja jin kuu tna'a ni ma, te sukan ndaka'an tna Su'si ma ja jin kuu maa ni, te tnu'u ja ka jiña'a ni nuu in-ka tna'a ni ma ndaka'an tna Su'si ma nuu ni.

³ ¿Te nava'a nde'ya ni in mi'i ñunee nuu tna'a ni ma, te ñatuu núkonde'ya ni vitu ka'nu ñunee nuu maa ni a?

⁴ ¿Te nava'a jiña'a ni nuu tna'a ni ma: “Taa ni tnu'u, te tava sa in mi'i ñunee nuu ni a”, te vitna ja nuu maa ni a ñunee in vitu ka'nu ma?

⁵ Masu ndasa'a ni kuenda tnu'u ká'an ni a, vaa ká'an ni te masu sa'a ni sukan ká'an ni ma. Xi-nañu'u-ka tava ni vitu ka'nu ñunee nuu maa ni a, te sukan saa kuu konde'ya va'a ni, sukan-va'a kuu ndatava ni mi'i ñunee nuu tna'a ni ma.

Má jin kaxtnu'u-ka o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ñayii ñatuu kúu ini i ja kandija i ma

⁶ Má jin kua'a ni ja ii ma nuu la-ina ma, nasa jin ndakokuiñi ti te jin sa'a kuechi jin sa'a likin ña'a ti. Te má jin tnaa ni perla vivii ma nuu chikini ma, nasa jin kuiñu ti.

Kúu ini Su'si ma ja jin kakan o nawa ka jiniñu'u o ma

(Lc 11:9-13)

⁷ 'Jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te taa ya. Jin nduku ni, te jin ni'i ni. Jin skajan ni ye'e ma, te ndanune, te kuu jin kivi koo ni.

⁸ Vaa nú na in jikan ma chi ni'i i. Te ñayii ndúku ma chi ni'i i. Te ñayii skajan ma, te ndanune ye'e ma, te ni'i i ja kúni i ma.

⁹ '¿Nde ndijin ja kúu ni ñayii a, te nuna kakan sa'ya ni ma in xtatila, te chi'i ni in yuu nda'a i?

¹⁰ ¿Xi kakan i in tiaka, te kua'a ni i in koo?

¹¹ Vaa nú ndijin ja masu inuva'a ini ni ma, te ka jini ni jin kua'a ni ja va'a sa'ya ni ma, inde-ka tu ja Yuva o iya iyo onde andivi ma, ûni skuta'vi ya ja va'a ndaka ñayii kakan nuu ya ma!

*Jín sa'a o nuu ñayii ma sukan kúni o ja jin sa'a ña'a i maa o ma
(Lc 6:31)*

¹² 'Chukan kúu ja ndaka ja va'a ka kuni ni ja jin sa'a ña'a ñayii ma, te sukan jin sa'a ni ja va'a ja jin kuu i, vaa nú sa'a o sa'a chi yikuu o sa'a o ndaka sukan ni ka yo kaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.

*Jín kivi koo o ye'e tuu ma
(Lc 13:24)*

¹³ 'Jin ku'un ini ni ja jin kivi koo ni ichi ye'e tuu ma, vaa ye'e jite ma ji'in ichi ka'nu ma, ichi ki'in o nuu skenaa o maa o ma kúu, te kua'a xeen ñayii ka kivi koo ye'e yukan.

¹⁴ Kovaa ye'e tuu ma ji'in ichi kuiñi ma ichi ki'in o ja koteku o ni-kani ni-jika kúu, te jaku-ni ñayii ka kuu ñayii ka ndani'i ye'e yukan.

Ja sukan ka sa'a ka kuu ñayii ma, te ndakuni o i na in ka kuu i
(Lc 6:43-44)

¹⁵ 'Jin konee ni cuidado, vaa ka iyo ñayii ka sa'a tnu'u ja ñayii ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka kuu i, te ka sa'a i tnu'u ja sukan ka kuu ndikachi ma ka kuu i, kovaa ini anua i ma chi sukan ka kuu ndiva'u ka kokon xen-xeen ma, sukan ka kuu i.

¹⁶ Te ja sukan ka sa'a ka kuu i ma, te jin ndakuni o na in ka kuu i. ¿Xi ndáxtutu o uva nuu tnu iñu ma, xi ndáxtutu o higo nuu iñu xkuindivi ma?

¹⁷ Vaa ka jini ni ja ndaka yutnu kui'i va'a ma chi ka wa'a tnu nde'ya va'a, kovaa ndaka yutnu kui'i masu va'a ma, masu ka wa'a tnu nde'ya va'a.

¹⁸ Nú in yutnu kui'i ja ndimaa nde'ya iya kúun, te masu kuu ka'an o ja in yutnu kui'i vava'a kúu tnu. Vaa ni a in yutnu kui'i ja kúun nde'ya vava'a, te kúun tna nde'ya iya ma. Te sa'a, te ka jini o nú yutnu va'a xi masu yutnu va'a kúu tnu.

¹⁹ Te chukan kúu ja yutnu kui'i masu kúun nde'ya va'a ma chi te'nde tnu, te ki'in tnu kayu tnu nuu ñu'u ndú'va ma.

²⁰ Te suni sukan ka kuu tna ñayii ma. Vaa ja ka sa'a ka kuu i ma, te ndakuni o na in ka kuu i, nú ñayii va'a xi ñayii u'vi ka kuu i.

Nde ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma
(Lc 13:25-27)

²¹ 'Masu ndaka ñayii ka ka'an nuu sa a: "Señor, Señor" ma, jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma, nú masu ja yika-ni ja ñayii ka sa'a sukan kúni Yuva sa Su'si ma iya iyo onde andivi ma.

22 Kivi yukan kua'a xeen i jin ndaka'an nuu sa a: “Señor, Señor, ¿masu ja maa ni, te ni ka ndakaxtnu'u sa tnu'u maa ni a nuu ñayii ma? ¿Te masu ja maa ni, te ni ka kene'e sa tachi ka yinee ini anua ñayii ma? ¿Te masu ja maa ni, te ni ka sa'a kua'a sa milagru ma?”

23 Kovaa sani te ndakuña'a sa nuu ñayii yukan: “Masu nama uun ni jini ña'a sa. ¡Kuán koo ni kuán jin ndiyo ni nuu iyo sa a! ¡Vaa ndijin chi ñayii ka sa'a ja u'vi ma ka kuu ni!”, kuña'a sa i.

Ñayii niniso'o te sa'a i sukan ká'an Jesús ma chi koo va'a i
(Lc 6:46-49)

24 'Ndeva'a-ni na in na koniniso'o tnu'u ya'a te sa'a i sukan ká'an sa a, te ká'an sa ja ñayii jani va'a ini kúu i, sukan kúu in tee sa'a ve'e de siki nuu toto ma, sukan kúu i.

25 Visi ni kuun savi ma te ni kee ndeñu'u yute ma, te ni yi'i xeen tachi ma, te ni jan kani ndee ni'i ndute ma yika ve'e ma, kovaa masu ni kotuu ve'e ma, vaa siki toto ma yoxtnee i.

26 Kovaa nú na in koniniso'o tnu'u ya'a te ma sa'a i sukan ká'an sa a, te ndaka'an sa ja in ñayii masu jani va'a ini kúu i, sukan kúu in tee ni sa'a ve'e de ma siki nuu ñuti ma, sukan kúu i.

27 Vaa ni kuun savi ma, te ni kee ndeñu'u, te ni yi'i xeen tachi ma, te ni jan kani ndee ni'i ndute ma yika ve'e ma, te ve'e kátuu nuu ñuti ma, ni kotuu i, te kua'a xeen ja ni skenaa ñayii xi-ve'e ma —kúu ya jiña'a ya.

28 Te nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma tnu'u ya'a, te ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i sukan káxtnu'u ya ma.

29 Vaa maa ya chi ûni jini ya ja káxtnu'u ya ma, te masu ni yo jani uu ni yo jani uni ini ya ja ni yo ka'an ya ma, sukan ni ka yo jani uu ni ka yo jani uni ini tee ka skua'a tnu'u Moisés ma.

8

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra

(Mr 1:40-45; Lc 5:12-16)

¹ Te nuu ni nuu Jesús ma yuku ma, te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii.

² Te ni kenda in tee ndó'o lepra, te ni jinkoo jiti de nuu ya, te sa'a jikan-ta'vi de nuu ya:

—Iya Tátununi, nú kúni maa ni, te ndasavii ña'a ni kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de.

³ Jesús ma, ni sonee ya nda'a ya siki de, te jiña'a ya:

—Kúni sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni! —kúu ya jiña'a ya.

Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u kue'e lepra ma,

⁴ te Jesús ma, sa'a ni tatnuni ya:

—Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma, su'va kuá'an ni, te kaxtnu'u ni ñíí ni a nuu sutu ma, te kinda'a ni ja ni tatnuni Moisés ma ja ndakua'a ni nuu Su'si ma ja ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ ni nduvii ni a, sukan-va'a ndaka i jin kuni ja jâ ni nduvii ni nuu kue'e ni ndo'o ni ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in suchi jinukuechi nuu tee tátununi nuu cientu soldado ma
(Lc 7:1-10)

⁵ Ni kivi Jesús ma ñuu Capernaum ma, te ni kenda in tee tátnuni nuu cientu soldado ma, te jikan-ta'vi de nuu ya,

⁶ te jiña'a de:

—Señor, suchi jinukuechi nuu sa ma, kátuu i ve'e sa ma, te ñatuu kúu kanda-ka i, te ndó'o néni xen-xeen i —kúu de jiña'a de.

⁷ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Nusaa, te jín koo o, te ndasava'a sa i —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Te ni ndakone'e tee tátnuni nuu cientu soldado ma, te jiña'a de:

—Señor, masu kaa masu iyo sa ja kivi ni ini ve'e sa ma. Va'a-ka onde ya'a-ni te tatnuni ni nuu kue'e ma ja jin ndiyo i, te nduva'a suchi jinukuechi nuu sa ma.

⁹ Vaa suni saña chi tee tátnuni kúu sa, te tátnuni sa nuu soldado ma. Te nuna kuña'a sa in de ma: “Kuá'an ni”, te kua'an de, te nuna kuña'a sa in-ka de ma: “Ne'e ni”, te kii de. Te nuna tátnuni sa nuu suchi jinukuechi nuu sa a: “Sa'a cha'a”, te sa'a i —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Te ja ni jiniso'o Jesús ma, kua'an-nka ini ya, te jiña'a ya ñayii ka ndikin ya ma:

—Ja ndaa ká'an sa ja ni a maa ñuu Israel ya, masu ni ndani'i sa ñayii ka kukanu ini ña'a sukan kúkanu ini ña'a tee ya'a.

¹¹ Te ká'an sa ja ki koo kua'a ñayii ichi nuu kána kandii ma ji'in ichi nuu kée kandii ma, te jin kunukoo i ji'in Abraham ma ji'in Isaac ma ji'in Jacob ma nuu tatnuni Su'si ma.

¹² Kovaa sa'ya ya ja ka iyo ja jin koo i nuu tatnuni ya ma nkuu, chi kene'e ya i ichi ke'e ma, te chunee ya i nuu nee ma, te yukan, te jin ndanda'yu i, te jin

ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i kuechi ja ñatuu ni ka kandija i ja ká'an ya ma —kúu ya jiña'a ya.

¹³ Sani te jiña'a Jesús ma nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma:

—Kuá'an ni. Vaa ja ni kukanu ini ña'a ni a, te koo kuu sukan ni jikan-ta'vi ni ma —kúu ya jiña'a ya.

Te suchi jinukuechi nuu de ma, ni nduva'a i maa ora yukan-ni.

*Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i xiso Pedro ma
(Mr 1:29-31; Lc 4:38-39)*

¹⁴ Sani te ni kivi Jesús ma ini ve'e Pedro ma, te ni jini ya ja si'i xiso Pedro ma, kátuu ña in nuu jito, te yi'i xeen ña'a ka'ni.

¹⁵ Te ni sonee ya nda'a ya ma siki nda'a ña ma, te ni ndee ña'a ka'ni ma, te ni ndakoo ña, te ni satu'va ñukuun ña nawa kaa ya ji'in tee ka ndikin ya ma.

*Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u
(Mr 1:32-34; Lc 4:40-41)*

¹⁶ Nuu ve kunee ma, ni jan koo ñayii ni ka jan xsia'a i kua'a ñayii ka yinee tachi ini anua i ma, nuu Jesús ma, ja na ndasava'a ña'a ya. Te ni tatnuni ya nuu tachi ma, te ni ndene'e ya i ini anua ñayii ma, te ni ndasava'a ya ndaka ñayii ka ku'u ma,

¹⁷ sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma: “Maa ya ni jiso kue'e o ma ji'in ndenu u'vi o ma.”

*Ñayii ka kuni ja jin kondikin i Jesús ma
(Lc 9:57-62)*

¹⁸ Ni jini Jesús ma ja ni ka ndututu kua'a xeen ñayii nuu iyo ya ma, te chukan kúu ja ni tatnuni ya

nuu tee ka ndikin ya ma ja na jin koo de ji'in ya onde in-ka yu'u mar ma.

¹⁹ Te ni jan tu'va ña'a in tee skua'a tnu'u Moisés ma, te jiña'a de:

—Teskua'a, kúni sa ja kondikin ña'a sa ndeva'a-ni ndenu ki'in maa ni —kúu de jiña'a de.

²⁰ Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ñukuii ma, ka iyo yavi ti, te lasaa ma, ka iyo taka ti, kovaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ñatuu ndenu iyo in nuu ndatatu sa —kúu ya jiña'a ya.

²¹ In-ka tee ka ndikin ya ma, jiña'a de ya:

—Señor, kachi ni, te xinañu'u chu'u va'a sa yuva sa ma, sana kii sa, te kondikin ña'a sa —kúu de jiña'a de.

²² Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Kondikin ña'a ni, te xndoo ni ñayii ñatuu ka kachi ja sa'a Su'si ma ja jin koteku i ma, te jin chu'u maa i ñayii ni ka ji'i ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i ma ji'in ndute ma

(Mr 4:35-41; Lc 8:23-25)

²³ Sani te ni kaa Jesús ma nuu barcu ma, te tee ka ndikin ya ma, suni ni ka ka koo tna de.

²⁴ Nani ka ya'a de nuu ndute ma, te ni keja'a yi'i xeen tachi nuu ndute ma, te barcu ma já ve jaku'un ndute, te vala-nka ja sa'vi tnu nuu ndute ma. Kovaa Jesús ma, kixi ya.

²⁵ Sani te ni ka xndoto kunu de Jesús ma, te ka jiña'a de:

—¡Señor! ¡Chindee ña'a ni! ¡Nú ña'a, te jin sa'vi o nuu ndute a! —ka kuu de ka jiña'a de.

26 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Nava'a ka yu'u ni? ¿Ñatuu jin kukanu ini-ka ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.

Sani te ni ndakoo ya, te ni tatnuni ya nuu tachi yi'i ma ji'in nuu ndute ma ja na jin ndunañii i, sani te nañii kuiti ni nduu nuu ndute ma.

27 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka sa'vi-nka ini de, te ka ka'an de:

—¿Na tee kúu tee ya'a, ja ka kandija ña'a tachi yi'i ja ji'in ndute a? —ka kuu de ka ka'an de.

Ni ndasava'a Jesús ma uu tee ja ka yinee ña'a tachi

(Mr 5:1-20; Lc 8:26-39)

28 Sani te ni ka kenda koo de in-ka yu'u mar ma ñuu ñayii gadareno ma. Te ni ka ke koo uu tee ichi nuu ka chu'u i ndiyi ma, te ka yinee tachi ini anua de ma, te ni ka jan tu'va de Jesús ma. Te îyo ka sa'a de, te chukan kúu ja ñatuu kúu jin ko ya'a ñayii ma ichi yukan ma.

29 Sani te ka kayu'u de ka jiña'a de:

—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa! ¿Vaa Sa'ya Su'si ma kúu ni, te vee ni ja xndo'o xneni ña'a ni? ¡Te vitna ja ñatuu kenda-ka kivi ja sa'a ni sukan! —ka kuu de ka jiña'a de.

30 Te jika-ka ka iyo kua'a chikini ja ka jaa ti,

31 te chukan kúu ja tachi ma, ka jiña'a i:

—Nuna ndene'e ña'a ni, te taa ni tnu'u, te jin ndivi koo sa chikini ma —ka kuu i ka jiña'a i.

32 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¡Kuán koo, nusaa! —kúu ya jiña'a ya.

Sani te tachi ma, ni ka xndoo i tee yukan, te ni ka ndivi koo i ini chikini ma, te ndaka chikini ma, te ka jinu ti ni ka nu koo ti onde nuu ndute mar ma,

te ni ka kê koo ti nuu ndute ma, te ni ka kandee ti, te ni ka ji'i ti.

³³ Te tee ka jito chikini ma, ni ka jinu de kuan koo de, te ni ka ndivi koo de ini ñuu ma, te ni ka ndakani de ndaka sukan ni kuu ji'in tee ni ka yo yinee ña'a tachi ma.

³⁴ Te ñayii ka iyo ñuu ma, te ni ka ke koo i te kuan koo i kuan tna'a i Jesús ma. Te ja ni ka kenda koo i nuu iyo ya ma, te ni ka jikan-ta'vi xeen i nuu ya ja na ki'in ya, te máko koo-ka ya ñuu yukan.

9

*Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu kúu kanda de, te ni nduva'a de
(Mr 2:1-12; Lc 5:17-26)*

¹ Chukan kúu ja Jesús ma, ni ndaa ya nuu barcu ma, te ni ndaya'a ya onde in-ka yu'u mar ma, kuan no'o ya.

² Te ni ka kenda koo ñayii ji'in in tee ñatuu kúu kanda de, te ka ndiso i jito nuu yoxtnee de ma. Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu ini xeen i ya ma, te jiña'a ya nuu tee ku'u ma:

—Sa'ya sa, máko kuxii-ka ini ni, vaa ndaka kuechi ni ma já ni ka naa —kúu ya jiña'a ya.

³ Te jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka jani ini de: “Tnu'u ká'an tee ya'a chi ñatuu játna ini Su'si ma”, ka kuu de ka ka'an de.

⁴ Kovaa Jesús ma chi já ni jinitnuni ya ndaka ja ka jani ini de ma, te ni jikan-tnu'u ya de:

—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?

⁵ ¿Nde a kúu ja yii-ka? ¿Ja kuña'a o tee ku'u a ja: “Kuechi ni ma já ni ka naa”? ¿Xi ja kuña'a o de:

“Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni”?

⁶ Te káxtnu'u sa sa'a, sukan-va'a jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa ñuu ñayivi a, te sakanu ini sa kuechi ñayii ma, te xnaa sa —kúu ya jiña'a ya.

Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:

—Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni ve'e ni ma —kúu ya jiña'a ya.

⁷ Sani te ni ndakoo de, te kuan no'o de.

⁸ Sani te ndaka ñayii ka iyo ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ni ka jakondee i ka ndachiñu'u i Su'si ma, vaa suu ya ni wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma ñayii ma.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma

(Mr 2:13-17; Lc 5:27-32)

⁹ Nuú ni ya'a Jesús ma ichi nuu kua'an ya ma, te ni jini ya tee kúu Mateo ma, ja núkoo de ja ndáke'en ya'vi de xu'un no'o ñuu Roma ma nuu ndaka ñayii ka kivi koo ini ñuu ma ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi ma. Te jiña'a ya:

—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya de.

Te ni ndokuiñi tee kúu Mateo ma, te ni ndikin de ya.

¹⁰ Sani te Jesús ma, nuu ni jinkoo ya ini ve'e ma ja kaa ya xita ma, te ni ka kenda koo tna kua'a tee ka ndake'en ya'vi xu'un ja no'o Roma ma ji'in kua'a tna ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a ma. Ka nukoo tna i nuu mesa nuu núkoo Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma.

¹¹ Te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jini de Jesús ma ja núkoo ya ne'un ndaka ñayii yukan ma, te ka jiña'a de nuu tee ka ndikin ya ma:

—¿Nava'a teskua'a ni a, ka nukoo kaa de ka jaa de ndeyu ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un ma, ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a a? —ka kuu de ka jiña'a de.

¹² Kovaa ni jiniso'o Jesús ma, te jiña'a ya:

—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka jiniñu'u i tee tatna ma, chi yika-ni ja ñayii ka ku'u ma.

¹³ Kuán koo ni, te jin skua'a ni nawa kúni ka'an tnu'u Su'si a nuu ká'an ma: “Masu kúni sa ja jin ka'mi ni kiti jin ndataa ni nuu sa, su'va ja kúni sa kúu ja na jin kunda'vi ini ni tna'a ni ma.” Te saña chi masu vee sa ja ndakana sa ñayii ka jani ini ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu i ma, chi vee sa ja ndakana sa ñayii ka ndakunitnuni i ja ka ndiso kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka iyo ndite tee ka ndikin ya ma

(Mr 2:18-20; Lc 5:33-35)

¹⁴ Sani te tee ka ndikin Juan ma, ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ka jiña'a de:

—¿Nava'a saña ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka iyo ndite sa ji'in de te ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma, te tee ka ndikin ña'a ndijin a chi ñatuu ka sa'a de sukan? —ka kuu de ka jiña'a de.

¹⁵ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Xi jin koo ndite ñayii ka iyo viko tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in suchi yii tnánda'a ma? Kovaa kenda kivi ja jin xstandiyo i suchi tnánda'a

ma. Te nuna kenda kivi yukan, sana jin koo ndite ñayii ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndáketna'a i ji'in ja tu'u ma

(Mr 2:21-22; Lc 5:36-39)

¹⁶ 'Ni-in ñayii ndasa'a i in sa'ma tu'u te ndachu'un i in sa'ma jaa, chi vaa sa'ma jaa ma chi ndatiyi i, te kachi i ja tu'u ma, te ka'vi-ka te'nde i.

¹⁷ Te ni masu tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma in nuu ñií kiti já ni kuu kii iyo ma, vaa ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te skenaa o ndute uva ma ji'in ñií ma. Chukan kúu ja tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma in nuu ñií jaa ma, te jin kendoo va'a nduu nduu i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a

(Mr 5:21-43; Lc 8:40-56)

¹⁸ Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni kenda in tee tátununi veñu'u luluu ma, te ni jinkoo jiti de nuu ya, te jiña'a de:

—Sasi'i sa ma chi vitnañu'ni ni ji'i i, te vee sa. Ne'e ni, te jín koo o, te sonee ni nda'a ni a siki i, sukan-va'a ndateku i —kúu de jiña'a de.

¹⁹ Te ni ndokuiñi Jesús ma, te ni ndikin ya de, te suni sukan ni ka sa'a tee ka ndikin ya ma.

²⁰ Te iyo in ña'a ja já ni kuu uxi uu kuiya ja ku'u ña ja jati ña'a niñi. Te ni jan tu'va ña ichi yata Jesús ma, te ni ke'e ña yu'u sa'ma ndii ya ma,

²¹ chi vaa jani ini ña: “Visi yika ja na kaki'i o sa'ma ndii ya ma, te nduva'a o”, jani ini ña.

22 Kovaa Jesús ma, ni konenuu ya, te ni jini ya ña, te jiña'a ya:

—Sa'ya sa, koo sii ini ni. Jâ ni nduva'a ni, vaa kuechi ja ni kukanu ini ña'a ni ma —kúu ya jiña'a ya.

Te ora yukan-ni, te ni nduva'a ña.

23 Te nuu ni kivi Jesús ma ini ve'e tee tátnuni veñu'u luluu ma, te ni jini ya ja ka kayu'u ñayii ma ja ka nda'yu i ma.

24 Te jiña'a ya:

—Jin ke koo ni ke'e ma. Chi suchi si'i a chi masu ni ji'i i chi kixi i —kúu ya jiña'a ya.

Te ndaka ñayii ma chi ni ka jakundee i Jesús ma.

25 Kovaa Jesús ma chi nuu ni ka ke koo ñayii ma, te ni kivi ya nuu kátuu suchi si'i ma, te ni tni ya nda'a i ma, te ni ndakoo i.

26 Te ni jitenuu tnu'u ja sukan ni sa'a ya ma ni-ka'nu ñuu ma.

Ni ndasava'a Jesús ma nduchinuu uu tee inukuaa

27 Ni ya'a Jesús ma yukan, te ni ka ndikin ña'a uu tee inukuaa, te ka kayu'u de ka jiña'a de:

—¡Kunda'vi ini ña'a ni, Sa'ya tata David! —ka kuu de ka jiña'a de.

28 Te nuu ni kivi ya ini ve'e ma, te ni ka kenda koo tee inukuaa ma, te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Ka kukanu ini ña'a ni ja kuu ndasava'a ña'a sa? —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ka ndakone'e de:

—Ka kukanu ini ña'a sa, Señor —ka kuu de ka jiña'a de.

29 Sani te ni kiin nda'a ya nuu de ma, te jiña'a ya:

—Sukan ka kukanu ini ña'a ni a, te ko kuu sukan
—kúu ya jiña'a ya.

³⁰ Te nuu ni ka ndanune nduchinuu tee yukan,
te Jesús ma, ñukuun ni tatnuni ya nuu de ja ñatuu
na in jin kuña'a de.

³¹ Kovaa ni ka nde koo de yukan, te ni ka kaxtnu'u
de nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ma.

*Ni sa'a Jesús ma ja ni ndaka'an in tee ni ndasañi'i
ña'a in tachi ma*

³² Nani ni ka nde koo de ma, te ni ki koo i ni ki
xsia'a i in tee ja ni ndasañi'i ña'a in tachi.

³³ Te Jesús ma, ni kene'e ya tachi ma, te tee ñatuu
kúu ka'an ma, ni kuu ni ndaka'an de. Te ñayii ma,
ni ka sa'vi-nka ini i, te ka ka'an i:

—Masu nama uun ka jini o ja sa'a ko kuu ñuu
Israel ya —ka kuu i ka ka'an i.

³⁴ Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ka ka'an de:

—Ja maa tachi táttnuni-ka nuu ndaka-ka tachi ma
te ni kene'e de tachi ya'a —ka kuu de ka ka'an de,
kuechi ja ñatuu ka kandija de ya ma.

*Ni ka'an Jesús ma ja kua'a xeen tniñu iyo ja jin
sa'a o nuu Su'si ma*

³⁵ Kovaa Jesús ma, ni ndakonduu ya ni-ka'nu
yu'u ñuu Jerusalén ma, te káxtnu'u ya ini veñu'u
lilikin ka iyo in in ñuu ma tnu'u vii tnu'u va'a sukan
tatnuni Su'si ma, te ndásava'a ya ñayii ma ndaka
kue'e ka ndo'o i ma ji'in ndaka ndenu inu-u'vi i ma.

³⁶ Te ja ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni kunda'vi
ini ya i, vaa masu na in jito ña'a, te ni ka jitenuu i
sukan ka kuu ndikachi kiti ñatuu na in jito ña'a ma.

³⁷ Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:

—Kua'a xeen ja jin ndaxtutu o iyo, kovaa jaku-ni ñayii jin satniñu ka iyo.

³⁸ Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Iya Tátñuni ma ja na tetniñu-ka ya ñayii jin satniñu, sukan-va'a kuu ndututu ndi'i ndaka ja kúu kuenda ya ma —kúu ya jiña'a ya.

10

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma (Mr 3:13-19; Lc 6:12-16)

¹ Sani te ni kana Jesús ma uxi uu tee jin kondikin ya ma, te ni wa'a ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja maa ya, te kuu jin kene'e de tachi ka yinee ini anua ñayii ma, te kuu jin ndasava'a de ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma ji'in ndaka nuu inu-u'vi i ma.

² Te sa'a ka nani ndi-uxi uu tee ni kana ya ma, te apóstol ni xnani ya ndi-uxi uu de ma, (te apóstol ma kúni ka'an “tee ni tetniñu maa ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma”): Xinañu'u-ka iyo tee kúu Simón tee ni nukonani Pedro ma, te iyo tna ñani de Andrés ma, ji'in Jacobo sa'ya Zebedeo ma, ji'in ñani de tee kúu Juan ma,

³ ji'in Felipe ma, ji'in Bartolomé ma, ji'in Tomás ma, ji'in Mateo tee ni yo ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in Jacobo sa'ya Alfeo ma, suni tna Lebeo ma tee nani tna Tadeo ma,

⁴ ji'in Simón tna'a tee ka nani cananita tee ni ka yo kanaa ji'in tee ñuu Roma ma, ji'in Judas Iscariote ma tee ke'en-su'va Jesús ma.

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma (Mr 6:7-13; Lc 9:1-6)

⁵ Te ndi-uxi uu tee ya'a ni tetniñu Jesús ma, te ni tatnuni ya nuu de sukan jin sa'a de ma, te jiña'a ya:

—Máko jin koo ni nuu ka iyo ñayii masu ñayii ñuu Israel ya ka kuu i ma, ni a ñuu ñayii samaritano ma.

⁶ Su'va kuán koo ni ñuu Israel ya nuu ka iyo ñayii ka skenaa maa i sukan ka kuu ndikachi ma.

⁷ Te ichi kuan koo ni ma te jin kaxtnu'u ni ja: “Jâ ni kuyatni ja sukan tatnuni Su'si ma.”

⁸ Te ja ni taa Su'si ma ja ni ka kuta'vi ni ma, te jin ndaskuta'vi tna ni ñayii ma. Te jin kakan-ta'vi ni nuu ya, te jin nduva'a ñayii ka ku'u ma, te jin nduvii ñayii ka ndo'o kue'e lepra ma, te jin ndaxteku ni ñayii ni ka ji'i ma, te jin kene'e ni tachi ka yinee ini anua ñayii ma.

⁹ Má jin kinda'a ni xu'un oro, ni a xu'un plata, ni a in-ka xu'un,

¹⁰ ni a jin kinda'a ni ja jin kuatniñu ni ichi ma, ni a jin kinda'a ni sa'ma ja jin ndaxsama ni maa ni, ni a ndijan ni ja jin ndaxsama ni, ni a yutnu jin kinda'a ni ja jin kituu ni, vaa ñayii satniñu ma chi iyo i ja koo ja kaa i nuu kenda i ma.

¹¹ Te ndeva'a-ni nde ñuu xi nde yu'u ñuu jin kivi koo ni, te jin ndanduku ni na in iyo ja kuu kuan-ta'vi ña'a i, te jin kendoo ni ve'e yukan onde kenda kivi jin nde koo ni ñuu yukan.

¹² Te nuna jin kivi koo ni ve'e ma, te jin kuña'a ni: “¡Kóo tnu'u mani ve'e ya'a!”

¹³ Te nú ñayii ka iyo ve'e yukan, ka iyo i ja kuu koo tnu'u mani ma ji'in i, te kéndoo tnu'u mani ma ji'in

i, te nú ña'a, te ndákokuiñi tnu'u mani yukan, te jin nduta'vi maa ni.

¹⁴ Te nú ñatuu na in kúni ja koniniso'o i tnu'u ka kaxtnu'u ni ma, jin nde koo ni ve'e yukan xi ñuu yukan, te jin kaja ni'ni ni ñuyaka ja'a ni ma.

¹⁵ Te ja ndaa ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma kuenda ma chi jin ndo'o xeen-ka ñayii ñuu yukan sana ñayii ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma.

Kua'a tnundo'o jin kuni ñayii ka kandija Jesús ma nuu nda'a ñayii ñatuu ka kandija ya ma

¹⁶ 'Ya'a te tétniñu ña'a sa sukan ka kuu ndikachi ma nuu ka iyo ndiva'u ma, te chukan kúu ja jin kuni ni nawa jin sa'a ni sukan sa'a koo ma, ja nú ni jini ti ja iyo yika ti ma chi ñama-ni kua'an ti, te jin ko kuu tna ni sukan ka kuu sata ma ja masu na ja u'vi ka sa'a ti ma.

¹⁷ 'Te jin ko koto va'a ni maa ni nuu ñayii ma, vaa jin koo i jin xsia'a ña'a i nuu ka iyo tee ka netniñu ma, te ini veñu'u lilikin ma jin kua'a ña'a i.

¹⁸ Ja kuechi maa sa te jin koo i jin xsia'a ña'a i nuu tee ka netniñu ñuu teyu ni ma ji'in nuu tee ka kuu rey ma, sukan-va'a jin kaxtnu'u ni na in kúu sa nuu tee yukan ji'in nuu ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma.

¹⁹ Kovaa nuna jin koo i jin xsia'a ña'a i yukan, máko jin ko ndi ini ni nawa jin kuña'a ni, vaa maa ora yukan-ni, te maa Su'si ma sa'a ja jin ni'i ini ni nawa jin ka'an ni,

²⁰ vaa masu maa ni jin ka'an, chi vaa maa Xtumani Yuva o ma kaxtnu'u naxe jin ka'an jin kachi ni ora yukan.

²¹ 'Te jin koo tee ja jin xtekuechi de ñani de ma, sukan-va'a jin ka'ni ñayii ma ñani de ma, te suni jin

koo tna tee ma ja sukan jin sa'a de ji'in sayii de ma, te suni jin koo tna sayii tee ma ja jin ndakanaa i ji'in yuva i ma, te jin sa'a i ja jin ka'ni ñayii ma yuva i ma.

²² Te ja kuechi ja ka kandija ña'a ni maa sa a te jin saxiko ña'a ndaka ñayii ma ndijin, kovaa nú na in na kanda onde jinu ma chi ndani'i-ta'vi i.

²³ Nú ka sondikin ña'a i ñuu ya'a, te jin koo ni in-ka ñuu ma, vaa ja ndaa ká'an sa ja masu ndi'i jin ndakonduu ni ndaka ñuu Israel ya, te ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.

²⁴ 'Ñatuu ni-in tee ja yika yikuu de kútu'va de nawa kaxtnu'u tee skua'a ña'a ma, te jini-ka de sana tee skua'a ña'a ma, te ñayii jinukuechi ma, masu kanuu-ka i sana tee kúu jito'o i ma.

²⁵ Kovaa nú tee yika yikuu kútu'va ma, te skua'a ñukuun de chi kenda de ja ko kuu de sukan kúu tee skua'a ña'a ma. Te suni ja va'a xeen kuu nú ñayii jinukuechi ma, te kenda i ko kuu i sukan kúu jito'o i ma. Te chukan kúu ja má jin sanuu ni, vaa nú saña, te ni ka xnani ña'a i Beelzebú ja nani suchi tátuni nuu ndaka-ka tachi ma, te kuiti kua'a-ka ja u'vi jin ka'an i ja jin kuu ni ja ka kuu ni tee ka ndikin ña'a maa sa a.

Na in jin koyu'u o
(Lc 12:2-9)

²⁶ 'Chukan kúu ja másu ko jin koyu'u ni, vaa masu nawa iyo ja kuu koo yu'u, su'va ndaka ndatuu, te ñatuu nawa iyo yu'u ja masu jin kuni o.

²⁷ Te tna'a ja ká'an sa nuu maa ni a vitna ja ñatuu na ñayii ka niniso'o a, te jin ndaka'an ni nuu ka ndatna'a ñayii ma, te tna'a ja ká'an yu'u sa nuu ni a,

te onde xini ve'e ma te jin kayu'u ni ja jin ndaka'an ni, sukan-va'a jín kuni ñayii ma.

²⁸ Te má jin koyu'u ni ñayii kuu ka'ni ña'a ma, vaa yika-ni ja yikikuñu ni a-ni kuu ka'ni i, kovaa ini anua ni ma, masu kuu ka'ni i. Su'va jin koyu'u ni iya ndakan kuenda nuu ni ma nawa ni ka yo sa'a ni ka yo kuu ni ma, vaa maa ya chi kuu chunee ña'a ya nuu andeya ma te xnaa ya anua ni a ji'in yikikuñu ni a.

²⁹ Vaa já ka jini ni ja uu lasaa ma, jaku-ni xu'un ka ndee ya'vi ti. Kovaa visi masu kiti ka ndee ya'vi ka kuu ti, kovaa nú masu kua'a maa Yuva o Su'si ma tnu'u chi masu kuu jin kun-kava ni-in ti nuu ñu'ú a.

³⁰ Te sukan kúu ya ji'in ni, vaa onde ixi xini o a chi na'a ya na saa kúu.

³¹ Chukan kúu ja má jin koyu'u ni chi ndijin chi ka ndee ya'vi xeen-ka ni sana in lasaa ma.

³² Ndeva'a-ni na in ma koyu'u te ndaka'an i nuu ñayii ma ja kándija ña'a i maa sa a, suni ndaka'an tna sa nuu Yuva o Su'si iya iyo andivi ma ja iyo sa ji'in i.

³³ Kovaa ndeva'a-ni na in na kuña'a nuu ñayii ma ja masu kándija ña'a i maa sa a, suni saña tna ndaka'an sa nuu Yuva o Su'si iya iyo andivi ma ja masu iyo sa ji'in i.

*Ñayii ñatuu ka kandija Jesús ma chi masu jin ketna'a-ka ini i ji'in ñayii ka kandija ya ma
(Lc 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ 'Má jin kani ini ndijin ja ni kijaa sa ñuu ñayivi a, te jin koo mani ndaka ñayii a. Vaa ja ni kijaa sa

ya masu jin koo mani ndaka i, chi su'va su'va jin ko kuu i.

³⁵ Vaa ja ni kenda sa a, chi ñayii masu ka kandija tnu'u ká'an sa a chi su'va su'va jin ndakiti ini i nuu tna'a i ma, te tee ma kanaa de ji'in yuva de ma, te ña'a ma ji'in si'i ña ma, te suni sukan jin ko kuu tna ña'a kúu janu ma ji'in si'i xiso ña ma.

³⁶ Te chukan kúu ja tna'a ni ñayii ka iyo ve'e ni ma ka kuu ñayii masu jin kunimani nuu ni ma ja kuechi ja ni kandija ña'a ni ma.

³⁷ Nú na in kútoo-ka yuva i ma ji'in si'i i ma sana saña, chi masu iyo i ja kuu kondikin ña'a i maa sa. Te nú na in kútoo-ka sa'ya i ma sana saña, masu iyo i ja kuu kondikin ña'a i maa sa.

³⁸ Te nú ma kachi i ja ndo'o neni i, sukan ndó'o ñayii jiso krusi i ma te kua'an i nuu kúu i ma, masu iyo i ja kuu ko kuu i ñayii kondikin ña'a i maa sa.

³⁹ Nú na in ndí ini ja koo va'a i ñuu ñayivi ya te ma kuan-ta'vi ña'a i maa sa chi skenaa i maa i. Kovaa nú na in visi na jin ka'ni ña'a i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin ña'a i maa sa chi ndani'i-ta'vi i.

*Sukan ndaskuta'vi Su'si ma ñayii sa'a ja va'a ma
(Mr 9:41)*

⁴⁰ Te nú na in na kuan-ta'vi ña'a ve'e i ma ndi-jin, suni jan-ta'vi ña'a i maa sa. Te nú na in na kuan-ta'vi ña'a maa sa chi suni jan-ta'vi i iya ni tetniñu ña'a ma.

⁴¹ Te nú na in na kuan-ta'vi ve'e i ma in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma vaa kuechi ja tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de, te ñayii ya'a, inuu jin ni'i i ji'in tee ya'a ja skuta'vi ña'a Su'si ma. Te nú na in na kuan-ta'vi ve'e i ma in tee sa'a ja va'a kuechi ja in tee sa'a ja va'a kúu de ma,

te ñayii ya'a, inuu jin ni'i i ji'in tee ya'a ja skuta'vi ña'a Su'si ma.

⁴² Te nú na in na kua'a visi in vasu ndute vijin ja ko'o in ñayii ya'a ja masu kanuu i ma vaa kuechi ja in ñayii ndikin ña'a i maa sa kúu i, ja ndaa ká'an sa ja masu skenaa i ta'vi i iyo nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

11

Juan tee skuandute ma, ni tetniñu de tee ni ka jikan-tnu'u Jesús ma

(Lc 7:18-35)

¹ Nuu ni jinu ja ni tatnuni Jesús ma tnu'u ya'a nuu tee ka ndikin ya ma, sani te kua'an ya kuan kaxtnu'u ya tnu'u maa ya ma nuu ñayii ka iyo ñuu tee ni kaji ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma.

² Te Juan tee ni yo skuandute ma, yinee de vekaa ma, te ni jiniso'o de ndaka sukan ni yo sa'a Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, te ni tetniñu de tee ka ndikin tna'a ji'in de ma,

³ te ni jan koo tee ma nuu Jesús ma ni ka jikan-tnu'u de ya nú suu ya kúu iya iyo ja kii ma xi jín kondetu de in-ka ya.

⁴ Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:

—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni Juan ma ja ni ka jini ni a ji'in ja ni ka jiniso'o ni a.

⁵ Jin ndakani ni ja ñayii kuaa ma, já ni ka ndundijin nuu i ma, te ñayii ñatuu kúu jin kaka i ma, já ni ka ndakaka i, te ñayii ka ndo'o kue'e lepra ma, já ni ka nduvii i, te ñayii inuso'o ma, já ni ka ndakuniso'o i, te ñayii ni ka jí'i ma, ni ka ndateku i, te nuu ñayii ka kunda'vi ma, káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a naxe jin ndani'i-ta'vi i ma.

⁶ ¡Vava'a jin kendoo ñayii ka kukanu ini ña'a i maa sa! —kúu ya jiña'a ya.

⁷ Nuu kuan nu koo tee ni tetniñu Juan ma, te Jesús ma, ni keja'a ya ká'an ya ja kuu Juan ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:

—¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka yo nde'ya ni nuu masu nawa iyo kuiti ma? ¿Sukan kúu in tnuyoo ja skanda kajin yi'i ma?

⁸ ¿Xi in tee ne'nu sa'ma va'a xeen ni ka jini ni ma? ¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka yo nde'ya ni ma? Ndijin chi ka jini ni ja ñayii ka ne'nu sa'ma va'a xeen ma, te ka iyo i ve'e tee ka kuu rey ma.

⁹ ¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka yo nde'ya ni ma? ¿In tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de? Ja ndaa ká'an sa ja suu de, kovaa tniñu ni sa'a de ma chi kanuu-ka sana sukan ni ka yo sa'a tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.

¹⁰ Te ja kuu Juan ma kúu ja ká'an tnu'u Su'si ma sa'a:

Tetniñu ri in tee koxtnuu nuu ro,

sukan-va'a satu'va de ichi ki'in ro ma.

¹¹ 'Te ja ndaa ká'an sa ja ne'un ndaka ñayii a, ni-in ñayii kanuu-ka sana Juan ma, kovaa nuu tatnuni Su'si ma, te ñayii jani ini ja masu in ñayii kanuu-ka kúu i ne'un ndaka i ma, te suu i ko kuu ñayii kanuu-ka sana Juan ma.

¹² 'Onde kivi ni yo kaxtnu'u Juan tee skuandute ñayii ma te onde vitna, te ñayii ka jani ini ja ka jaku'ni va'a ini i tnu'u Su'si ma, te ka kaxtnu'u i sukan ka kuni maa i ma, te ka ja'nu ndee i ja jin jaku'ni ndaa ini ñayii ma sukan tatnuni Su'si ma.

13 Vaa tnu'u tátnuni Su'si ma ji'in ja ni ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ni ka yo ndaka'an i onde ni kenda tee kúu Juan ma.

14 Te nú ka kuni ni ja jin kuan-ta'vi ni tnu'u ka'an sa a, te ja ndaa kúu ja Juan tee ni yo skuandute ma kúu Elías tee iyo ja ndenda de ñuu ñayivi a.

15 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni.

16 '¿Naxe ka kuu ñayii tiempu ya'a, ka jani ini ni, ja ni-in ja ñatuu ka jatna ini í? Sukan ka kuu suchi jaa ka jinkoo nuya'vi ma, te ka kayu'u i ka jiña'a nuu tna'a i ma:

17 “Ka tivi ri flauta, kovaa ñatuu ni ka jitaja'a ro. Ka jita ri yaa xii ini, kovaa ñatuu ni ka nda'yu ro”, ka kuu i ka jiña'a i ma,

18 te sukan kuiti ka kuu ñayii tiempu ya'a. Vaa ni kenda Juan ma, te ñatuu jaa de xtatila ni ñatuu ji'i de ndute uva ma, te ka ka'an ñayii a ja tachi yinee ña'a, ja kúu de sukan.

19 Sani te ni kenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a ja jaa sa xtatila te ji'i sa ndute uva ma, te ka ka'an i ja tee jaa xeen tee ji'i xeen kúu sa te kétna'a ini sa ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ka ka'an i. Kovaa ká'an sa ja ñayii ka kandija tnu'u ndichi Su'si ma chi ni ka nduu i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa. Te sukan, te ka jini o ja vava'a kúu tnu'u ndichi Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

*Sukan jin ndo'o ñayii ñuu ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i nuu Su'si ma
(Lc 10:13-16)*

²⁰ Sani te ni keja'a ya xtekuechi ya ñayii ñuu nuu ni yo sa'a ya kua'a milagru ma, vaa ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ñayii ma, te jiña'a ya:

²¹ —¡Nda'vi ni ñayii ñuu Corazín a! ¡Nda'vi ni ñayii ñuu Betsaida a! Vaa nute ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a ja ni ka iyo nuu ni a, onde ndende kivi ma jin ndakani jin ndaka'vi ini i nkuu, te jin xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma te jin ndandikin i Su'si iya teku ma nkuu, te jin kone'nu i sa'ma tindayi, te jin kunukoo i nuu yaa nuu ñu'u i ma ja ka kaxtnu'u i sukan ka ndakani ka ndaka'vi ini i ma nkuu.

²² Kovaa ndijin chi ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma kuenda, te ka'vi-ka xndo'o xneni ña'a ya sana ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma.

²³ Te ndijin tna, ñayii ñuu Capernaum a, ¿ka jani ini ni ja ki ndone'e ñukuun ña'a Su'si ma te jin nda koo ni onde andivi ma? ¡Ña'a chi onde nuu kunu-ka ma skee ña'a ya! Vaa nute ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a ja ni ka iyo nuu ni a chi onde ndende kii ma ja jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma nkuu, te ñuu yukan chi koo i onde vitna, te masu naa i nkuu.

²⁴ Te ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma kuenda, te ka'vi-ka jin ndo'o jin neni tna ndijin sana ñayii ñuu Sodoma ma —kúu ya jiña'a ya.

*Jín kinee o chíi yugu Jesús ma te jin ndatatu o
(Lc 10:21-22)*

²⁵ Te ora yukan Jesús ma, jiña'a ya nuu Yuva ya Su'si ma:

—Ndáchiñu'u ña'a sa, Yuva sa, iya tátuni andivi a ji'in nuu ñu'ú a, vaa ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka ndakunitnuni ja ka jiniñu'u ña'a i ma ndaka

ja ñatuu ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka jani ini ja ka jini-ka i te ka jaku'ni-ka ini i ma te ñatuu ka jiniñu'u ña'a i ma.

²⁶ Saa vi, Yuva sa, vaa sukan ni jani ini maa ni ja ko kuu —kúu ya jiña'a ya.

²⁷ Sani te jiña'a ya nuu ñayii ma:

—Yuva sa ma, ni taa ya ndaka. Ñatuu na in jini ña'a ja kúu sa Sa'ya ya a, yika-ni ja maa ya ja kúu ya Yuva sa ma. Te ñatuu na in jini Yuva sa ma, yika-ni ja maa sa ja kúu sa Sa'ya ya a, ji'in ñayii kúni sa ja kaxtnu'u sa na in kúu ya ma.

²⁸ Ne'e koo ni nuu iyo sa ya, ndaka ni ja ka ndo'o ka neni ni ja sa'a ja iyo ñuu ñayivi a, te sa'a maa sa ja jin ndatatu ni.

²⁹ Jin kinee ni chii yugu sa a, te jin kutu'va ni sukan káxtnu'u sa a, vaa kaa kuee ini sa, te iyo sa ja koniniso'o sa nawa jin ka'an ni, sukan-va'a jin ndatatu ini anua ni a na tnundo'o tnuneni ka tna'a ni.

³⁰ Chukan kúu ja masu vee yugu sa a, te masu yii ja jin kinee ni chii yugu sa a —kúu ya jiña'a ya.

12

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja jin satniñu ñayii ma (Mr 2:23-28; Lc 6:1-5)

¹ Te kivi yukan, in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te kua'an Jesús ma in ne'un itu. Te tee ka ndikin ya ma, ka kokon de, te ka tnu'u de yoko triu ma, te ka jaa de kuan koo de.

² Te tee ka kuu fariseo ma chi ni ka jini de, te sa'a ka jiña'a de ya:

—¡Konde'ya ni ja tee ka ndikin ña'a maa ni a, ka sa'a de ja masu kuu sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a! —ka kuu de ka jiña'a de.

³ Kovaa maa ya chi jiña'a ya:

—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni ka sa'a David ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma in jichi ma? Vaa ñatuu ndenu jin ni'i de ja jin kaa de ma, te ka kokon xeen de ma.

⁴ Te ni kenda David ma ve'e Su'si ma, te ñatuu nawa iyo ja jin kaa de ma, te kuiti ni ka jaa de xtatila iyo nuu Su'si ndija ma, te vitna ja maa-ni tee ka kuu sutu ma kuu jin kaa ma.

⁵ ¿Te ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni tatnuni Moisés ma? Vaa ni tatnuni de ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, te tee ka kuu sutu ma ja ka jinukuechi de ini veñu'u ka'nu ma, kuu jin sa'a maa de ja masu kuu jin sa'a ñayii ma, te ñatuu na kuechi jin kuiso de —kúu ya jiña'a ya.

⁶ Te sa'a jiña'a tna ya:

—Ya'a iyo sa, te saña chi kanuu-ka sa sana veñu'u ka'nu ma.

⁷ Kovaa ndijin chi já ni ka xtekuechi ni tee ñatuu na ja u'vi ni ka sa'a de ma, vaa ñatuu ka jaku'ni ini ni nawa kúni ka'an tnu'u ndee nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an sa'a ma: “Masu kúni sa ja jin taa ni in kiti ja jin ka'mi ni nuu sa a. Su'va kúni sa ja na jin kunda'vi ini ni tna'a ni ma.”

⁸ Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa siki ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de (Mr 3:1-6; Lc 6:6-11)

⁹ Kua'an Jesús ma, te ni kivi ya ini veñu'u luluu kátuu ñuu de ma.

¹⁰ Te yukan yinee in tee, te in nda'a de ma chi ni yichi i. Te jaku tee ñatuu ka kunimani nuu Jesús ma, ka jitotnuni de ya, te sa'a ni ka jikan-tnu'u de ya:

—¿Va'a-ni ja ndasava'a o ñayii ma kivi ñatuu ka satniñu o ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

Sukan ni ka jiña'a de, sukan-va'a xi ma kuu naxe jin xtekuechi de ya.

¹¹ Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:

—Te ndijin, nú in tna'a maa ni ma, te iyo in-ni ndikachi de ma, te kêe ti in yavi kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, kuiti ki'in de jin nu tava de ti.

¹² ¿Te masu ndee ya'vi xeen-ka in ñayii ma sana in ndikachi ma? Chukan kúu ja kuu jin sa'a o ja va'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma —kúu ya jiña'a ya.

¹³ Sani te jiña'a ya tee ni yichi nda'a ma:

—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a ya.

Te tee yukan chi ni ndaskuili de nda'a de ma, te ni nduva'a sukan iyo va'a in-ka nda'a de ma.

¹⁴ Kovaa nuu ni ka nde koo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka keja'a de ka ndatnu'u tna'a de naxe jin ka'ni de Jesús ma.

Jesús ma kúu iya ni kaji maa Su'si ma ja kaxtnu'u ya naxe jani ini maa Su'si ma

¹⁵ Te ni jini Jesús ma sukan ka ndatnu'u de ma, te chukan kúu ja ni kee siin ya, te kua'an ya in-ka ichi. Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii, te ni ndasava'a ya ndaka ñayii ka ku'u ma.

¹⁶ Te ni tatnuni ya nuu i ja máko jin ka'an i ja sukan ni sa'a ya ma, sukan-va'a ñatuu na in kuni.

¹⁷ Sukan ni sa'a ya, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma nuu sa'a ni ka'an de ma:

¹⁸ Iya ya'a kúu iya jinukuechi nuu sa a, te ni kaji sa ya,

te kútoo sa ya, te játna ini sa sukan sa'a ya ma.

Te Xtumani maa sa a koo ji'in ya,

te kaxtnu'u ya nuu ñayii masu ñuu Israel ya ka kuu i ma

sukan ndakan ndaa sa kuenda nuu ñayii ma.

¹⁹ Te masu kanaa ya ji'in ñayii ma, te ni masu kayu'u ya nuya'vi ma,

sukan-va'a ñatuu na in kuni.

²⁰ Masu ka'nu ya ndoo yi kue'e ja sani te tna'nu tnu ma,

ni masu nda'va ya ñu'u vivi'i-nka-ni ndu'va i ja sani te nda'va i ma,

nú masu ja onde ko kuu sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija ya ma,

te kundee ya nuu ja u'vi ma.

²¹ Te ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma, jin kukanu ini i maa ya.

Sa'a ni ka'an tee kúu Isaías ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe ndo'o ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma

(Mr 3:20-30; Lc 11:14-23; 12:10)

²² Sani te ni ka kenda koo i nuu ya ma ji'in in tee yinee ña'a in tachi, te ni sa'a i ja ni ndukuaa de, te ká'an titete de. Te Jesús ma, ni kene'e ya tachi ma, te ni ndasava'a ya de, te ni kuu ni ndakonde'ya de, te ni kuu ni ndaka'an va'a de.

²³ Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ka ka'an i:

—Tee ya'a, ζmasu Sa'ya tata tee kúu David ma kúu de? —ka kuu i ka ka'an i.

²⁴ Kovaa ni ka jiniso'o tee ka kuu fariseo ma sukan ni sa'a ya ma, te ka ka'an de:

—Tee ya'a chi masu maa de kéne'e tachi ma ini anua ñayii ma. Chi Beelzebú suchi táttnuni nuu ndaka-ka tachi ma kúu suchi wa'a tee ya'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e de tachi ma —ka kuu de ka ka'an de.

²⁵ Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya sukan ka jani ini de ma, te jiña'a ya:

—Vaa nú in ñuu, te ka iyo nanimaa ñayii ka ndakiti ini nuu tna'a ma, te ζnaxe kuu jin koo ka'nu ndaka i ma? Te suni maa i kúu ji'in ñayii ka iyo in-ni ve'e ma, te nú jin ko ndakiti ini nuu tna'a i ma, te ζnaxe kuu jin koo ka'nu ndaka i?

²⁶ Sukan tna kúu tachi ma, nuna kene'e i tna'a maa i ma ini anua ñayii ma chi masu kundee i tatnuni i nuu ñayii ma, sukan kúni i ma.

²⁷ Te nú sukan ka ka'an ni ja sa'a saña, ζte tee ka ndikin ña'a ndijin a, na in wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ka kene'e de tachi ma? Maa de na jin ndaka'an, vaa nú Su'si ma wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ka sa'a de sukan ma, chi ndátuu ja ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an ni a.

²⁸ Kovaa maa Xtumani Ndios ma táa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e sa tachi ma. Te sa'a, te jin kuni ni ja jâ ni kenda ja táttnuni Su'si ma.

²⁹ Ñatuu ni-in ñayii ja kuu kivi i ini ve'e ka'nu neva'a in tee ndatnu xeen te ndaxtandee i nawa

ni sakui'na tee ndatnu xeen ma, nú masu ja xi-nañu'u-ka ku'ni i de. Te onde sukan, sana kuu ndaxtandee i nawa ni sakui'na de ma. Sukan ndáxtandee sa ñayii ni sakui'na ña'a tachi ma.

³⁰ 'Chukan kúu ja nú na in ñatuu iyo ji'in sa chi ñatuu kúnimani i nuu sa, te nú na in ñatuu ndáxtutu ji'in sa, chi su'va jatenuu i.

³¹ 'Chukan kúu ja ká'an sa: Su'si ma chi sakanu ini ya ndaka kuechi ñayii ma ji'in ndaka ja u'vi ka ka'an i ma, nuna jin ndakani jin ndaka'vi ini i. Kovaa ñayii ka ka'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma chi masu sakanu ini ya i.

³² Te Su'si ma, sakanu ini ya nuu ñayii ka ka'an ndeva'a ja kuu saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, kovaa masu sakanu ini ya ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma, ni a tiempu ya'a ni a kivi ki'in o ma.

³³ 'Chukan kúu ja jin ndasa'a maa ni kuenda. Vaa nú yutnu kui'i va'a kúu tnu, chi wa'a tnu nde'ya va'a. Te nú masu yutnu kui'i va'a kúu tnu, te masu kua'a tnu nde'ya va'a. Chukan kúu ja onde kuun nde'ya tnu ma, te kuni o nú yutnu kui'i va'a kúu tnu xi ña'a.

³⁴ ;Kovaa ndijin chi sa'ya tata koo ma ka kuu ni! Vaa ini anua ni a ka ñu'u chitu ja u'vi, te chukan kúu ja masu kuu jin ka'an ni tnu'u va'a. Vaa ja ñu'u chitu ini anua o ma kúu ja ká'an yu'u o a.

³⁵ Vaa ñayii va'a ma, ka ka'an i tnu'u va'a, vaa tnu'u va'a ka ñunee ini anua i ma. Te ñayii ka ka'an ja u'vi ma, sukan ka ka'an i, vaa ja u'vi ma ka ñunee ini anua i ma.

³⁶ 'Ká'an sa nuu ni ja kivi ka'nde Su'si ma tniñu ñayii ma, chi ndakan ya kuenda ndaka tnu'u ni ka

ka'an ndeva'a ñayii ma.

³⁷ Vaa ja tnu'u ká'an ni ma, te ndatuu maa ni nú ñayii sa'a ja va'a kúu ni te koo va'a ni xi ñayii sa'a ja u'vi kúu ni te ndachunaa maa ni —kúu ya jiña'a ya.

Ñayii masu ka sa'a ja va'a ma, ni ka jikan i in milagru

(Lc 11:29-32)

³⁸ Sani te jaku tee ka skua'a tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka jiña'a de:

—Teskua'a, ka kuni sa ja na sa'a ni in milagru —ka kuu de ka jiña'a de.

³⁹ Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:

—Ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a. Ka jikan i in milagru, kovaa masu kua'a Su'si ma milagru ka jikan i ma, vaa já ni ka jini i milagru ni sa'a ya ji'in Jonás tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.

⁴⁰ Vaa sukan ni kuu Jonás ma ja uni kivi nduu ñuu ni ñunee de chii tiaka ka'nu ma, te sukan tna ko kuu saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi uni kivi nduu ñuu kinee sa chii ñu'ú a, te sani te ndateku sa, kovaa ni a sukan, ma jin kandija ña'a ñayii tiempu ya'a.

⁴¹ Chukan kúu ja kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii tiempu ya'a, te ñayii ñuu Nínive ma, jin ndokuiñi i, te jin ndaxtekuechi i ñayii tiempu ya'a, chi vaa maa i chi kivi ni kaxtnu'u Jonás ma tnu'u Su'si ma, te nuu ni ka jiniso'o i sukan ni kaxtnu'u de ma chi ni ka ndakani ni ka ndaka'vi ini i, te ni ka xndoo i ja u'vi ni ka yo sa'a i ma, te ni ka ndandikin i Su'si ndija ma. Te vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka

sana Jonás ma, kovaa masu na in ndí ini ja kandija i ja ká'an ya a.

⁴² Te suni sukan sa'a tna ña'a ni yo kuu reina ni yo tatnuni in ñuu jika ichi nuu vee ma, vaa kivi yukan chi ndokuiñi ña nuu ñayii tiempu ya'a, te ndax-tekuechi ña i, vaa ña'a ya'a chi jika xen-xeen onde nuu ni kee ña ni kii ña ma, sukan-va'a koniniso'o ña tnu'u ndichi ni yo ka'an Salomón ma te sa'a ña ja va'a ma. Kovaa vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana tee ni yo kuu Salomón ma, te masu na in ndí ini ja kandija i ja ká'an ya a —kúu ya jiña'a ya.

Sukan sa'a tachi ma nuna ndakokuiñi i ini anua ñayii nuu ni kee i ma
(Lc 11:24-26)

⁴³ Sani te jiña'a tna Jesús ma:

—Ñayii kandija ña'a ma te kukanu ini ña'a i ma chi tachi ni yo ñunee ini anua i ma chi kée i, te kua'an vee i nuu yichi ma kúu i, te ndánduku i ndenu ndatatu i. Kovaa nú ñatuu ní'i i ma,

⁴⁴ te jani ini i: “Ndakokuiñi o ve'e nuu ni kee o ma.” Te nú ni ndenda i, te ni ndani'i i ini anua ñayii ma ja sukan kaa in ve'e nuu já ni ndaxtaa já ni nduvivii, sukan kaa, kovaa nune, vaa ñatuu nde ndí ini i ja sa'a i sukan kúni Su'si ma.

⁴⁵ Sani te tachi ma, ki'in i jin nu xtutu i uja-ka tachi ka'vi-ka ka sa'a i sana maa i ma, te jin ndivi koo tutu ndaka i ja jin koo i ini anua ñayii yukan, te su'va ka'vi-ka nduu ñayii yukan sana sukan ni yo kuu i onde xinañu'u ma. Te sukan jin ndo'o ñayii tiempu ya'a, vaa ndimaa ja u'vi ka kuni i ja jin sa'a i, te vitna ja já ni ka jini i ja ndaa ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ji'in ñani ya ji'in ku'va ya

(Mr 3:31-35; Lc 8:19-21)

⁴⁶ Nuu yikuu Jesús ma káxtnu'u ya nuu ñayii ma, te ichi ke'e ma ka ndetu si'i ya ma ji'in ñani ya ma, te ka kuni i ja jin ndatnu'u i ji'in ya.

⁴⁷ Te in ñayii ma, ni jan kuña'a i Jesús ma:

—Si'i ni ma ji'in ñani ni ma, ka iyo i ke'e ma, te ka kuni i ja jin ndatnu'u i ji'in ni —kúu i jiña'a i.

⁴⁸ Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya nuu ñayii ni jan kaxtnu'u nuu ya ma:

—¿Na in kúu si'i sa ma ji'in ñani sa ma, jani ini ni? —kúu ya jiña'a ya.

⁴⁹ Te ni skuili ya nda'a ya ichi nuu ka iyo ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:

—Maa ñayii ya'a ka kuu si'i sa ji'in ñani sa,
⁵⁰ chi vaa ndeva'a-ni ñayii ja sa'a i sukan játna ini Yuva sa iya iyo andivi ma, ñayii yukan kúu ñani sa ma, ji'in ku'va sa ma, ji'in si'i sa ma —kúu ya jiña'a ya.

13

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma

(Mr 4:1-9; Lc 8:4-8)

¹ Te maa kivi yukan ni ndee Jesús ma ve'e ma, te ni ja'an ya ichi yu'u mar ma, te ni jinkoo ya.

² Te ni ka ndututu kua'a xeen ñayii, te chukan kúu ja ni kaa Jesús ma in nuu barcu iyo nuu ndute ma, te ni jinkoo ya, te ka iyo ñayii ma yu'u ndute ma.

³ Te ni keja'a ya kua'a tnu'u vijin ni ka'an ya, te in tnu'u vijin ya'a ni ka'an ya, te jiña'a ya:

—Jin koniniso'o ni ja ká'an sa a. In tee, ni kee de kuan saka de triu.

⁴Te ja ni saka de ma, jaku ni ka jinkava ichi jika de ma, te ni ka kenda koo lasaa ma, te ni ka jaa ti.

⁵Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un yuu ma, nuu masu iyo kokon ñu'ú ma. Triu yukan chi ni ka jite yachi i, chi vaa masu ñu'ú kokon ni ka ni'i i ma.

⁶Kovaa nuu ni jinu kandii ma, te ni ka kayu i, te ni ka yichi i, chi vaa masu ni ka ni'i yo'o va'a i.

⁷Te jaku-ka triu ma ni ka jinkava ne'un iñu ma, te ni ka ja'nu iñu ma, te ni ka skue'ne i triu ma. Te chukan kúu ja ñatuu ni ka kuu triu ma.

⁸Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ñu'ú kokon ma, te triu yukan chi ni ka ja'nu i, te na'nu na'nu yoko ni ka kana koo i, te ni ka chitu va'a i chi sava yoko i ma ni ka chitu cientu triu, te sava yoko i ma chi uni xiko (60), te sava-ka yoko i ma oko uxi (30) triu ni ka chitu i.

⁹Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma

(Mr 4:10-12; Lc 8:9-10)

¹⁰Te ni ka jan tu'va tee ka ndikin ya ma, te ni ka jiña'a de ya:

—¿Nava'a ká'an ni tnu'u vijin nuu ñayii ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

¹¹Te ni ndakone'e ya:

—Su'si ma, já ni kaxtnu'u ya nuu ndijin naxe tatnuni ya ma. Kovaa nuu ñayii ñatuu ka kandija ya ma chi ñatuu.

12 Vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja luu ni skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va ni'i kua'a-ka i, kovaa ñayii ñatuu nawa neva'a i ma chi su'va xtandiyo ya onde jaku ja neva'a i ma.

13 Chukan kúu ja tnu'u vijin ká'an sa nuu i ma, vaa visi ka nde'ya i, kovaa ñatuu ka jini i, te visi ka jiniso'o i, kovaa ñatuu ka jaku'ni ini i.

14 Te ka ndo'o i ndaka sukan ni ka'an tee kúu Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma: Jin koniniso'o ni, kovaa masu jin jaku'ni ini ni. Te jin konde'ya ni, kovaa masu jin kuni ni.

15 Vaa ini anua ñayii ya'a chi ni ka ndukaji, te so'o i ma ni ka nduvee, te nduchinuu i ma chi ni ka ndandesí, sukan-va'a ma kuu jin konde'ya i ji'in nduchinuu i ma, te ma jin koniniso'o i ji'in so'o i ma, te ma jin jaku'ni ini i ma, te ma jin ndasama ja ka jani ini i ma, te ma jin nduva'a i.

16 'Kovaa ndijin chi ja vava'a ka kuu nduchinuu ni a, vaa ka jini i, te ja vava'a ka kuu so'o ni a, vaa ka jiniso'o i.

17 Vaa ja ndaa ká'an sa ja kua'a tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, ni ka yo kuni i ja jin konde'ya i ja ka nde'ya ni a, kovaa ñatuu ni ka jini i, te ni ka yo kuni i ja jin koniniso'o i ja ka niniso'o ni a, kovaa ñatuu ni ka jiniso'o i —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma

(Mr 4:13-20; Lc 8:11-15)

18 Te jiña'a Jesús ma:

—Chukan kúu ja jin koniniso'o ni, te káxtnu'u sa nawa kúni ka'an tnu'u tee ni saka triu ma.

¹⁹ Te ñayii ka jiniso'o tnu'u sukan tátñuni Su'si ma, te nú ñatuu ka ndi ini i ja jin jaku'ni va'a ini i ma, te kéndá tachi ma, te xstandiyo i tnu'u ni jakun-nee ini anua ñayii ma. Ñayii ya'a ka kuu sukan ka kuu triu ni ka jinkava ichi ma.

²⁰ Te jaku ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu i. Vaa ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te sii ini ka niniso'o i.

²¹ Kovaa ñatuu ka ni'i yo'o va'a i, te ñatuu kuu jin konukuiñi va'a i. Te nú ka ndo'o ka neni i, xi jin sondikin ña'a i ja kuechi tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sani te ka xndoo i te ñatuu ka kandija-ka i sukan ká'an ya ma.

²² Jaku-ka ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu i. Ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ma, kovaa ndaka tniñu iyo ñuu ñayivi ya'a, ka xndi ini xeen ña'a i, te ka ndi ini xeen i ja jin koo xu'un i, te ndaka cha'a, kivi ña'a i te xnda'vi ña'a i, te ka ndunaa i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te chukan kúu ja ñatuu kuu ja jin sa'a i sukan kúni Su'si ma.

²³ Kovaa in jichi-ka ñayii ma chi ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te ka kandija i, te vivii ka sa'a i sukan kúni Su'si ma. Te ñayii ya'a chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ma, sukan ka kuu i. Vaa jaku i ma ka kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a i cientu triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka kuu yoko ni ka wa'a uni xiko (60) triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka kuu yoko ni ka wa'a oko uxi (30) triu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin triu ma ji'in yi'i ma

²⁴ Ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin, te jiña'a ya:

—Sukan tát nuni Su'si iya iyo andivi ma, inuu kúu i ji'in in tee ni saka ini itu de ma triu va'a.

²⁵ Te nani kixi de ma, ni kii suchi ñatuu kétrica'a ini ji'in de ma, te ni xsiava i ndikin yi'i ne'un triu ma, te kua'an i.

²⁶ Te nuu ni jite triu ma te ve kua'nu i ma, sani te ni jite tna yi'i ma.

²⁷ Te tee ka jinukuechi nuu tee xi-itu ma, ni ka kenda koo de, te ka jiña'a de: “Señor, ¿masu triu va'a ni saka ni ini itu ni ma? ¿Te nava'a ni ka jite kua'a yi'i ma?”, ka kuu de ka jiña'a de.

²⁸ Te maa tee xi-itu ma jiña'a: “In suchi ñatuu kétrica'a ini ji'in sa ni sa'a sa'a.” Te ka jiña'a tee ka jinukuechi nuu de ma: “¿Kúni ni ja jin koo sa jin tnu'u sa?”, ka kuu de ka jiña'a de.

²⁹ Te jiña'a de: “Ña'a. Nú ña'a, te ja jin tnu'u ni yi'i ma, te nasa jin tnu'u tna ni triu sa ma.

³⁰ Jin kua'a ni tnu'u, te jin kua'nu kaa maa i te onde kivi jin ndaxtutu o triu ma, te kuña'a sa tee jin ka'nde ma: Jin ndaxtutu ni xinañu'u-ka yi'i ma, te in nu'ni in nu'ni jin ku'ni ni, sukan-va'a jín kayu i. Kovaa triu ma chi jin ndaxtutu ni, te jin ndatnaa va'a ni.” Sa'a kuña'a tee xi-itu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza

(Mr 4:30-32; Lc 13:18-19)

³¹ Te ni ka'an Jesús ma in-ka tnu'u vijin, te jiña'a ya:

—Sukan kúu in ndikin tnu mostaza, sukan ko kuu ja tatnuni Su'si iya iyo andivi ma. Te in tee, ni tnii de ndikin tnu mostaza ma, te ni skee de itu de ma.

³² Te ndikin ma chi in ja luluu ti'i-ni kúu i ne'un ndaka-ka ndikin iyo ñuu ñayivi a, kovaa nuu ni jite i ma, te ni ja'nu in yutnu kui'i, te kúu sukun sukun tnu, te suu tnu sukun xeen-ka sana ndaka-ka ja ka sunkoo ñayii ma nuu huerta i ma, te lasaa ka ndava andivi ma chi kuu jin sa'a ti taka ti ne'un nda'a tnu ma —kúu ya jiña'a ya.

*Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin levadura ma
(Lc 13:20-21)*

³³ Te ni ka'an Jesús ma in-ka tnu'u vijin, te jiña'a ya:

—Sukan sa'a levadura ma, sukan ko kuu nuu tatnuni Su'si ma. Vaa nú in ña'a, ni sakanuu ña levadura ma ji'in uni jichi ñujan triu ma, te levadura ma ni-ka'nu kivi i, onde kundee i xsjaa i ni-ka'nu ñujan ma —kúu ya jiña'a ya.

*Ni yo ka'an Jesús ma tnu'u vijin ma nuu ñayii
ñatuu ka jan-ta'vi sii ini tnu'u ya ma
(Mr 4:33-34)*

³⁴ Te ni ka'an Jesús ma ndaka tnu'u vijin ya'a nuu ñayii ma. Te ni-in tnu'u ni yo ka'an ya ma ñatuu ni yo kaxtnu'u ndijin ya, su'va ndimaa tnu'u vijin ni yo ka'an ya.

³⁵ Te sukan ni yo sa'a ya, sukan-va'a ko kuu ndaka sukan ni ka'an tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:

Ka'an sa tnu'u vijin nuu ñayii ma.

Kaxtnu'u sa tnu'u ka iyo yu'u onde nuu ni sa'a Su'si ma ñuu ñayivi ya,

kúu de ká'an de.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin triu ma ji'in yi'i ma

³⁶ Sani te ni ndakuan-ta'vi Jesús ma ñayii ma, te ni ndivi ya ini ve'e ma. Te ni ka jan tu'va ña'a tee ka ndikin ya ma, te ka jiña'a de:

—Ndakaxtnu'u ni nawa kúni ka'an tnu'u vijin ja ni ka'an ni ja kuu yi'i ni kana itu triu ma —ka kuu de ka jiña'a de.

³⁷ Te ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:

—Tee ni saka triu ma kúu saña, ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.

³⁸ Te itu ma kúu ñuu ñayivi a. Te triu va'a ma ka kuu ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma, te yi'i ma ka kuu ñayii ka sa'a sukan kúni tachi ma.

³⁹ Te suchi ni xsiava ndikin yi'i ma kúu tachi ma, te kivi jin ndaxtutu ñayii ma kúu kivi xnaa Su'si ma ñuu ñayivi a. Te ñayii jin ndaxtutu ma ka kuu ángel ma.

⁴⁰ Te sukan jin ndaxtutu i yi'i ma te jin ka'mi i nuu ñu'u ndú'va ma, sukan ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a.

⁴¹ Te maa sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, tetniñu sa ángel sa ma, te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma te ni ka yo ska'an i ñayii ma ja jin sa'a tna i ja u'vi ma, sukan-va'a ma jin koo-ka i nuu tatnuni sa ma.

⁴² Te jin tnaa i ñayii yukan ma nuu káyu kóko ñu'u i'ni ma, vaa yukan kúu nuu jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i ma.

⁴³ Sani te ñayii ka sa'a ja va'a ma, vivii jin kona'a i nuu tatnuni Yuva o Su'si ma, sukan yé'e ni'ni kandii ma, sukan jin kona'a i.

'Te nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndee ya'vi xeen ja yinee yu'u i ini itu ma

⁴⁴ 'Te suni nuu tatnuni Su'si ma kúu sukan kúu in ja ndee ya'vi xeen, te yinee yu'u i ini itu ma. Chukan kúu ja in tee, ni ndani'i de ja ndee ya'vi xeen yinee ini itu yukan ma, te ni ndachu'u va'a-ka de, te ni ja'an sii ini de ni jan nu xiko de ndaka ja neva'a de ma, te ni ndakuaan de ñu'ú yukan.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki yuu vivii nani perla ma

⁴⁵ 'Te suni inuu kúu nuu tatnuni Su'si ma ji'in in tee ndákuaan yuu vivii nani perla ma te ndáxiko de ma.

⁴⁶ Te ni ndani'i de in perla vivii xeen-ka kaa, te suni ni ja'an de, te ni ndaxiko de ndaka ja neva'a de ma, te ni jaan de perla vivii-ka kaa ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ñunu táva tiaka ma

⁴⁷ 'Te suni sukan kúu in ñunu táva tiaka ma, sukan kúu nuu tatnuni Su'si ma, vaa ni ka skee i ñunu ma nuu mar ma, te ni ka jakun-nee ndaka jichi tiaka ma.

⁴⁸ Te nuu jâ ni chitu ñunu ma, te ni ka ndatava i. Te ni jan koo i yu'u ndute ma, te ni ka ndakaji i tiaka va'a ma, te ni ka ndatnaa i ti nuu chika ma. Te kiti masu ka iyo va'a ma, ni ka skana i ti.

⁴⁹ Te suni sukan ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a chi kenda koo ángel ma, te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi ma ne'un ñayii ka sa'a ja va'a ma.

⁵⁰ Te jin skee i ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma nuu káyu kóko ñu'u i'ni ma, te jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ja jaa ma ji'in ja já ni kuu kii-ka iyo ma

⁵¹ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Ni ka jaku'ni ini ni ndaka ja ká'an sa a? —kúu ya jiña'a ya.

Te maa de ni ka ndakone'e:

—Ni ka jaku'ni ini sa, Señor —ka kuu de ka jiña'a de.

⁵² Te jiña'a ya:

—Chukan kúu ja ndaka tee ka skua'a tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te nuna jin kutu'va-ka de sukan tátnuni Su'si iya iyo andivi ma, te jin ko kuu de sukan kúu in tee va'a in tee ndichi jito va'a ñayii ka iyo ve'e de ma, te kéne'e de ja vava'a neva'a de ma, ja jaa ma ji'in ja já ni kuu kii-ka iyo ma —kúu ya jiña'a ya.

Ñayii ka iyo ñuu maa Jesús ma chi masu nde ka kandija i ya

(Mr 6:1-6; Lc 4:16-30)

⁵³ Te nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma tnu'u vijin ya'a, te kuan no'o ya.

⁵⁴ Nuu ni ndenda ya ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya tnu'u ya ma nuu ñayii ka iyo ini in veñu'u luluu ma. Te ni ka sa'vi-nka ini i, te ka jikan-tnu'u tna'a i:

—¿Ndenu ni kutu'va suchi ya'a ndaka tnu'u ndichi ká'an i a ji'in milagru sa'a i a?

⁵⁵ ¿Masu suchi ya'a kúu sa'ya carpinteru ma? ¿Masu si'i i kúu ña'a nani María ma? ¿Te masu ñani i ka

kuu Santiago ma, José ma, Simón ma, ji'in Judas ma?

⁵⁶ ¿Te masu ya'a ka iyo tna ku'va i a ne'un ndaka o a? ¿Ndeni ni kutu'va i ndaka cha'a ja ká'an i a ji'in ja sa'a i a? —ka kuu ñayii ma ka ka'an i.

⁵⁷ Te ni ka ndakiti ini i ja ká'an ya ma. Kovaa jiña'a Jesús ma:

—Ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ka chiñu'u i in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma, kovaa ñuu maa de ma ji'in ñayii ve'e de ma, masu na nde ka chiñu'u i de. Te sukan ka sa'a ña'a ni vitna —kúu ya jiña'a ya.

⁵⁸ Te ñatuu ni sa'a ya kua'a milagru vaa yukan chi masu nde ka kandija i ya ma.

14

*Sukan ni ka ja'ni i Juan tee skuandute ñayii ma
(Mr 6:14-29; Lc 9:7-9)*

¹ Te kivi yukan Herodes tee kúu tetrarca ma, ni jiniso'o de ja sukan sa'a Jesús ma.

² Te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma:

—Tee ya'a kúu Juan tee skuandute ñayii ma, te ni ndateku de ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te chukan kúu ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu nuu de a —kúu de jiña'a de.

³ Vaa Herodes ma kúu tee ni tnii Juan ma, te ni ju'ni de Juan ma ji'in yo'o kaa, te ni chinee de tee ma vekaa ma, ja kuechi ña'a kúu Herodías ma, ñasi'i ñani de tee kúu Felipe ma.

⁴ Vaa Juan ma, ni yo jiña'a de:

—Masu va'a-ni ja koo ni ji'in ña'a jiña, vaa téku-ka yii ña ma —ni yo kuu de ni yo jiña'a de.

⁵ Te Herodes ma, ni yo kuni de ja ka'ni de tee ma, kovaa ni yo yu'u de ñayii ñuu ma, vaa ka ka'an i ja Juan ma, in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu de.

⁶ Kovaa kivi yikuu viko kivi ndí'i Herodes ma kuiya ma, te ni kivi sasi'i Herodías ma nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te ni jitaja'a i, te ni jatna ini xeen Herodes ma.

⁷ Te chukan kúu ja ni skuiso de ja kua'a de ndaka nawa kakan maa i.

⁸ Te suchi si'i ma, já ni ska'an ña'a si'i i ma xi-nañu'u-ka, te jiña'a i:

—Taa ni xini Juan tee skuandute ñayii ma in nuu ko'o —kúu i jiña'a i.

⁹ Sani te rey ma, ni kuxii ini de, kovaa kuechi ja já ni skuiso de ma te ni ka jiniso'o ñayii ka nukoo ji'in de nuu mesa ma, chukan kúu ja ni jiña'a de ja jin sa'a i sukan jiña'a suchi si'i ma.

¹⁰ Te ni tatnuni de ja jin koo i vekaa ma jin xtandoso i xini Juan ma.

¹¹ Te ni ki koo i ni ki xsia'a i ko'o ñunee xini Juan ma nuu nda'a suchi si'i ma, te ni jan xsia'a i nuu si'i i ma ja na kuni ña.

¹² Sani te ni ki koo tee ni ka yo ndikin Juan ma, te ni ka ndake'en de ñunde'yu tee ma, te ni ka chu'u de, te kuan koo de, te ni ka ndakaxtnu'u de nuu Jesús ma ja sukan ni kuu ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee

(Mr 6:30-44; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

¹³ Te Jesús ma, nuu ni jiniso'o ya ja sukan ni ji'i Juan ma, te kua'an ya ji'in tee ka ndikin ya ma in nuu barcu in nuu kuu jin koo-ni maa de ji'in ya.

Kovaa kua'a ñayii ni ka jiniso'o ja kuan koo de ji'in Jesús ma. Sani te ni ka ke koo i ñuu i ma, te ni ka ndikin i ya, te kuan koo i ichi kua'an ya ma.

¹⁴ Ja ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni kunda'vi ini ya i, te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u kuan koo ji'in i ma.

¹⁵ Kovaa nuu ve kukuee-ka ma, te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jiña'a de:

—Jâ ve kukuee, te nuu ka iyo o ya chi in nuu masu nawa iyo kuiti kúu. Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a, sukan-va'a jín koo i ichi yu'u ñuu a, na jin kuaan i ja jin kaa i —ka kuu de ka jiña'a de.

¹⁶ Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Masu jiniñu'u ja jin koo i. Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya jiña'a ya.

¹⁷ Te ni ka ndakone'e de:

—Yika-ni ja u'un-ni xtatila ji'in uu-ni tiaka ka neva'a sa —ka kuu de ka jiña'a de.

¹⁸ Te jiña'a ya:

—Ne'e koo ji'in ni nuu iyo sa ya —kúu ya jiña'a ya.

¹⁹ Sani te ni tatnuni ya ja jin kunukoo ñayii ma nuu yi'i ma. Sani te ni ke'en ya u'un xtatila ma ji'in uu tiaka ma, te ni ndonenuu ya ichi andivi ma, sukan-va'a ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo ja jin kaa de ma, te ni ta'vi ya xtatila ma. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, te ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.

²⁰ Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni ka ndutu chii i ma. Te su'va ni ndoo-ka, te ni ka ndachitu uxi uu-ka chika ta'vi xtatila ma ji'in tiaka ma.

21 Te ñayii ni ka jaa ma chi u'un mil tee ma ni yo kúu. Te masu ni ka ka'vi i ña'a ma ji'in suchi kuechi ma.

*Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma
(Mr 6:45-52; Jn 6:16-21)*

22 Ni jinu, te ni sa'a Jesús ma ja tee ka ndikin ya ma, jin koxtnuu de jin nda koo de nuu barcu ma, sukan-va'a xi'na-ka de jin ya'a in-ka yu'u mar ma, sana ki'in ya nani ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.

23 Te nuu ni jinu ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te kua'an maa in-ni ya ichi yuku ma, ja ndatnu'u ya ji'in Yuva ya Su'si ma.

Te nuu ni kune ma, te ni kendoo maa in-ni ya ichi yuku ma.

24 Te barcu ma chi jâ ni kujika tnu kuan no'o tnu nuu ndute ma. Te jánee jándita tnu sa'a nuu ndute ma, vaa kajin yi'i ma chi su'va vee i ichi nuu kuan nu koo de ji'in tnu ma.

25 Nu ve ndii ma, te Jesús ma, jika ya kua'an ya nuu ndute ma ichi nuu ka iyo de ma.

26 Kovaa nuu ni ka jini de ya ja jika ya nuu ndute ma, te ni ka yu'u de, vaa ka ka'án de ja in ñi'na kúu, te ni ka kayu'u de ja ni ka yu'u de.

27 Kovaa sani te ni ka'an ya, te jiña'a ya:

—Jin koneva'a ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu chi maa sa kúu, te má jin koyu'u ni —kúu ya jiña'a ya.

28 Kovaa Pedro ma chi ni ndakone'e de:

—Señor, nú maa ni kúu, tatnuni ni ja na kuu kaka sa nuu ndute a te jan tu'va ña'a sa —kúu de jiña'a de.

29 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ne'e ni.

Sani te Pedro ma chi ni nuu de nuu barcu ma, te jika de nuu ndute ma kua'an de nuu iyo Jesús ma.
³⁰ Kovaa ni jini de ja yi'i xeen kajin ma, te kuan kêe de nuu ndute ma nkuu, te ni kayu'u de jiña'a de:

—¡Señor! ¡Má kua'a ni tnu'u ja kêe sa nuu ndute a! —kúu de jiña'a de.

³¹ Te ora yukan Jesús ma, ni skuili ya nda'a ya ma, te ni ndatnii ya Pedro ma, te jiña'a ya:

—¡Ndijin chi vala-ni kúkanu ini ña'a ni! ¿Nava'a ñatuu ûni ni kukanu ini ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.

³² Sani te ni ka nda koo ya ji'in de nuu barcu ma, te ni ndukuee kajin yi'i ma.

³³ Te tee ka iyo ini barcu ma, ni ka ndachiñu'u de ya, te ka jiña'a de:

—Ja ndaa kúu ja Sa'ya Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.

*Jesús ma, ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ja ka iyo i ñuu Genesaret ma
 (Mr 6:53-56)*

³⁴ Ni ka ya'a de ji'in ya nuu ndute ma, te ni ka kenda koo de ñuu Genesaret ma.

³⁵ Te tee ñuu yukan, ni ka ndakuni de Jesús ma, te ni ka kaxtnu'u de nuu ñayii ni-ka'nu ñuu yukan, te ni ki koo ñayii ma ji'in ndaka ñayii ka ku'u ma.

³⁶ Te ûni ka jikan-ta'vi xeen i nuu ya ja na kua'a ya tnu'u ja na jin kaki'i nda'a ñayii ka ku'u ma visi yika ja yu'u sa'ma ndii ya ma te jin nduva'a i. Te ndaka ñayii ni ka yo kaki'i nda'a yu'u sa'ma ndii ya ma chi ni ka yo nduva'a i.

15

*Ni kaxtnu'u Jesús ma nde a kúu ja sa'a ja ñatuu iyo
vii iyo ndoo ini anua ñayii ma nuu Su'si ma
(Mr 7:1-23)*

¹ Sani te ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ka iyo de ñuu Jerusalén ma. Te ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ni ka jikan-tnu'u de ya:

² —¿Nava'a tee ka ndikin ña'a ndijin ma, ñatuu ka ndikin de sukan ni ka yo sa'a tna'a o tee jana'a-ka ma? Vaa ñatuu ka ndanda'a de nú jin kaa de xita ma —ka kuu de ka jiña'a de.

³ Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Nava'a ka ndi ini xeen-ka ni tna'a ja ka jani ini maa ni ja játna ini Su'si ma, te ñatuu ka sa'a ni ja ni tatnuni ndija ya ma ja jin sa'a ni ma?

⁴ Te Su'si ma, ni ka'an ya: “Jin kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni ma”, te “Ñayii ká'an u'vi i ja kuu yuva i ma xi ká'an u'vi i ja kuu si'i i ma, ñayii yukan chi ûni kûu i”, ni tatnuni ya ma.

⁵ Kovaa maa ni chi ka ka'an ni ja in ñayii chi kuu kuña'a i nuu yuva i ma xi nuu si'i i ma: “Ma kuu chindee-ka ña'a sa, chi vaa ndaka ja neva'a sa ya chi já ni ndakua'a sa nuu Su'si ma.”

⁶ Te suni ka ka'an ni ja nú in ñayii ká'an sukan ma chi masu nawa kuu-ka ja kava respetu i nuu yuva i ma xi nuu si'i i ma. Te sukan, te ka xnaa ni ja ni tatnuni Su'si ma, kuechi ja ka jatanuu ni ja jin sa'a ni sukan ka jani ini maa ni ma.

⁷ ¡Masu ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a! Va'a-ni ni ka'an tee kúu Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni

yo wa'a Su'si ma ja jin kuu ni nuu ni ka'an de sa'a ma:

⁸ Ñayii ya'a chi ñíí yu'u-ni i a ka chiñu'u ña'a i, kovaa ini anua i ma chi jika-ni ka iyo i nuu sa a.

⁹ Masu nde jiniñu'u ja ka sa'a i tnu'u ja ka chiñu'u ña'a i ma, vaa ja ka kaxtnu'u i ma, ndimaa ja ka tatnuni ñayii ma kúu.

Sa'a ni jiña'a Su'si ma te ni ndaka'an Isaías ma, —kúu ya jiña'a ya.

¹⁰ Sani te Jesús ma, ni kana ya ñayii ma, te jiña'a ya:

—Jin koniniso'o ndaka ni, te jin jaku'ni ini ni.

¹¹ Vaa masu ja kivi yu'u o a kúu ja satne'e i ini anua o a, su'va ndaka ja u'vi ñu'u ini anua ñayii ma kúu ja sa'a ja satne'e ña'a i nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

¹² Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jiña'a de:

—¿Jini ni ja sukan-ni ma, te tee ka kuu fariseo ma, ni ka ndakiti ini de ja ni ka jiniso'o de ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

¹³ Te maa ya chi ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:

—Ndaka yutnu ja ñatuu ni sunkoo Yuva sa iya iyo andivi ma, tava ya tnu.

¹⁴ Má jin sanuu ni, vaa ñayii inukuaa ka kuu de, te ka kuni de ja jin skaka de in-ka ñayii kuaa ma. Vaa ka jini maa ni ja nú in tee kuaa ma, te skaka de in-ka tee kuaa ma, te nú iyo in kava chi nduu de jin kê koo —kúu ya jiña'a ya.

¹⁵ Kovaa Pedro ma chi ni ndakone'e de, te jiña'a de:

—Kaxtnu'u ni nuu sa nawa kúni ka'an tnu'u vijin ni ka'an ni ma —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Te jiña'a ya:

—¿Te ni ndijin, ñatuu ni ka jaku'ni ini ni?

¹⁷ ¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni ja ndaka ja kívi ini yu'u o a chi chii o a kée i, te jínu, te ndée i?

¹⁸ Kovaa ndaka ja u'vi ñu'u ini anua o a, te cha'a kúu ja satne'e ña'a i nuu Su'si ma.

¹⁹ Vaa onde ini anua ñayii ma ka ñu'u ndaka ja u'vi ma, te chukan kúu ja kéndá ja ka jani ini i ma, ja jin ka'ni i tna'a i ma, ji'in ja ñayii ni ka tnanda'a ma, te ka kivi nduu i ji'in in-ka ñayii ma, ji'in ja jin kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i ma, ji'in ja jin saku'na i ma, ji'in ja ka ka'an i tnu'u ñayii ma, ji'in ja ka ka'an kini i ma.

²⁰ Ndaka tnu'u ya'a ka kuu ja ka sa'a ja kútne'e ini anua ñayii ma te ka jiso kuechi i nuu Su'si ma. Kovaa ja ñatuu ndánda'a ñayii ma te kaa i xita ma, masu sa'a i ja kútne'e ñayii ma nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

In ña'a masu judía ma, ni kukanu ini ña ja Jesús ma chi kuu chindee ña'a ya

(Mr 7:24-30)

²¹ Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu nani Tiro ma ji'in Sidón ma.

²² Sani te ni kenda in ña'a ñuu Canaán ma ja iyo ña ñuu yukan, te káyu'u ña jiña'a ña:

—Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni. Sasi'i sa ma chi ndó'o néni i ja yinee ña'a in tachi —kúu ña jiña'a ña.

²³ Kovaa Jesús ma, masu nawa ni ndakone'e ya. Te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ni ka xtetuu de ya ka jiña'a de:

—Tatnuni ni ja na ki'in ña chi káyu'u káyu'u ña ndikin ña vee ña —ka kuu de ka jiña'a de.

²⁴ Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Te ka jani ini ni ja ni tetniñu ña'a Su'si ma sukan-va'a chindee sa maa in-ni ñayii ñuu Israel ma ja ka kuu i sukan ka kuu ndikachi ni ka ski'in maa ti ma? —kúu ya jiña'a ya.

²⁵ Sani te ña'a ma, ni jan tu'va ña Jesús ma, te ni jinkuiñi jiti ña nuu ya ma, te jiña'a ña:

—Señor, chindee ña'a ni —kúu ña jiña'a ña.

²⁶ Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Masu va'a ja xtandee o ja ka jaa suchi kuechi ma te kua'a o ja jin kaa la-ina ma —kúu ya jiña'a ya.

²⁷ Kovaa maa ña chi jiña'a ña:

—Saa vi, Señor, kovaa onde la-ina ma ka jaa ja ka ndaxtutu ti ja ka sunkava jito'o ti ma —kúu ña jiña'a ña.

²⁸ Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ndijin chi ûni ni jaku'ni ini ni te kúkanu ini ña'a ni. Te na ko kuu sukan kúni ni a —kúu ya jiña'a ya.

Te maa ora yukan, te ni nduva'a sasi'i ña ma.

Ni ndasava'a Jesús ma kua'a xeen ñayii

²⁹ Jesús ma, ni ya'a ya yukan, te ni kenda ya yu'u mar ñuu Galilea ma, te ni kaa ya yuku ma, te ni jinkoo ya yukan.

³⁰ Te ni ka jan tu'va ña'a kua'a ñayii ma, te kuan koo i ji'in ñayii inucojo ma, ji'in ñayii inukuaa ma, ji'in ñayii masu kuu jin ka'an i ma, ji'in ñayii ñatuu ka kanda nda'a i ma, ji'in ñayii ka ku'u ndeva'a-ni

kue'e ma, te ni ka jan xsia'a i ndaka ñayii ka ku'u ma nuu iyo ya ma, te ni ndasava'a ya i.

³¹ Te ûni ni ka sa'vi-nka ini ñayii ma ja ni kuu ni ka ndaka'an ñayii ñatuu kuu jin ka'an ma, ji'in ñayii ñatuu ka kanda nda'a i ma, te ni kuu ni ka ndakanda nda'a i ma, te ñayii inucojo ma, ni kuu ni ka ndakaka va'a i, te ñayii inukuaa ma, ni kuu ni ka ndundijin nuu i ma, te ndaka i ka ndachiñu'u Su'si ñuu Israel ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa kuun mil tee

(Mr 8:1-10)

³² Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:

—Kúnda'vi ini sa ndaka ñayii ya'a, vaa ni kuu uni kii ka iyo o ji'in i, te ñatuu nawa ka neva'a i ja jin kaa i. Te masu kúni sa ja ndatetniñu sa i jin nu koo i ve'e i ma, vaa ñatuu jin kaa-ka i a, te nasa jin kuita i ichi jin nu koo i ma —kúu ya jiña'a ya.

³³ Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndakone'e de:

—¿Naxe kuu jin ni'i o ja jin kaa ñayii a? Chi vaa in nuu masu nawa iyo kuiti kúu nuu ka iyo o a —ka kuu de ka jiña'a de.

³⁴ Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:

—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? —kúu ya jiña'a ya.

—Uja xtatila ji'in jaku-ni tiaka lilikin —ka kuu de ka jiña'a de.

³⁵ Sani te ni tatnuni ya nuu ñayii ma ja na jin kunukoo i nuu ñu'ú ma.

³⁶ Te ni tnii ya ndi-uja xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo xtatila jin kaa ñayii ma. Te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin

ya ma. Te tee yukan, ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.

³⁷ Te ni ka jaa ndaka ñayii ma onde ni ka ndutu chii i. Te ni ka ndaxtutu de ja ni ndoo-ka ma, te ni ndachitu uja-ka chika.

³⁸ Ndaka tee ni ka jaa ma, sukan kuun mil de ka kuu, te siin ka kuu ña'a ma ji'in suchi kuechi ma.

³⁹ Te ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te ni ndaa ya nuu barcu ma ji'in tee ka ndikin ya ma, te kua'an ya ichi ñuu nani Magadán ma.

16

Tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma ka jikan de ja sa'a Jesús ma in milagru (Mr 8:11-13; Lc 12:54-56)

¹ Ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma, te ka jikan de ja na sa'a Jesús ma in milagru kua'a Su'si iya iyo andivi ma, vaa ja ka jitotnuni de ya ma kúu, sukan-va'a jin kuni de nú vee ndija ya nuu Su'si ma.

² Te ni ndakone'e ya:

—Nú ve kunee ma, te ka ka'an ni: “Va'a-ni iyo tiempu a, vaa andivi a chi iyo kua'a.”

³ Te xtnee ma, te ka ka'an ni: “Ki'i xeen kajin, vaa iyo viko, te iyo kua'a andivi a”, ka kuu ni ka ka'an ni. ¡Kovaa sanda'vi-nka ja ka jini ni te masu ka ndasa'a ni kuenda! Ka nde'ya ni ichi andivi ma, te ka jini ni nawa ko kuu, kovaa masu ka ndasa'a ni kuenda nawa yikuu Su'si a sa'a ya in kivi in kivi a.

⁴ Chukan kúu ja ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a. Ka jikan i in milagru, kovaa masu kua'a-ka

ya, yika-ni ja milagru ni sa'a ya ji'in tee kúu Jonás ma —kúu ya jiña'a ya.

Sani te ni xndoo ya de, te kua'an ya.

Ni xtu'va Jesús ma tee ka ndikin ya ma ja na jin konee de cuidado tnu'u ka kaxtnu'u tee ka kuu fariseo ma

(Mr 8:14-21)

⁵ Te tee ka ndikin ya ma, kuan koo de in-ka yu'u mar ma, kovaa ni ka ndunaa de ja jin kinda'a de ja jin kaa de.

⁶ Te Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya:

—Jin ko koto va'a ni maa ni, ja ma jin kuatniñu ni levadura tee ka kuu fariseo ma ji'in levadura tee ka kuu saduceo ma —kúu ya jiña'a ya.

⁷ Te tee ka ndikin ya ma, ka ndaxtekuechi tna'a de, te ka ka'an de:

—Kuechi ja masu na xtatila ka yinda'a o ma, chukan kúu ja ká'an ya sukan —ka kuu de ka ka'an de.

⁸ Te ni jinitnuni Jesús ma, te chukan kúu ja jiña'a ya:

—Ndijin chi vala-ni ka jaku'ni ini ni, te ñatuu ka kukanu ini va'a ña'a ni. ¿Nava'a ka ndi ini ni ja ñatuu na xtatila ma ka yinda'a ni a?

⁹ ¿Nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda? ¿Ñatuu ka na'a ni ja u'un-ni xtatila ma, te ni wa'a sa ja ni ka jaa u'un mil tee ma? ¿Te ñatuu ka na'a ni na saa-ka chika xtatila ma ni ka ndaxtutu ni ja ni ndoo ma?

¹⁰ Te nuu ni wa'a sa ja ni ka jaa kuun mil tee ma, te suni uja-ni xtatila ma te ni kanda ma, te ¿na saa-ka chika ni ka ndaxtutu ni ma?

¹¹ ¿Te nava'a ñatuu ni ka jaku'ni ini ni ja ni ka'an sa nuu ni a? Vaa masu ja kuu xtatila ma kúu ja

ni ka'an sa sukan ma. Jin konee ni cuidado ji'in levadura tee ka kuu fariseo ma ji'in levadura tee ka kuu saduceo ma —kúu ya jiña'a ya.

¹² Sani te ni ka jaku'ni ini de ja ñatuu ni jiña'a ya ja jin konee de cuidado ji'in levadura ja xsjaa xtatila ma, su'va ja jin konee de cuidado ji'in tnu'u ka kaxtnu'u tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma kúu ja ni jiña'a ya ma.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma
(Mr 8:27-30; Lc 9:18-21)

¹³ Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu Cesarea ma ja iyo ñuu Filipino ma, te ichi kua'an ya ji'in de ma, te ni jikan-tnu'u ya tee ka ndikin ya ma:

—¿Nawa ka ka'an ñayii ma, na in kúu saña, ja ni kenda ñayivi sa ñuu ñayivi a? —kúu ya jiña'a ya.

¹⁴ Te ni ka ndakone'e de:

—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee skuandute ma kúu ni, te jaku-ka i ma ka ka'an ja Elías ma kúu ni, te jaku-ka tuku i ma ka ka'an ja tee kúu Jeremías ma xi in-ka tna'a tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.

¹⁵ Te jiña'a ya:

—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni? —kúu ya jiña'a ya.

¹⁶ Te Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, te Sa'ya Su'si iya téku ma kúu ni —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Sani te ni ndakone'e Jesús ma:

—Vava'a kendoo ni, Simón sa'ya Jonás, vaa masu in ñayii ni kaxtnu'u tnu'u ya'a nuu ni a, su'va Yuva sa iya iyo andivi ma ni kaxtnu'u nuu ni a na in kúu sa.

18 Te saña tna, ká'an sa ja ndijin kúu Pedro ma, te sukan kúu in toto ko kuu ní, te siki toto ma jin ndatna'a ñayii jin nduu sa'ya Su'si ma, te visi na jin kúu i ma, te masu nawa kundee ja sa'a ja jin koo ñayii ya'a nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i te ni ka skenaa i maa i ma, su'va ñayii ya'a, jin ndateku i te jin koo i ji'in Su'si ma ni-kani ni-jika.

19 Te nuu nda'a ndijin xndoo sa ja kaxtnu'u ni naxe jin kivi koo ñayii ma nuu tatnuni Su'si ma. Te ndaka ja tatnuni ni ja kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si ma, te ndaka ja tatnuni ni ja masu kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si ma iya iyo onde andivi ma —kúu ya jiña'a ya.

20 Sani te ni tatnuni Jesús ma nuu tee ka ndikin ya ma ja másu ko jin kuña'a de nuu ni-in ñayii ma ja suu ya kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya

(Mr 8:31-9:1; Lc 9:22-27)

21 Te onde kivi yukan, te Jesús ma, ni keja'a ya káxtnu'u ya nuu tee ka ndikin ya ma ja jiniñu'u ja ki'in ya ñuu Jerusalén ma, te jin xndo'o jin xneni ña'a tee ka ndanuu ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma. Te sa'a jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:

—Jin ka'ni ña'a de, kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

22 Sani te Pedro ma, ni kene'e siin de ya in lado, te ni keja'a de ndóna de nuu ya, te jiña'a de:

—Señor, ¡ma yuu kuatundi'ya Su'si ma ja sukan ndo'o neni ni! —kúu de jiña'a de.

²³ Kovaa Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te jiña'a ya Pedro ma:

—¡Kuán ndiyo ni nuu sa, vaa sukan kúu tachi ma kúu ni! Vaa ja'nu ndee ni ja sa'a sa sukan játna ini Su'si ma. Ndi jin chi masu jani ini ni sukan jani ini Su'si ma chi ja ka jani ini ñayii a-ni jani ini ni —kúu ya jiña'a ya.

²⁴ Sani te Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:

—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i maa sa, máko sa'a i sukan játna ini maa i ma, su'va kóndikin ña'a i, visi na ndo'o neni i sukan ndó'o néni in ñayii ndiso krusi i ma te kua'an i nuu kúu i ma.

²⁵ Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú na in visi na kúu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin ña'a i maa sa a chi ndani'i-ta'vi i.

²⁶ ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii ma, te visi na koneva'a i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a te skenaa i anua i ma? Te nute kuu sa'a i ja ndani'i-ta'vi i ma chi kuiti ndakua'a ndi'i i ndaka ja neva'a i ma.

²⁷ Chi vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ndii sa ji'in jayiñu'u Yuva sa ma, ji'in ndaka ángel ka jinukuechi nuu ya ma, te kivi yukan, te ndakua'a sa nuu ndi-in ndi-in ñayii ma sukan ni ka sa'a ni ka kuu i ma.

²⁸ Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka iyo ni ya'a ja masu jin kúu ni onde jin kuni ni sukan ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a ja kúu sa iya tátnumi a —kúu ya jiña'a ya.

17

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma

(Mr 9:2-13; Lc 9:28-36)

¹ Te ni ya'a nuu iñu kii ma, te Jesús ma chi ni jeka ya Pedro ma, ji'in Santiago ma, ji'in ñani de Juan ma, te ni ka ka koo de ji'in ya in yuku sukun sukun, te ka iyo maa-ni de ji'in ya.

² Te yukan, sani te ni ndasama ya nuu ndinuni tee kuan koo ji'in ya ma. Te nuu ya ma ni nduu sukan ndíi kandii ma, te sa'ma ya ma ni ndukuijin kuijin sukan yé'e ni'ni in nuu ndú'va ñu'u ma.

³ Te ni ka jini de Elías ma ji'in Moisés ma, ja ka ndatnu'u de ji'in ya.

⁴ Te Pedro ma, jiña'a de nuu Jesús ma:

—Señor, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Nú kúni ni, te jín sa'a sa uni ve'e nda'a yutnu, in kuenda maa ni, te in-ka kuenda Moisés ma, te in-ka kuenda Elías ma —kúu de jiña'a de.

⁵ Te nuu ñatuu jinu-ka ja ká'an de ma, te ni kenda in viko ûni jandute, te ni nukun-tuu i de. Te onde ne'un viko ma, te ni ka jiniso'o de ja sa'a ni ka'an Su'si ma:

—Sa'ya sa kúu iya ya'a, te kútoo sa ya. Jin koniniso'o ni ja ká'an ya a —kúu ya ká'an ya.

⁶ Nuun ni ka jiniso'o tee ka ndikin ya ma, ni ka jakindeyi de onde ni ka jinu tnee de nuu ñu'ú ma, vaa ka yu'u xeen de.

⁷ Sani te, Jesús ma, ni jan tu'va ña'a ya, te ni sonee ya nda'a ya siki de ma, te jiña'a ya:

—Jin ndokuiñi ni, te máko jin koyu'u-ka ni —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Te ni ka ndonenuu de, te ni ka jini de ja maa in-ni-nka Jesús ma iyo. Te ñatuu ni ka jini-ka de ni a in-ka ñayii, nú masu ja maa in-ni-nka ya.

⁹ Nani ni ka nu koo de yuku ma, Jesús ma, ni sacargu ya de, te jiña'a ya:

—Máko jin ndakani ni ni-in nuu ñayii ja ni ka jini ni ma, onde nú ni ndateku sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

¹⁰ Te ni ka jikan-tnu'u de Jesús ma:

—¿Nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ja xinañu'u-ka ndii Elías ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

¹¹ Te ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:

—Ja ndaa kúu ja Elías ma kii xinañu'u-ka, te maa de ndasava'a ndaka.

¹² Kovaa maa sa chi ká'an sa ja já ni kii Elías ma, te ñayii a, ñatuu ni ka ndakuni i de, su'va ni ka sa'a i de ndaka sukan ni ka kuni maa i. Te suni sukan jin xndo'o jin xneni ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

¹³ Sani te ni ka jinitnuni de ja Jesús ma, ni ka'an ya siki Juan tee skuandute ñayii ma.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i

(Mr 9:14-29; Lc 9:37-43)

¹⁴ Nuú ni ka ndenda koo de ji'in Jesús ma nuu ka iyo kua'a xeen ñayii ma, sani te in tee, ni kenda de nuu iyo ya ma, te ni jinkoo jiti de nuu ya, te jiña'a de:

¹⁵ —Señor, kunda'vi ini ni sa'ya sa ya, vaa nduneé i, te ndó'o xeen i, vaa kua'a jichi ndúva i nuu ñu'u ndú'va ma ji'in nuu ndute ma.

¹⁶ Te ni kii sa ni ki xsia'a sa i nuu ka iyo tee ka ndikin tna'a ji'in ni a, kovaa ñatuu ni kuu jin ndasava'a de i —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni, te so'o xeen ka ndaa ni? ¿Na saa-ka kii jiniñu'u ja koo sa ji'in ni?

¿Te na saa-ka kii kanda sa ja sukan ka kuu ni a? Ki xsia'a ni suchi yukan —kúu ya jiña'a ya.

¹⁸ Te ni ndonda ya nuu tachi ma, te tachi ma, ni kee i, te kua'an i. Te suchi yukan, ora yukan-ni, te ni nduva'a i.

¹⁹ Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ka jiña'a de:

—¿Nava'a saña, ña ni kuu jin kene'e sa tachi ma?
—ka kuu de ka jiña'a de.

²⁰ Te jiña'a Jesús ma:

—Vaa jaku-ni ka kukanu ini ña'a ni. Ja ndaa ká'an sa nuu ni a, nute ndijin, te jin kukanu ini ña'a ni, visi sukan kaa in ndikin tnu mostaza ma, kuu jin kuña'a ni yuku ya'a: “Ya'a onde jiyo ma”, te yuku a, ya'a i. Te ndaka kuu jin sa'a ni.

²¹ Kovaa tna'a tachi yukan, ma jin ke koo i, nú masu ja onde jin koo ndite ni te jin kakan-ta'vi jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya

(Mr 9:30-32; Lc 9:43-45)

²² Te nuu kuan koo de ji'in Jesús ma ichi ñuu Galilea ma, te jiña'a ya de:

—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jin kunda'a ña'a ñayii ma,

²³ te jin ka'ni ña'a i. Kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka kuxii xeen ini de.

Ni ka wa'a Jesús ma ji'in Pedro ma xu'un ja kuu veñu'u ka'nu ma

²⁴ Nuu ni kenda koo de ñuu Capernaum ma, te ni ka kenda koo tee ka ndake'en ya'vi xu'un ja kuu veñu'u ma, te ka jikan-tnu'u de:

—Teskua'a ni a, ¿masu chúya'vi de xu'un ja iyo ja jin chuya'vi o veñu'u ma vi? —ka kuu de ka jiña'a de.

²⁵ Te Pedro ma, jiña'a de:

—Má jin ko ndi ini ni chi chúya'vi de —kúu de jiña'a de.

Te nuu ni ndivi de ini ve'e ma, te xinañu'u-ka Jesús ma ni ka'an, te jiña'a ya:

—¿Naxe jani ini ni, Simón? Tee ka kuu rey ñuu ñayivi a, ¿na in xi-nuu ka ndake'en ya'vi de xu'un ja jin kuu maa de ma, ka jani ini ni? ¿Nuu sa'ya de ma, xi nuu ñayii masu ñuu de ka kuu i ma? —kúu ya jiña'a ya.

²⁶ Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Nuu ñayii masu ñuu de ma —kúu de jiña'a de.

Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Chukan kúu ja sa'ya de ma, masu jiniñu'u ja jin ndakua'a i.

²⁷ Kovaa sukan-va'a ma jin ndakiti ini de, te kua'an ni nuu mar ma, te skee ni kaa táva o tiaka ma, te tiaka xinañu'u tava ni ma, te ndakune ni yu'u ti ma, te ndani'i ni xu'un ja kua'a ni ja jin kuu ndunduu o —kúu ya jiña'a ya.

18

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma

(Mr 9:33-37; Lc 9:46-48)

¹ Maa ora yukan-ni, ni ka kenda koo tee ka ndikin Jesús ma nuu iyo ya ma, te ka jiña'a de:

—¿Na in kúu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma?
—ka kuu de ka jiña'a de.

² Sani te ni kana-ni Jesús ma in suchi luluu, te ni jani ya i me'ñu ndaka de ma,

³ te jiña'a ya:

—Ja ndaa ka'an sa nuu ndijin ja nú masu jin nduu ini ni sukan kúu ini suchi luluu ya'a chi masu kuu jin kivi koo ni nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma.

⁴ Chukan kúu ja ndeva'a-ni na in na ndakunitnuni ja jiniñu'u i Su'si ma sukan kúu suchi luluu ya'a, chi ñayii yukan kúu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma.

⁵ Te nú nde ni te ja maa sa, te kuan-ta'vi ni in suchi luluu sukan kúu suchi luluu ya'a, te jan-ta'vi ña'a ni maa sa.

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin ndakuiso kuechi o ma

(Mr 9:42-48; Lc 17:1-2)

⁶ Kovaa ndeva'a-ni na in sa'a ja ndakuiso kuechi in ñayii yika ni kandija tnu'u Su'si ma, va'a-ka kúu nute jin ku'ni i in yoso ka'nu mulinu ma sukun i te jin skee ña'a i nuu kunu-ka ñu'u ndute mar ma, sana ja ndo'o neni i nuu Su'si ma ja ni sa'a i ja ni ndakuiso kuechi in-ka ñayii ma.

⁷ ¡Nda'vi-nka ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya'a, kuechi ja ndaka ja ka sa'a ka kuu i ma, te ka sa'a i ja ka jiso kuechi jaku-ka ñayii ma! Vaa kuiti ndimaa jin koo ja jin sa'a ja jin kuiso kuechi ñayii ma, kovaa ¡nda'vi-nka maa na in sa'a ja jin kuiso kuechi ñayii ma!

⁸ Te nú nda'a ni a xi ja'a ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, ka'nde ni i te skana ni i, chi va'a-ka ja ñatuu na nda'a ni a xi ja'a ni a te kivi ni koteku ni nuu Su'si

ma, te sana ja skee ña'a Su'si ma ji'in nduu nda'a ni a ji'in nduu ja'a ni a nuu ñu'u i'ni ndú'va ni-kani ni-jika ma.

⁹ Te nú nduchinuu ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, tava ni i te skana ni i, chi va'a-ka ja ñatuu na nduchinuu ni a te kivi ni te koteku ni nuu Su'si ma, te sana ja skee ña'a Su'si ma ji'in nduu nduchinuu ni a nuu ñu'u i'ni ndú'va ni-kani ni-jika ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni ndani'i ndikachi ni ski'in de ma
(Lc 15:3-7)

¹⁰ Te jiña'a tna Jesús ma:

—Jin konee ni cuidado ja másu ko jin saxiko ni ni-in suchi luluu ma, vaa ká'an sa ja ángel ka jito suchi kuechi ma, ka iyo i nuu Yuva sa iya iyo andivi ma, te ka jini i nawa ka ndo'o ka neni suchi kuechi ma.

¹¹ Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, vee sa sukan-va'a jin ndani'i-ta'vi ñayii já ni ka skenaa i maa i ma nkuu.

¹² ¿Nawa ka jani ini maa ni a? Nú in tee, te neva'a de cientu ndikachi de ma, te nú in ti, te ni ski'in ti maa ti ma, te ¿masu xndoo de kuun xiko ja'un kuun-ka (99) ti ma yuku ma, te ki'in de jin nu nduku de in kiti ni ski'in maa ti ma?

¹³ Te nú ni ndani'i de ti, te ja ndaa ká'an sa ja kusii ini xeen-ka de ja kuu kiti yukan sana ja jin kuu kuun xiko ja'un kuun-ka (99) kiti ñatuu ni ka ski'in ti maa ti ma.

¹⁴ Te sukan tna, Yuva o iya iyo andivi ma, masu kua'a ya tnu'u ja ski'in ya ni-in ñayii yika ve kua'nu i nuu Su'si ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe jin ka'an o ji'in ñani o ma nú ni sa'a ña'a i in ja u'vi ma

¹⁵ 'Chukan kúu ja nú tna'a ni ma sa'a ña'a i in ja u'vi, va'a-ka kuá'an ni, te nduu-ni maa ni ji'in i, te kuña'a ni nde a kúu ja u'vi ni sa'a ña'a i ma. Te nuna koniniso'o i ja ka'an ni ji'in i ma te ndakani ndaka'vi ini i chi já ni kundee ni ja ni ndumani ni ji'in i.

¹⁶ Kovaa nuna ma koniniso'o i ja kuña'a ni ma, te kana ni in uu tna'a ni ma, sukan-va'a ko kuu uu uni tna'a ni ma ja jin kuni ja jin ndatnu'u ni ma.

¹⁷ Te xi nú ma koniniso'o i ja jin ka'an-so'o tna tna'a ni ma, te kuña'a ni nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ja ka ndatna'a ni veñu'u ma. Te xi nú ma koniniso'o i ja ka ka'an ndaka-ka tna'a ni ma, te jin ka'an ni ja sukan kúu in ñayii ñatuu kándija Su'si ma xi in ñayii xnda'vi ña'a kúu i.

¹⁸ Ja ndaa ká'an sa ja ndaka ja jin ka'an ni ja kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si ma, te ndaka ja jin ka'an ni ja masu kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si iya andivi ma.

¹⁹ In-ka jichi ká'an sa, nú uu ñayii jin ndatnu'u tna'a nuu ñu'ú ya nde a jin kakan i ma, chi jin ni'i i ja maa Yuva sa iya iyo onde andivi ma.

²⁰ Vaa nuu ka ndatna'a uu uni ñayii ka kandija ña'a i maa sa ma, te yukan iyo sa me'ñu i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin uu tee ka tavi xu'un

²¹ Sani te Pedro ma, ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:

—Señor, ¿na saa jichi sakanu ini sa tna'a sa ma, nuna sa'a ña'a i in ja u'vi? ¿Onde uja jichi? —kúu de jiña'a de.

²² Jesús ma, jiña'a ya:

—Masu ká'an sa ja onde uja-ni jichi, su'va onde uja jichi uni xiko uxi (7 × 70) jichi —kúu ya jiña'a ya.

²³ Sani te sa'a jiña'a ya:

—Chukan kúu ja nuu tátnuni Su'si ma, inuu kúu i ji'in in rey ja ni ndakan de kuenda nuu ñayii ka jinukuechi nuu de ma.

²⁴ Te ni keja'a de ni ndasa'a de kuenda, te ni kenda in tee tavi kua'a xen-xeen xu'un nuu de.

²⁵ Te tee ya'a chi masu nawa neva'a de ja ndachuna de ja tavi de ma, te ni tatnuni jito'o de ma ja na jin koo i jín xiko i tee yukan, ji'in ñasi'i de ma, ji'in sa'ya de ma, ji'in ndaka ja neva'a de ma, sukan-va'a nukun-naa ja tavi de ma.

²⁶ Sani te ni jinkoo jiti tee tavi ma, te ni jikan-ta'vi de nuu jito'o de ma, te jiña'a de: “Señor, kava kuee ini ni, te ndachuya'vi sa ndaka”, kúu de jiña'a de.

²⁷ Te jito'o de ma, ni kunda'vi ini de tee ma, te ni sakanu ini de ja tavi tee jinukuechi ma, te ni wa'a de tnu'u te kua'an maa tee ma.

²⁸ Kovaa tee jinukuechi ma, ja ni kee de kua'an de ma, te ni ndani'i de in tee ja jinukuechi ji'in de ma, te tee yukan chi tavi de jaku-ni xu'un nuu de, te ni jan tñii de sukun su'nu tee ma, te skue'ne de tee ma, te jiña'a de: “Ndataa ni ja tavi ni ma”, kúu de jiña'a de.

²⁹ Sani te tee yukan, ni jinkoo jiti de nuu ja'a tee ma, te ni jikan-ta'vi de nuu tee ma, te jiña'a de:

“Kava kuee ini ni, te ndachuya'vi kuee sa ndaka”, kúu de jiña'a de.

³⁰ Kovaa maa de chi masu ni kachi de, su'va ni jan chinee de tee ma vekaa ma, onde kundee de ja ndachuya'vi ndi'i tee ma ja tavi de ma.

³¹ 'Te ni ka jini tee ka jinukuechi ji'in de ma ja sukan ni sa'a de ma, te ni ka kuxii xeen ini de, te ni jan koo de, ni ka jan nu kani de nuu jito'o de ma ndaka sukan ni ka jini de ma.

³² Sani te ni kana ña'a jito'o de ma, te jiña'a de nuu tee tavi nuu de ma nkuu: “Tee jinukuechi tee sa'a ja u'vi kúu ni. ¿Masu ndaka ja tavi ni ma ni sakanu ini sa ma, vaa ni jikan-ta'vi ni nuu sa ja na sakanu ini ña'a sa ma?”

³³ ¿Te masu ndijin tna, suni jiniñu'u ja kunda'vi ini ni tna'a ni tee tavi nuu ni ma nkuu, sukan ni kunda'vi ini ña'a sa ma?”, kúu de jiña'a de.

³⁴ Sani te ni ndakiti ini jito'o de ma, te ni jan xsia'a de tee ma nuu nda'a tee ka jito vekaa ma, ja jin xndo'o jin xneni de tee ma onde ndachunaa ndi'i kuiti de ja tavi de ma.

³⁵ Suni sukan sa'a tna Yuva sa iya iyo andivi ma, nú ma jin sakanu ini ndija nuu tna'a ndi-in ndi-in ni kuechi ni ma —kúu ya jiña'a ya.

19

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma máko jin xndoo tna'a i

(Mr 10:1-12; Lc 16:18)

¹ Te nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma tnu'u ya'a, te ni ndee ya ñuu Galilea ma, te kua'an ya ichi ñuu Judea ma ja iyo i in-ka yu'u yute Jordán ma.

² Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma, te yukan ni ndasava'a ya i.

³ Te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jan tu'va de ya, sukan-va'a jin kototnuni de ya, te ka jikan-tnu'u de ya nú va'a-ni ja in tee te xndoo de ñasi'i de ma, nú yika-ni ja kuni de ja sa'a de ña sukan.

⁴ Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Ñatuu jin ka'vi-ka ni nuu sa'a ká'an tnu'u Su'si ma ja kivi ni sa'a ya ñayii ma, te “tee ji'in ña'a ni sa'a ya” ma?

⁵ Te ká'an tna ya ja: “Chukan kúu ja tee ma, xndoo de yuva de ma ji'in si'i de ma, te kuesa tna'a de ji'in ñasi'i de ma, te nduu de ma jin ko kuu in-nka-ni ñayii ma.”

⁶ Chukan kúu ja masu uu ñayii ka kuu-ka i chi in-nka-ni ñayii ka kuu nduu i ma. Te chukan kúu ja ñayii ma, másu ko ndasasiin i ja ni xtnatna'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

⁷ Te ka jiña'a de:

—Nusaa, te ¿nava'a Moisés ma, ni kachi de ja kuu xndoo tee ma ñasi'i de ma, te kua'a de in tutu nuu ká'an ja já ni xndoo de ña ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

⁸ Sani te Jesús ma, jiña'a ya:

—Kuechi ja inuso'o ka ndaa ni a, te Moisés ma, ni kachi de ja kuu jin xndoo ni ñasi'i ni ma. Kovaa onde xinañu'u ma nuu ni sa'a Su'si ma ñayii ma, te masu sukan ni jani ini ya ma.

⁹ Te ká'an sa nuu ni ja nú ñatuu ni kivi nduu ñasi'i in tee ma ji'in in-ka tee ma, te nú xndoo de ña ma te ndatnanda'a de ji'in in-ka ña'a ma, já ni jiso kuechi

de, vaa sukan ka sa'a tee ka kivi nduu ji'in in-ka ña'a ma, sukan ni sa'a tna de ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁰ Te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:

—Nú sukan ko kuu tee ma ji'in ñasi'i de ma, saa-nka nú ma tnanda'a o —ka kuu de ka jiña'a de.

¹¹ Sani te jiña'a ya:

—Masu ndaka ñayii ma, ka iyo i ja jin kandija i tnu'u ya'a, yika-ni ja ñayii chíndee ña'a Su'si ma ja jin jaku'ni ini i ma.

¹² Vaa ka iyo tee ja onde chii si'i de ma, já ve koo de ja masu jin tnanda'a de ma, te ka iyo tee ja kuechi ñayii ma, te masu kuu jin tnanda'a de, te ka iyo ñayii ja ni ka jani ini i ja masu jin tnanda'a i, ja kuechi ja jin kunukuechi ñukuun i nuu Su'si iya iyo andivi ma. Te nú na in iyo ja sa'a i sa'a, te kuán-ta'vi i, te kúnukuechi va'a i —kúu ya jiña'a ya.

*Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma
(Mr 10:13-16; Lc 18:15-17)*

¹³ Ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma nuu Jesús ma, sukan-va'a sonee ya nda'a ya siki suchi kuechi ma te kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja jin kuu i. Te tee ka ndikin ya ma, ka ndonda de nuu ñayii ni jan koo ji'in suchi kuechi ma.

¹⁴ Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:

—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi kuechi a, te máko jin ka'nu ndee ni, chi vaa sukan ka jani vii ka jani va'a ini suchi kuechi a, sukan jiniñu'u ja jin ko sa'a jin ko kuu ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁵ Te ni sonee ya nda'a ya siki i ma ja na jin kuta'vi i ja vii ja va'a. Sani te kua'an ya.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma

(Mr 10:17-31; Lc 18:18-30)

¹⁶ Sani te in tee jaa, ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:

—Teskua'a, ndijin ja sa'a ni ja va'a, kaxtnu'u ni nde a va'a sa'a sa, sukan-va'a ndani'i ta'vi sa te koteku sa ni-kani ni-jika —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Nava'a jikan-tnu'u ni nuu sa siki ja va'a ma? Masu na in-ka sa'a ja va'a chi maa in-ni Su'si ma. Kovaa nú kúni ni ja ndani'i ta'vi ni te koteku ni ni-kani ni-jika, te kandija ni ndaka sukan ni tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁸ Te jiña'a de:

—¿Nde tnu'u kandija sa? —kúu de jiña'a de.

Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Másu ko ka'ni ni ni-in ñayii. Másu ko kivi nduu ni ji'in in-ka ña'a ma. Másu ko sakui'na ni. Másu ko ka'an tnu'u ni siki in-ka ñayii ma.

¹⁹ Kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni ma. Kutoo ni tna'a ni ma, sukan kutoo ni maa ni ma —kúu ya jiña'a ya.

²⁰ Te tee yukan, jiña'a de:

—Teskua'a, ndaka cha'a chi já sa'a ndi'i sa. ¿Te kúni-ka in-ka ja sa'a sa? —kúu de jiña'a de.

²¹ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Nú kúni ni ja sa'a ndi'i ni ndaka sukan kúni Su'si ma, te kuá'an ni, te xiko ni ndaka ja neva'a ni ma, te kua'a ni ñayii ka kunda'vi ma. Te sukan, te xiku ko kuu ni andivi ma. Sani te kii ni, te kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

22 Ja ni jiniso'o de sukan jiña'a ya ma, te xixii-nka kuan no'o de, vaa xiku xeen kúu de ma.

23 Te Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:

—Ja ndaa ká'an sa nuu ni a ja yii xeen kúu ja in tee kuxiku ma, te kivi de nuu tatnuni Su'si ma.

24 Te ndáka'an sa nuu ni in-ka tuku jichi ja yachi-ka kuu kivi in kiti kúu camellu ma in yavi xuu yiki tiku ma, sana ja in ñayii kúu xiku ma, te kuu kivi i nuu tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

25 Te tee ka ndikin ya ma, nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, te ni ka sa'vi xeen-nka ini de, te ka ka'an maa de:

—¿Na in kuu ndani'i ta'vi ja sukan? —ka kuu de ka ka'an de.

26 Te nde'ya Jesús ma de, te jiña'a ya:

—Yii kúu jani ini ñayii ma. Kovaa maa Su'si ma chi ñatuu nawa iyo ja yii ja ma kuu sa'a ya —kúu ya jiña'a ya.

27 Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Saña chi ndaka ja ka neva'a sa ma ni ka xndoo sa, te ni ka ndikin ña'a sa. ¿Te iyo ja jin ndani'i-ta'vi sa? —kúu de jiña'a de.

28 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja kivi ndujaa ñuu ñayivi ya, kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, te kunukoo sa nuu iyo jayiñu'u sa ma, te ndijin tna ja ka ndikin ña'a ni a, suni koo uxi uu nuu jin kunukoo ndi-in ndi-in ni ja jin ka'nde ni tniñu nuu ndi-uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ya.

29 'Te ndeva'a-ni na in ni xndoo ve'e i ma, ñani i ma, ku'va i ma, ku'u i ma, ji'in yuva i ma, si'i i ma, ñasi'i i ma, sa'ya i ma, ji'in ñu'ú i ma, ja kuechi ja ndikin ña'a i saña ma chi ndani'i i vi'i-ka cientu

jichi sana ja ni xndoo i ma, te ndani'i-ta'vi i, te koteku i ni-kani ni-jika.

³⁰ Te ñayii ka ndanuu-ka ma te ka jani ini i ja xinañu'u-ka ka kuu i vitna ma, chi nuu Su'si ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii ka jani ini ja masu ñayii ka ndanuu ka kuu i, te sandi'i-nka ka kuu i vitna ma chi suu i jin ko kuu ñayii xinañu'u-ka nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

20

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ka satniñu itu tnu uva ma

¹ Te jiña'a Jesús ma:

—Nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma, inuu kúu i ji'in in tee tátnuni ve'e de ma, te ni kee de xtnee ma kuan nduku de tee jin satniñu itu tnu uva de ma.

² Te nuu ni ni'i de tee jin satniñu ma, te ni ka kendoo de ji'in tee ma sukan jin ke'en ya'vi tee ma in kivi ma, te ni tetniñu de tee ma itu de ma.

³ Te sukan ka iin xtnee ma ni kee tuku de in-ka jichi, te ni jini de jaku-ka tuku tee ka nune, ka iyo de nuya'vi ma.

⁴ Te ni jan kuña'a de tee ma: “Kuan koo tna ndijin, te jin satniñu ni itu sa ma, te chuya'vi sa sukan iyo ja jin ke'en ya'vi ni ma”, kúu de jiña'a de. Sani te kuan koo tee ma.

⁵ Sani te ni kee tuku de uu-ka jichi, in nuu sava nduu ma te in-ka nuu ka uni jañini ma, te suni sukan ni sa'a de.

⁶ Te ni kee tuku de nuu ka u'un jañini ma, te ni ndani'i tuku de jaku tee ñatuu na tniñu ka sa'a de ma, te jiña'a de: “¿Nava'a ni kuu ni-nduu a ka iyo ni ya'a, te ñatuu nawa ka sa'a ni?”, kúu de jiña'a de.

⁷ Te ka jiña'a tee ma: “Vaa masu na in ká'an ja taa i tniñu jin sa'a sa”, ka kuu de ka jiña'a de. Te jiña'a de: “Kuán koo tna ni itu sa ma, te jin satniñu ni, te chuya'vi sa sukan iyo ja jin ke'en ya'vi ni ma”, kúu de jiña'a de.

⁸ 'Nuu ni kunee ma, te jiña'a de nuu tee kúkanu ini de ve'e de ma: “Kana ni tee ni ka satniñu ma, te chuya'vi ni sukan jin ke'en ya'vi de ma. Te keja'a ni chuya'vi ni tee ni kija koo sandi'i-nka ma, te ndenda ni onde tee ni kija koo xinañu'u-ka ma”, kúu de jiña'a de.

⁹ Te nuu ni kenda ora ja chuya'vi de tee ni ka kenda koo ka u'un jañini ma, te in in de ni ka ni'i ya'vi sukan jika in kivi ma.

¹⁰ Chukan kúu ja nuu ni ka kenda koo tee ni jan koo xinañu'u nuu tniñu ma, ni ka jani ini de ja jin ke'en ya'vi-ka de. Kovaa suni sukan jika in kivi ma-ni, ni ka ni'i ya'vi de.

¹¹ Te nuu já ni ka ke'en ya'vi de ma, te ni ka jakondee de ka ka'an ndeva'a de ja kuu tee xi-nuu ni ka satniñu de ma.

¹² Te ka jiña'a de tee ma: “Tee ya'a, ja ni ki koo de sandi'i-nka ma, te in-nka-ni ora ni ka satniñu de, te inuu ni chuya'vi ña'a ni ji'in de, te vitna ja saña chi ni ka kanda sa ni-nduu a, te vitna ja i'ni te tnundo'o”, ka kuu de ka jiña'a de.

¹³ Te ni ndakone'e tee tátnuni ve'e ma, te jiña'a de nuu in de ma: “Ndijin, masu na ja u'vi ni sa'a ña'a sa. ¿Masu ni ka kendoo o ja sukan ke'en ya'vi ni in kivi ma?

¹⁴ Ke'en ni ja kuu kuenda maa ni a, te kuá'an ni, chi vaa saña chi kúni sa ja chuya'vi sa tee ni ki koo sandi'i-nka a sukan ni chuya'vi ña'a sa ndijin a.

15 ¿Masu va'a-ni ja sa'a sa ji'in xu'un sa a sukan kúni maa sa? ¿Xi kukueñu ini ni ja va'a ini sa a?”, kúu de jiña'a de.

16 'Chukan kúu ja ñayii xinañu'u ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii sandi'i ma chi xinañu'u-ka jin ko kuu i. Chi vaa kua'a xeen i kana ya, kovaa masu ndaka i ndakaji ya —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ku-uni jichi ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya

(Mr 10:32-34; Lc 18:31-34)

17 Jesús ma, kua'an ya ichi ñuu Jerusalén ma. Te ni ndaxtutu siin ya ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te nuu kuan koo de ichi ma, te jiña'a ya:

18 —Ka jini maa ni ja jin koo o ñuu Jerusalén ma. Te yukan kúu nuu saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin koo ñayii yukan jin xsia'a ña'a i nuu nda'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu nda'a tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te jin ka'an i ja kûu sa,

19 te jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a ñayii masu ñuu israelita a ka kuu i ma, sukan-va'a jin kosiki ndee ña'a i, te jin skuíta kaa ña'a i nuu krusi ma, te kûu sa. Kovaa nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

Santiago ma ji'in Juan ma, ni ka jikan de ja jin kunukoo de xiñi Jesús ma

(Mr 10:35-45)

20 Sani te si'i Santiago ma ji'in Juan ma sa'ya tee kúu Zebedeo ma, ni ka jan tu'va ña ji'in de nuu iyo Jesús ma, te ni jinkoo jiti ña, te jikan-ta'vi ña nuu ya.

21 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Nawa kúni ni? —kúu ya jiña'a ya.

Te jiña'a ña:

—Tatnuni ni ja jin kunukoo sa'ya sa a, in de xiñi kua'a ni ma te in-ka de xiñi satni ni ma nuu tatnuni ni ma —kúu ña jiña'a ña.

22 Te ni ndakone'e Jesús ma:

—Masu ka jini ni ja ka jikan ni a. ¿Xi kuu jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma? ¿Te kuu jin kuandute ni sukan kuandute sa ma? —kúu ya jiña'a ya. Te cha'a chi ja ndo'o neni ya ma kúu ja ni jiña'a ya ma.

Te ka jiña'a de:

—Kuu.

23 Te jiña'a Jesús ma:

—Ja ndaa kúu ja jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma, te jin kuandute ni sukan kuandute sa ma chi kúu, kovaa ja kunukoo in ni xiñi kua'a sa ma te in-ka ni xiñi satni sa ma, chukan chi masu saña iyo ja taa, nú masu ja maa Yuva sa ma kua'a nuu ñayii ja ni satu'va ya ja jin ni'i i ma —kúu ya jiña'a ya.

24 Nuu ni ka jiniso'o uxi-ka tee ka ndikin ya ma, te ni ka ndakiti ini de nuu nduu tee ndi-tna'a ñani de ma.

25 Kovaa Jesús ma chi ni kana ya de, te jiña'a ya:

—Ka jini ni ja ne'un ñayii ñuu ñayivi a, ka iyo ñayii ka jani ini maa i ja kuu jin tatnuni i nuu ndaka ñayii ma, te ñayii ka ndanuu-ka ma, ûni ka tatnuni kuíti i nuu ñayii ma.

26 Kovaa ne'un ndijin, masu sukan ko kuu, su'va nú na in kúni ja ko kuu i in ñayii kanuu-ka ne'un ndaka ni a, ja sa'a i kúu ja kunukuechi-ka i nuu ndaka ni,

²⁷ te nú ne'un ndaka ni a, te kúni in ni ja ko kuu ni xinañu'u-ka, te ja sa'a ni kúu ja kunukuechi xeen-ka ni nuu ndaka-ka ni a.

²⁸ Jin sa'a ni sukan sa'a sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja masu vee sa ja jin kunukuechi i nuu sa chi su'va vee sa ja kunukuechi maa sa te kua'a sa tnu'u ja jin ka'ni ña'a i, te sukan chunaa sa nuu tniñu ñayii ma, te jin ndani'i-ta'vi kua'a xeen i —kúu ya jiña'a ya.

*Jesús ma, ni ndasava'a ya uu tee inukuaa
(Mr 10:46-52; Lc 18:35-43)*

²⁹ Sani te nuu ni ndee Jesús ma ini ñuu Jericó ma, te ka ndikin kua'a ñayii.

³⁰ Te ka iyo uu tee inukuaa, ka nukoo de yu'u ichi ma. Te ja ni ka jiniso'o tee inukuaa ma ja ni ya'a Jesús ma kua'an ya ichi ma, te ûni ka kayu'u de ka jiña'a de ya:

—Señor, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —ka kuu de ka jiña'a de.

³¹ Te kua'a ñayii ma ka jiña'a ja jin kasiyu'u de. Kovaa su'va ka kayu'u nini'i-ka de:

—Señor, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —ka kuu de ka jiña'a de.

³² Sani te ni jinkuiñi Jesús ma, te kána ya de, te jiña'a ya:

—¿Nawa ka kuni ni ja sa'a sa ja jin kuu ni? —kúu ya jiña'a ya.

³³ Te tee inukuaa ma, ka jiña'a de:

—Señor, ka kuni sa ja jin ndundijin nduchinuu sa a —ka kuu de ka jiña'a de.

³⁴ Te Jesús ma, ni kunda'vi ini ya de, te ni sonee ya nda'a ya ma nuu de, te ora yukan-ni, te ni kuu

ni ka ndakonde'ya de. Sani te ni ka ndandikin de Jesús ma.

21

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma

(Mr 11:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

¹ Nuu ni ka kuyatni de ji'in Jesús ma ñuu Jerusalén ma, te ni jan koo de ji'in ya ñuu Betfagé ma, ja iyo yatni i ji'in yuku nani Yuku Tnu Olivo ma, te Jesús ma, ni tetniñu ya uu tee ka ndikin ya ma,

² te jiña'a ya:

—Kuán koo ni yu'u ñuu ichi jiyo a, te jin ndani'i ni in burra nu'ni ti, te iyo tna in burru jaa luluu-ka. Te jin ndaji ni ti, te ki koo ni ji'in ti.

³ Te nú na in kakan-tnu'u naku ka sa'a ni sukan, te jin kuña'a ni: “Maa Señor ma jiniñu'u ti, te sani te ndataa ya ti”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

⁴ Ndaka sa'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:

⁵ Kuña'a ni nuu sasi'i ñuu nani Sion ma:

“Konde'ya ja vee rey tátnuni nuu ro a, te iya kuee ini kúu ya, te yoso ya in burru jaa sa'ya in burra kiti jâ jiso.”

Sa'a ni ka'an de.

⁶ Sani te tee ka ndikin Jesús ma, kuan koo de, te ni ka sa'a de sukan ni tatnuni Jesús ma nuu de ma.

⁷ Te ni ka jan xsia'a de burra ma ji'in sa'ya ti ma nuu iyo Jesús ma, te ni ka sonee de sa'ma de ma siki kiti jaa ma, te Jesús ma, ni kaa ya siki ti ma, te yoso ya ti kua'an ya.

⁸ Te kua'a ñayii ma, ka skuili i sa'ma ka ndii i ma, te jaku-ka i ma, ka ja'nde i nda'a yutnu ma, te ka skuili i ichi kua'an ya ma.

⁹ Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma ji'in ñayii ka ndandikin ma, ka kayu'u i ka ka'an i:

—¡Hosanna kó kuu nuu Sa'ya David ma! ¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu Iya Tátñuni ma! ¡Hosanna! ¡Jayiñu'u kó kuu nuu tátñuni Su'si ma onde sukun ma! —ka kuu i ka ka'an i.

¹⁰ Te nuu ni kivi ya ñuu Jerusalén ma, ndaka ñayii ma, ni ka ndakanda, te ka ka'an i:

—¿Na in kúu tee ya'a? —ka kuu i ka ka'an i.

¹¹ Te ñayii ma, ka jiña'a i:

—Tee ya'a kúu Jesús tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma, te ñuu Nazaret ma ja iyo i ñuu Galilea ma kúu ñuu de —ka kuu i ka jiña'a i.

*Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mr 11:15-19; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)*

¹² Te Jesús ma, ni kivi ya veñu'u ka'nu ma, te ni kene'e ya ndaka ñayii ka xiko ma ji'in ñayii ka jaan ma. Te ni chindeyi ya mesa ñayii ka sama xu'un ma, ji'in nuu ka xiko i sata ma.

¹³ Te jiña'a ya:

—Jâ ka jini ni ja nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma ká'an: “Ini ve'e sa a chi ko kuu i in ve'e nuu kenda koo ñayii ndaka ñuu ma ja jin kakan-ta'vi i nuu Su'si ma.” Vaa sukan ni jani ini ya. Kovaa ndaka ndijin chi ni ka ndasa'a ni in yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu ya jiña'a ya.

¹⁴ Te ñayii ñatuu ka kundijin nuu ma, ji'in ñayii ñatuu kuu jin kaka ma, ni ka jan tu'va i ya ini veñu'u ma, te ni ndasava'a ya i.

¹⁵ Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni yo tatnuni Moisés ma, ni ka jini de milagru ni sa'a ya ma, ji'in sukan ka kayu'u suchi kuechi ma ini veñu'u ma ja ka ka'an i: “¡Hosanna! ¡Ja va'a kúu Sa'ya tata David ma!”, ka kuu i ka ka'an i. Te ni ka ndakiti xeen ini de,

¹⁶ te ka jiña'a de:

—¿Jiniso'o ni ja ka ka'an suchi ya'a? —ka kuu de ka jiña'a de.

Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Jiniso'o sa. ¿Ñatuu nama uun jin ka'vi-ka ni nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an sa'a ma?:

Yu'u suchi kuechi ma ji'in yu'u suchi ka jaxi ma ni satu'va ni ja jin ndachiñu'u ña'a i

—kúu ya jiña'a ya.

¹⁷ Te ni xndoo ya de, te kua'an ya ichi ñuu Betania ma, te yukan ni ndoo ya.

Jesús ma, ni ka'an u'vi ya ja kuu in tnu higo

(Mr 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Kivi yutnee ma, nuu ve ndii Jesús ma ñuu Jerusalén ma, te kókon ya.

¹⁹ Te ni jini ya in tnu higo yu'u ichi ma. Kovaa ñatuu na nde'ya tnu ma ni ni'i ya chi nanimaa nda'a tnu ma kúu. Sani te jiña'a ya nuu tnu higo ma:

—¡Masu kuun-ka higo ro! —kúu ya jiña'a ya.

Te ora yukan-ni, te ni yichi tnu.

²⁰ Te tee ka ndikin ya ma, ni ka jini de sukan ni ndo'o tnu higo ma, te ni ka sa'vi-nka ini de, te ka ka'an de:

—¿Nava'a tnu higo a, yachi-ni ni yichi tnu? —ka kuu de ka ka'an de.

²¹ Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ja ndaa ká'an sa, nú jin kukanu ini ni Su'si ma, te ñatuu ka jani uu ka jani uni ini ni ma, te masu yika-ni ja jin sa'a ni sukan ni sa'a sa ji'in tnu higo a chi su'va nuna jin kuña'a ni yuku yukan: “Kuán ndiyo jiña, te skee maa ro nuu mar ma”, sani te ko kuu sukan.

²² Te ndaka ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te nú ka kukanu ini ndija ni ya ja taa ya ma chi jin ni'i ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan

(Mr 11:27-30; Lc 20:1-8)

²³ Te nuu ni ndenda Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma, te nuu káxtnu'u ya nuu ñayii ma, te ni ka jan tu'va ña'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma. Te ka jikan-tnu'u de:

—¿Na in ni tatnuni ja sa'a ni sukan a? ¿Xi na in ni ka'an ja kuu sa'a ni sukan a? —ka kuu de ka jiña'a de.

²⁴ Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:

—Xinañu'u maa sa kakan-tnu'u ña'a, te nuna jin ndakone'e ni, te sana ka'an sa na in ni tatnuni ja sa'a sa sukan.

²⁵ Ja ni yo skuandute Juan ma, ¿Su'si iya iyo andivi ma ni tetniñu Juan ma ja sa'a de sukan, xi ñayii ma ni tetniñu ña'a ja sa'a de sukan? —kúu ya jiña'a ya.

Te ka ndakan-tnu'u tna'a de:

—Nuna jin kuña'a o ja maa Su'si iya iyo andivi ma ni tetniñu Juan ma, kovaa ka'an de: “¿Te nava'a ñatuu ni ka kandija ni ja ni ka'an de ma?”

²⁶ Kovaa nuna jin kuña'a o ja ñayii ma ni tetniñu de, masu kuu vaa ka yu'u o ñayii a, chi vaa ndaka i ka jani ini ja Juan ma, in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u

ni yo wa'a Su'si ma kúu de, te jin ndakiti ini i nuu o —ka kuu de ka ka'an de.

²⁷ Chukan kúu ja sa'a ni ka ndakone'e de nuu Jesús ma:

—Ñatuu ka jini sa —ka kuu de ka jiña'a de.

Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Suni ni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni ja sa'a sa sa'a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin nduu sayii in tee ma

²⁸ Kovaa sani te jiña'a Jesús ma:

—¿Naxe ka jani ini ni? In tee, te iyo uu sayii de, te ni jan tu'va de suchi xinañu'u ma, te jiña'a de: “Sayii, kuá'an, te satniñu ro vitna itu tnu uva ma”, kúu de jiña'a de.

²⁹ Te ni ndakone'e i, te jiña'a i: “Masu ki'in sa”, kúu i jiña'a i. Kovaa kuee-ka ma, te ni ndakani, ni ndaka'vi ini i, te kua'an i itu ma.

³⁰ Te ni jan tu'va tuku de in-ka sayii de ma, te jiña'a de sukan ni jiña'a de suchi xinañu'u ma. Te suchi ya'a chi ni ndakone'e i: “Kuu tna vi, taa”, kúu i jiña'a i, kovaa masu ni ja'an i itu ma.

³¹ Te jin ka'an ni, ¿nde i ja nduu i ma ni sa'a sukan kúni yuva i ma? —kúu ya jiña'a ya.

Te ka jiña'a de:

—Suchi xinañu'u ma —ka kuu de ka jiña'a de.

Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, ka yoxtnuu-ka de ji'in ña jin kivi koo de nuu tatnuni Su'si ma sana ndijin.

³² Vaa ni kenda Juan ma nuu ni, ja ni kaxtnu'u de ichi ndaa ma, te ñatuu ni ka kandija ni. Kovaa tee

ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma chi ni ka kandija ña ji'in de, te ni ka jini ni ja ni ka kandija de ji'in ña ma, te ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni ja jin kandija tna ni ja ká'an Juan ma —kúu ya jiña'a ya.

*Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma
(Mr 12:1-12; Lc 20:9-19)*

³³ Te jiña'a Jesús ma:

—Jin koniniso'o ni in-ka tnu'u vijin a: In tee, ni sunkoo de ni-ka'nu itu de ma tnu uva, te ni jasi de yu'u itu de ma. Te ni satu'va de in nuu taxi uva ma kivi kuaan i ma, te ni sa'a de in ve'e sukun sukun, sukan-va'a kuu ko koto de ni-ka'nu itu de ma. Sani te ni nduku de jaku ñayii ja jin ko koto i itu de ma, te kivi kuaan uva de ma, te sasava jin kuu de ji'in i. Sani te kua'an jika de.

³⁴ Te maa kivi kuáan i ma, te ni tetniñu de tee ka jinukuechi nuu de ma ja jin koo de jin nu ke'en de jaku uva ja ni kuaan ma nuu ñayii ka jito itu de ma.

³⁵ Kovaa ñayii ka jito ma, ni ka tnii i tee ma, te in de ma ni ka kani i, te in-ka de ma ni ka ja'ni i, te in-ka tuku de ma, ni ka wa'a yuu i de.

³⁶ Kovaa tee xi-ñu'ú ma chi ni ndatetniñu tuku de kua'a-ka tee ka jinukuechi nuu de ma ja jin koo de sana tee ni jan koo xinañu'u ma. Kovaa tee ni jan koo-ka ma chi sukan ni ka sa'a i tee xinañu'u ma, sukan ni ka sa'a i de.

³⁷ Te sandi'i-nka ma, te ni tetniñu de sa'ya maa de ma. Vaa jani ini de: “Jin kava respetu i nuu sa'ya o a nuna tetniñu o i, vaa sa'ya maa o kúu i.”

³⁸ Kovaa ñayii ka jito itu de ma, ni ka jini i ja vee sa'ya tee ma, te ni ka ndatnu'u tna'a i: “Suchi ya'a kúu suchi nduta'vi ñu'ú ya'a. Jín ka'ni o i, te jin ndani'i o ñu'ú i a”, ka kuu i ka ka'an i.

³⁹ Chukan kúu ja ni ka tnii i sa'ya de ma, te ni ka kene'e i sa'ya de ma yu'u itu ma, te ni ka ja'ni i sa'ya de ma.

⁴⁰ Te nuna ndenda tee xi-ñu'ú ma, te ¿nawa ka jani ini ndijin ja sa'a de ji'in suchi ka jito itu de ma? —kúu ya jiña'a ya.

⁴¹ Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ka jiña'a de:

—Xndo'o xneni de suchi ka jito itu de ma, te ka'ni de i, te kua'a de ñu'ú de ma siin-ka ñayii ja jin satniñu i, te jin ndakua'a i ja kee itu de ma kivi kuaan i ma —ka kuu de ka jiña'a de.

⁴² Te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Ñatuu jin ka'vi-ka ni tnu'u ya'a ja ndee nuu tutu Su'si ma nuu sa'a ká'an ma?:

Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.

Sa'a ni sa'a maa Iya Tátnuni ma,

te ñatuu nama uun ni ka jani ini o ja sukan ko sa'a ya.

Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.

⁴³ Te chukan kúu ja ká'an sa nuu ni a ja ja tatnuni Su'si ma nuu ñayii ka kuu ñuu ya ma, xstandiyo ya nuu nda'a ni a, te ndakua'a ya nuu jaku-ka ñayii ja jin sa'a i sukan játna ini ya ma.

⁴⁴ Te yuu ma, ndeva'a-ni ñayii nduva siki i ma, kukuechi kulikin ñayii ma. Te nú yuu ma jinu siki in ñayii ma, ñuyaka-nka-ni nduu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

⁴⁵ Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o de tnu'u vijin ni kaxtnu'u ya ma, te ni ka jinitnuni de ja tnu'u vijin ni ka'an ya ma chi ja jin kuu maa de kúu.

⁴⁶ Te ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma. Kovaa ka yu'u de ñayii ma, vaa ndaka ñayii ma, ka jani ini i ja in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu Jesús ma.

22

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin in viko tnánda'a (Lc 14:15-24)

¹ Jesús ma, ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin nuu ñayii ma, te jiña'a ya:

²—Nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma, inuu kúu i ji'in in rey ja ni sa'a de in viko tnanda'a sayii de ma.

³ Te ni tatnuni de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma ja jín koo de jín kueba de ñayii já ni kana de i ja ki koo i viko tnanda'a sayii de ma, kovaa ñayii yukan, ñatuu ni ka kuni i ja jin koo i.

⁴ Sani te ni tatnuni de nuu jaku-ka tee ka jinukuechi nuu de ma, te sa'a jiña'a de: “Jin kuña'a ni ñayii já ni kana sa i ma ja já ni satu'va sa ndeyu ma, vaa já ni ka ji'i xndiki sa ma ji'in kiti vava'a-ka ni satu'va sa ma, te já iyo tu'va ndaka, te kí koo i viko tnanda'a sayii sa ya”, kúu de jiña'a de.

⁵ Kovaa ñayii ni ka kana de ja jin koo i viko ma, masu ni ka kandija i ja jin koo i, su'va jaku i kuan koo nuu itu i ma, te jaku-ka i ma kuan koo i kuan xiko i ndatniñu ka xiko i ma,

⁶ te jaku-ka i ma, ni ka tnii i tee ka jinukuechi nuu rey ma, te ni ka sa'a ndeva'a i de, te ni ka ja'ni i de.

⁷ Te nuu ni jiniso'o rey ma, te ni ndakiti ini de, te ni tetniñu kua'a de soldado de ma. Ni jan koo i, te ni ka xnaa i tee ni ka ja'ni tee ka jinukuechi nuu de ma, te ni ka ja'mi i ñuu yukan.

⁸ Sani te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma: “Ja ndaa kúu ja viko tnanda'a sayii sa ya chi já iyo tu'va, kovaa ñayii ni kana sa ja ki koo i ma, masu ka iyo i ja ki koo i.

⁹ Kuán koo ni nuu ka ndatna'a ichi ma, te jin kuña'a ni ndaka ñayii ka ya'a i ichi ma ja kí koo i viko tnanda'a sayii sa ya”, kúu de jiña'a de.

¹⁰ Te ni ka ke koo tee ka jinukuechi ma, te kuan koo de nuu ka ndatna'a ichi ma, te ni ka ndaxtutu de ndaka ñayii ni ka ndatna'a ji'in de ma, ka kuu i ñayii ka sa'a ja va'a xi ja u'vi, te kuan koo i ji'in de. Te sukan, te ni chitu viko tnanda'a sayii de ma.

¹¹ Te sani te ni kivi rey ma nuu ka iyo ñayii ni kana de ma, te ni jini de in tee ja masu ne'nu de sa'ma vivii sukan ka ne'nu ñayii ni jan koo viko ma.

¹² Te jiña'a de: “¿Ndijin, naxe ni kivi ni ya'a? Te vitna ja masu ne'nu ni sa'ma ka ne'nu ñayii ni kana sa a”, kúu de jiña'a de. Kovaa masu ni ka'an kuiti tee ma.

¹³ Sani te jiña'a rey ma nuu tee ka jinukuechi ma: “Jin ku'ni ni nda'a de ja'a de, te jin koo ni jin xsia'a ni de ke'e ma nuu nee ma, vaa yukan kúu nuu jin ndanda'yu ñayii ñatuu ni ka iyo tu'va ma, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i”, kúu de jiña'a de.

¹⁴ Suni sukan kúu nuu tatnuni Su'si ma, vaa kua'a ñayii ma ni kana ya, kovaa jaku-ni i ni ka kachi ja ni ka nduu i ñayii ni ndakaji ya —kúu ya jiña'a ya.

*Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mr 12:13-17; Lc 20:20-26)*

¹⁵ Sani te kuan koo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka ndatnu'u tna'a de naxe kuu jin xnda'vi de Jesús ma, ja na ka'an ya in tnu'u, te kuu jin xtekuechi de ya.

¹⁶ Te ni ka tetniñu de jaku tee ka ndikin tna'a ji'in maa de ma, ji'in jaku tee ka ndikin tna'a ji'in tee kúu Herodes ma, ja na jin koo de jin kuña'a de Jesús ma sa'a:

—Teskua'a, ka jini sa ja ja ndaa kúu ja ká'an ni a, te káxtnu'u ndaa ni sukan kúni Su'si ma ja jin ko kuu o nuu ya ma. Te masu ndí ini ni nawa ka jani ini ñayii ja ká'an ni a. Te ni masu ndí ini ni na nde ñayii ka niniso'o ma.

¹⁷ Chukan kúu ja, ¿nawa ká'an ni? ¿Va'a-ni ja jin chuya'vi sa ja ka satniñu sa ma nuu tee nani César tátnumi ñuu Roma ma, xi ña'a? —ka kuu de ka jiña'a de.

¹⁸ Kovaa Jesús ma chi jini ya ja masu ja va'a ka ñu'u ini de ja sukan ka jikan-tnu'u de ya ma, te jiña'a ya:

—¿Nava'a ka jitotnuni ña'a ni? ¡Masu ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a!

¹⁹ Jin kaxtnu'u ni in xu'un ja ka chuya'vi ni nuu tee nani César ma —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ka wa'a de in xu'un denario,

²⁰ te Jesús ma, jiña'a ya:

—¿Na in xi-yunuu ndenee a, te na in nani sukan ká'an yika i a? —kúu ya jiña'a ya.

²¹ Te ni ka ndakone'e de:

—Yunuu tee nani César tee tátnumi ñuu Roma ma kúu —ka kuu de ka jiña'a de.

Sani te jiña'a Jesús ma:

—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a ja kúu kuenda maa de ma, te nuu Su'si ma jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya ma —kúu ya jiña'a ya.

²² Nuú ni ka jiniso'o de ja sukan ni ndakone'e Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka ini de, te ñatuu ni ka ka'an kuiti de, te kuan nu koo de.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma

(Mr 12:18-27; Lc 20:27-40)

²³ Kivi yukan ni jan koo jaku tee saduceo ma nuu iyo Jesús ma. Tee ya'a chi ka ka'an de ja masu ka ndateku ñayii ni ka ji'i ma. Te chukan kúu ja ni ka jikan-tnu'u de ya:

²⁴ —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de tutu ká'an ja nú in tee ma, ni tnanda'a de te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ñani tee ni ji'i ma ndakueka ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko kuu i sa'ya tata tee ni ji'i ma.

²⁵ Te sukan ni kuu ja uja tee ndi-tna'a ñani de ma. Tee xinañu'u ma, ni tnanda'a de, te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ni ji'i de, te chukan kúu ja ni ndoo ñasi'i de ma, te ni ndakueka ña ñani de ma.

²⁶ Te suni sukan ni kuu ji'in tee ku-uu ma, ji'in tee ku-uni ma, te onde ndi-uja de ma ni ka yo ndeka ña.

²⁷ Sani te ni ji'i maa ña'a ma.

²⁸ Va'a-ni, te nú jin ndateku ñayii ma, ¿na nde de xi-ñasi'i ko kuu ña'a yukan kivi jin ndateku de ma? Vaa ndi-uja de ma ni ka iyo ji'in ña ma —ka kuu de ka jiña'a de.

²⁹ Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:

—Ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an ni a. Masu ka jini ni sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma, ni a ndaka ja kuu sa'a Su'si ma masu ka jini ni.

³⁰ Kivi jin ndateku ñayii ma, tee ma ji'in ña'a ma, masu jin ndatnanda'a-ka de, vaa sukan ka kuu ángel ka iyo andivi ma, sukan jin ko kuu de.

³¹ ¿Ñatuu nama ka ka'vi ni nuu ká'an Su'si ma tnu'u ya'a?:

³² “Maa sa kúu Su'si Abraham ma ji'in Isaac ma ji'in Jacob ma.” Te chukan kúu ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, vaa Su'si ma, masu Su'si ñayii ni ka ji'i ma kúu ya chi Su'si ñayii ka tekú ma kúu ya —kúu ya jiña'a ya.

³³ Te ndaka ñayii ka iyo ma, nuu ni ka jiniso'o i tnu'u ya'a, te ni ka sa'vi-nka ini i ja káxtnu'u ya ma.

Uu tnu'u ya'a ni tatnuni Su'si ma, ja ka ndanuu xeen-ka i

(Mr 12:28-34)

³⁴ Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o de ja tee ka kuu saduceo ma chi ñatuu ni kuu jin ndakone'e de ja ni ka'an Jesús ma. Chukan kúu ja ni ka ndatna'a de.

³⁵ Te in de ma, ja kúu de tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni kuni de ja kototnuni de nawa ka'an Jesús ma, te ni jikan-tnu'u de ya:

³⁶ —Teskua'a, ¿nde tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma kúu ja kanuu xeen-ka ma? —kúu de jiña'a de.

³⁷ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—“Jín kutoo o Su'si o ma ji'in ndaka tu'u ini anua o a, ji'in ndaka ja ka jani ini o a.”

³⁸ Tnu'u ya'a kúu tnu'u kanuu xeen-ka ma.

³⁹ Te in-ka tna tnu'u kanuu ni tatnuni Su'si ma kúu ja: “Jin kutoo ni tna'a ni ma, sukan ka kutoo ni maa ni ma.”

⁴⁰ Nú ka kandija ni te ka sa'a ni sukan ká'an nduu tnu'u ya'a, ka yikuu ni ka sa'a ni ndaka tnu'u ni ka yo kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

*Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mr 12:35-37; Lc 20:41-44)*

⁴¹ Te nuu ni ka ndatna'a tee ka kuu fariseo ma nuu iyo ya ma, Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya de:

⁴² —¿Nawa ka ka'an ni ja kuu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma? ¿Na in xi-sa'ya kúu ya? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:

—Sa'ya tata David ma kúu ya —ka kuu de ka jiña'a de.

⁴³ Te jiña'a Jesús ma:

—¿Na kachi kúu ja David ma chi ni ska'an ña'a Xtumani Ndios ma, te ni xnani de ya ja iya tátnuni nuu de ma kúu ya? Vaa ni ka'an David ma:

⁴⁴ Su'si Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni nuu sa a:

“Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
te onde nú ni kundee ri ni skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii ja'a ro
a”,

kúu ya jiña'a ya nuu iya tátnuni nuu sa a.

Sa'a ni ka'an David ma.

⁴⁵ 'Kovaa ¿naxe kuu ko kuu Sa'ya tata David ma Cristo ma nú sukan, te vitna ja maa David ma, ni xnani de ya iya tátnuni nuu de ma? —kúu ya jiña'a ya.

⁴⁶ Te ñatuu ni kuu jin ndakone'e de ni-in tnu'u. Te onde kivi yukan, te ñatuu na in ni kusaa ini ja jin kakan-tnu'u-ka i ya.

23

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés maji'in tee ka kuu fariseo ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de

(Mr 12:38-40; Lc 11:37-54; 20:45-47)

¹ Sani te jiña'a Jesús ma nuu ñayii ma, ji'in nuu tee ka ndikin ya ma:

² —Nuu ni yo nukoo Moisés ma, ka nukoo tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma.

³ Chukan kúu ja nde a va'a ka kaxtnu'u de ma ja jin sa'a ni ma, te jin sa'a ni. Kovaa másu ko jin ko sa'a ni sukan ka sa'a ka kuu maa tee yukan, chi vaa ka ka'an de te masu ka sa'a de.

⁴ Kovaa ka tatnuni ka tatnuni de sukan jin ko sa'a ñayii ma, te sukan ka skuiso de i ndaka, kovaa maa de ma, masu ka skanda de ni-in xninda'a de ma ja jin chindee de ñayii ma naxe jin sa'a jin kuu i ma.

⁵ Ja ka kuni de kúu ja jin kuni ndaka ñayii ma ja ka sa'a de ma, te ûni ka ndenee in tutu ká'an tnu'u Su'si ma tnee de ma, te vivii ka ndaskuili de yu'va sa'ma de ma.

⁶ Te nú kuan koo de viko ma xi ini veñu'u lilikin ma, te ka kunuu maa de ja jin kunukoo de nuu mesa ka ndanuu-ka ma.

⁷ Te ka jatna ini de ja jin kuña'a ñayii ma: “Teskua'a, teskua'a”, ora ka wa'a i nchuxi ma.

⁸ 'Kovaa ndijin, másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko jin xnani ña'a i teskua'a, vaa maa-ni Cristo ma

kúu teskua'a, te ndaka ndijin, ndi-tna'a ñani ni, ndi-tna'a ku'va ni.

⁹ Te másu ko jin kuña'a ni yuva sa ni-in ñayii ñuu ñayivi ya, vaa in-ni Yuva o iyo, te iya iyo onde andivi ma kúu Yuva o ma.

¹⁰ Másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko jin xnani ña'a i tee ka kaxtnu'u, vaa maa in-ni Cristo ma kúu iya káxtnu'u ndaka.

¹¹ Te nde ni kanuu-ka ma, te ko kuu ni ñayii kunukuechi nuu ndaka ni a.

¹² Vaa nú na in jani ini ja kanuu-ka i sana ndaka-ka ñayii ma chi ndatna'a i ja kan-nuu. Te nú na in jani ini ja in ñayii masu kanuu kúu i chi in ñayii kanuu-ka ko kuu i nuu Su'si ma.

¹³ 'Kovaa jnda'vi maa ni ja ka kuu ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka ja'nu ndee ni ja jin kivi koo ñayii ma nuu tátnuni Su'si ma, vaa ni masu ka kivi koo ni, te ni masu ka wa'a ni tnu'u ja jin kivi koo ñayii ka kuni ja jin kivi koo i ma.

¹⁴ jNda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka xnda'vi ni ña'a ni ka ji'i yii ma, te ka ndaxtandee ni ve'e ña ma, te ka sa'a ni tnu'u ja tee ka sa'a ja va'a ka kuu ni, kuechi ja nana'a ka jikan-ta'vi ni ma. Chukan kúu ja jin chunaa xeen-ka ni.

¹⁵ jNda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Te kuan koo ni ve koo ni nuu ñu'ú ya nuu mar ma ka kuu ni, sukan-va'a jin kundee ni ja kandija in ñayii ma sukan ka kaxtnu'u

ni a, te nú ni kandija i ma, jâ ni ka kundee ni ja ka'vi-ka ndo'o neni i nuu andeya ma sana maa ni.

16 'iNda'vi maa ni ja ka kaxtnu'u ni, te masu ka jini ni ja ka kaxtnu'u ni a! Vaa ka ka'an ni: "Nú na in na skuiso ja maa veñu'u ka'nu ma, te masu nawa kúu, kovaa nú na in na skuiso ja maa oro iyo ini veñu'u ma, te sukan ni ka'an i ma, te sukan na sa'a i."

17 iTee ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu ni! Vaa ¿nde a kúu ja kanuu-ka: oro ma xi maa veñu'u ma? Vaa veñu'u ma kúu ja sa'a ja oro ma, ni nduu i in ja ii.

18 "Te suni ka ka'an ni: "Nú na in skuiso ja maa nuu altar ma chi masu nawa kúu, kovaa nú na in na skuiso ja maa ja ka ndakua'a ñayii ma ja yoxtnee nuu altar ma chi tavi i ja sa'a i sukan ni skuiso i ma."

19 iÑayii ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu ni, te ñatuu ka kundijin nuu ni a! Vaa kanuu-ka altar ma sana ja ka ndakua'a ñayii ma, vaa altar ma kúu ja sa'a ja nduu in ja ii ja ka ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma.

20 'Chukan kúu ja nú na in na skuiso ja maa nuu altar ma, suni skuiso i ja ndaka ja yoxtnee nuu altar ma, te chukan kúu ja iyo i ja sa'a i ja ni ka'an i ma.

21 Te nú na in na skuiso ja maa veñu'u ka'nu ma, suni skuiso tna i ja ndaka ja iyo ini veñu'u ma, te suni iyo tna i ja sa'a i ja ni ka'an i ma.

22 Te nú na in na skuiso ja maa andivi ma, te suni skuiso tna i nuu núkoo Su'si ma, ji'in maa ya ja núkoo ya ma, te kuiti iyo tna i ja sa'a i ja ni ka'an i ma. Kovaa masu sukan ka kaxtnu'u ni ma.

23 'iNda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an

ni te masu ka sa'a ni! Vaa saa ka jatanuu ni ja onde minu xtila ma ji'in anís ma ji'in cominu ma ka ndakua'a tu ni diezmo ni ma nuu Su'si ma, kovaa ni ka xndoo ni tna'a cha'a ja ka kuu i ja ka ndanuu-ka ja ni tatnuni Su'si ma ja jin sa'a ni ma, ja jin kunda'vi ini ni tna'a ni ma, ji'in ja jin kukanu ini ni Su'si ma, ji'in ja jin ko sa'a ni ja va'a ja ndaa ma. Te vaa ndaka cha'a ka ndanuu-ka ja jin sa'a ni, te suni nini ja jin ndakua'a tna ni nuu Su'si ma ndaka ja já ka ndakua'a ni ma.

24 'Vaa ja sukan ka sa'a ka kuu ni a, te sukan ka kuu tee ka ndasijin tiukun lilikin ma kovaa ka kokon de kiti ka kuu camellu ma, sukan ka kuu ni. Te chukan kúu ja masu kuu jin ko kuu ni tee jin kaxtnu'u nuu in-ka ñayii ma.

25 'jNda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka ndasavii ka ndasandoo ni maa ni, kovaa ichi ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ja ka sakui'na ni ma ji'in ja u'vi ka sa'a ni ma. Te sukan ka kuu ñayii ka ndakate yika ñajin i ma ji'in yika ko'o i ma, kovaa ichi ini i ma chi ka ndaa tne'e ma, sukan ka kuu ni.

26 Tee ka kuu fariseo, ni masu ka ndasa'a ni kuenda ja ka sa'a ni a. Jin ndasavii ni ini anua ni a, sukan-va'a jin nduvii ni-ka'nu ni-tu'u ni.

27 'jNda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa sukan ka kuu nuu ka yinee ndiyi ma ja kuijin kuijin ka ndaka'yu i ichi siki i ma ichi ke'e ma, te sukan ka kuu ni. Te ja ndaa kúu ja vivii ka na'a nuu ka yinee ndiyi ma, kovaa ichi ini

i ma ka ñu'u chitu yiki ndiyi ma, te ñu'u ndaka ja tne'e ja kini ma.

²⁸ Suni sukan tna ka kuu ni, vaa ja ka nde'ya ña'a ñayii ma chi vivii ka na'a ni, vaa ja ndaa kúu ja ka sa'a ni tnu'u ja tee ka sa'a ja va'a ka kuu ni, kovaa ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ndaka ja u'vi ka sa'a ni a, vaa ka ka'an ni ja va'a te masu ka sa'a ni.

²⁹ ¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka sava'a ni nuu ka yinee tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te ka ndasakutu ni nuu ka yinee ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma.

³⁰ Te ka ka'an ni: “Nute ni ka iyo o kivi ni ka iyo ndi yuva o ma chi masu jin ketna'a ini o ji'in de ja jin ka'ni o tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.”

³¹ Te ja sukan ka ka'an ni a, ka ndaka'an ni ja jin kuu maa ni, vaa sa'ya tata tee ni ka ja'ni tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ka kuu ni.

³² ¡Chukan kúu ja ndijin chi sukan ni ka yo sa'a tna'a ni tee jana'a ma, kuiti sukan jin sa'a tna ni!

³³ ¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ndaka ni! Masu jin kaku-ka ni, vaa já iyo ja jin ndachunaa ni nuu andeya ma.

³⁴ Chukan kúu ja maa sa tetniñu tee jin ndakaxtnu'u tnu'u kua'a Su'si ma ji'in tee inundichi ji'in teskua'a. Te tee yukan, jaku de jin ka'ni ni, te jaku de ma jin skuíta kaa ni nuu krusi ma, te jaku-ka de ma, jin kani xeen ni de ini veñu'u lilikin ma, te jin sondikin ni de in ñuu in ñuu.

³⁵ Sukan-va'a ndaka maa ni jin kuiso kuechi niñi ndaka ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma te ni ka ja'ni ni i nuu ñu'ú ya, onde niñi Abel suchi ni yo sa'a ja va'a ma, te onde niñi Zacarías sayii tee kúu Berequías ma tee ni ka ja'ni ni me'ñu veñu'u ka'nu ma ji'in nuu altar nuu ka ndachiñu'u ni Su'si ma.

³⁶ Ja ndaa ndáka'an sa ja ndaka cha'a jin koo siki ndaka maa ni a.

*Ni kuxii ini Jesús ma ja kuu ñuu Jerusalén ma
(Lc 13:34-35)*

³⁷ ¡Ñayii ñuu Jerusalén, ñayii ñuu Jerusalén, ja ka wa'a-yuu ni tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma onde ka ja'ni ni de! ¡Te suni sukan ka sa'a ni ji'in ñayii ni tetniñu ya nuu ni ma! ¡Na saa jichi ni kuni sa ja ndaxtutu ña'a sa, sukan ndáxtutu tila ma chili ti ma chii ndijin ti ma! Kovaa ñatuu ni ka kuni ni.

³⁸ Jin kuni ni ja ve'e ni ma chi jin kendoo nda'vi jin kendoo kee i.

³⁹ Vaa ká'an sa ja onde vitna, te masu nde jin kuni-ka ña'a ni maa sa onde kenda kivi ja jin ka'an maa ni: “¡Ja va'a kuu iya vee nuu Iya Tátnumi ma!” —kúu ya jiña'a ya.

24

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i

(Mr 13:1-2; Lc 21:5-6)

¹ Ja ni ndee Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma, te kua'an ya, te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, ja na jin kaxtnu'u de naxe vii ka ndaa ve'e sukun ka ndatuu nuu iyo veñu'u ka'nu ma.

² Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Ka nde'ya ni ni-ka'nu veñu'u a? Kovaa ja ndaa ká'an sa nuu ni ja ni-in-ka yuu masu kendoo siki in-ka yuu a, ja ndi'i kuiti i ndatnana —kúu ya jiña'a ya.

*Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mr 13:3-23; Lc 21:7-24; 17:22-24)*

³ Te Jesús ma, ja ni kenda ya Yuku Tnu Olivo ma, te ni jinkoo ya, te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ni ka kene'e siin de ya, te ka jikan-tnu'u siin de ya na nde kivi ko kuu sukan ká'an ya ma, te nde a ko kuu seña, ja sani te ndenda ya te naa ñuu ñayivi a.

⁴ Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Jin konee ni cuidado ja ñatuu ni-in ñayii ko xnda'vi ña'a,

⁵ chi vaa ki koo kua'a xeen i ja jin sa'a i tnu'u ja maa sa ka kuu i, te sa'a jin ka'an i: “Maa sa kúu Cristo ma”, te jin xnda'vi i kua'a xeen ñayii.

⁶ Te jin kuniso'o ni ja jin kanaa ñayii in ñuu ma ji'in in-ka ñuu ma ya'a yukan. Kovaa máko jin koyu'u ni, chi vaa sukan ko kuu, kovaa masu já ni jinu kúu.

⁷ Vaa in ñuu ka'nu ma, kanaa i ji'in in-ka ñuu ka'nu ma, te in ñayii tátnuni in ñuu ka'nu ma, kanaa i ji'in in-ka ñayii tátnuni in-ka ñuu ka'nu ma, te kua'a ñuu jin tnaa xeen, te jin ndatnana kua'a ve'e, te koo soko koo tnama.

⁸ Kovaa ndaka cha'a chi yika ni keja'a tnundo'o tnuneni ma kúu.

⁹ Sani te jin tnii ña'a i ndijin, te jin xsia'a ña'a i nuu ñayii ma, te jin xndo'o jin xneni ña'a i, te onde jin ka'ni ña'a i, te ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin

saxiko ña'a i ndaka ni kuechi ja ka ndikin ña'a ni maa sa.

¹⁰ Kivi yukan, kua'a ñayii, jin ndakakayata i nuu Su'si ma, te ndi-in ndi-in i jin ke'en-su'va nuu tna'a, te jin saxiko nuu tna'a i.

¹¹ Te kenda koo kua'a tee jin xnda'vi ña'a ja tee ka ndakaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma ka kuu de, te jin xnda'vi de kua'a ñayii.

¹² Te kivi yukan kunuu maa ja u'vi ka sa'a ñayii ma, te masu jin kutoo tna'a-ka i.

¹³ Kovaa nde ni kanda ja kondikin ña'a ni ma onde kivi jinu ma chi ndani'i-ta'vi ni.

¹⁴ Te suni onde ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin kenda koo i jin kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ndaka ñuu ma sukan ká'an ma. Te sani te naa ñuu ñayivi a.

¹⁵ 'Chukan kúu ja nú ni ka jini ni in ja masu kunimani i nuu Su'si ma ja ni jinkoo i nuu altar ii ini veñu'u ka'nu iyo ñuu Jerusalén ma, sukan ni ka'an tee kúu Daniel ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, (na in ká'vi tnu'u ya'a, te skua'a ñukuun i, sukan-va'a jaku'ni ini i nawa kúni ka'an),

¹⁶ sani te ñayii ka iyo ñuu Judea ma, te jin kunu i yuku ma.

¹⁷ Te nú na in iyo xini ve'e i ma, máko nuu i te ndivi i ve'e i ma ja kene'e i nawa ni xndoo i ma.

¹⁸ Te nú na in iyo yuku ma, máko ndakokuiñi i ve'e i ma ja ki ndi ke'en i sa'ma i ma.

¹⁹ ¡Kivi yukan chi nda'vi-nka ña'a ka ñu'u lulu ma, ji'in ña'a ka skaxi lulu ma!

²⁰ Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, ja má ko kuu sukan kivi vijin ma, xi kivi ñatuu ka

satniñu o ma,

²¹ chi vaa kivi yukan chi kivi tnundo'o tnuneni xeen ko kuu, ûni in tnundo'o ja masu nama ni yo kuu sukan onde kivi ni sa'a Su'si ma ñuu ñayivi a, te onde kenda kivi kenda tnundo'o tnuneni ja ni jani ini Su'si ma ja ko kuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te nú ni jinu ma, ni masu sa'a-ka ya sukan.

²² Te nú Iya Tátununi ma, ma ndaka'nde sava ya kivi yukan, kivi tnundo'o ma, masu na in kaku, kovaa kuechi ja kútoo ya ndaka ñayii ni ndakaji maa ya ma, chukan kúu ja ndaka'nde sava ya kivi yukan.

²³ Te nú jin ka'an i nuu ni: “Jin konde'ya ni ja ya'a iyo Cristo ma”, xi “Jin konde'ya ni ja yukan iyo ya”, másu ko jin kandija ni.

²⁴ Vaa ki koo tee jin xnda'vi ña'a ja Cristo ma ka kuu de, xi jin xnda'vi ña'a de ja tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka kuu de, te jin sa'a kua'a de milagru, sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, te jin ku'un ini de ja onde ñayii ni ndakaji Su'si ma jin ndaxnda'vi de.

²⁵ ¡Chukan kúu ja jin konee ni cuidado! Ndaka já xtu'va ña'a sa a, sukan-va'a ma jin xnda'vi ña'a de.

²⁶ Chukan kúu ja nú ka ka'an i: “Jin konde'ya ni já ni kenda ya nuu masu nawa iyo kuiti ma”, kovaa másu ko jin ke koo ni te jin koo ni. Te nú ka ka'an i: “Iyo ya onde ini ve'e onde sukun ma”, te másu ko jin kandija ni.

²⁷ Vaa sukan kúu ora jándute ichi nuu kána kandii ma chi tnuu ni'ni onde ichi nuu kée kandii ma, te sukan ko kuu kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.

²⁸ Vaa ka jini tu maa ni ja ndeva'a-ni nuu kátuu in kiti ni ji'i ma, te yukan ka ndatna'a loti ma. Te

sukan ko kuu kivi jin ndatna'a o ma, vaa nuu iyo sa ma ndenda koo ni.

*Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a
(Mr 13:24-37; Lc 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)*

²⁹ 'Nú ni jinu kunu ja ni ya'a tnundo'o yukan, sani te kandii ma chi masu kotnuu-ka i, te masu ndii-ka, te yoo ma, suni masu kotnuu-ka i, te tiuxini ma chi jin kun-kava i andivi ma, te ndaka ja ka iyo andivi ma chi ndaskanda Su'si ma.

³⁰ Sani te onde andivi ma kenda seña sa ja kuu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a, te sani te jin ndanda'yu ñayii ka iyo ndaka ñuu ma ja ñatuu ka iyo tu'va i ma, te jin kuni ñayii ma ja saña ja kúu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a, ja ndenda sa nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ji'in jayiñu'u sa ma.

³¹ Sani te tatnuni sa nuu ángel sa ma ja jin tivi nini'i i trompeta ma, te tetniñu sa ángel sa ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a onde nuu jakituu andivi ma ji'in ñu'ú a, te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ni ndakaji sa te ni ka kanda i ni ka yo ndikin ña'a i ma.

³² 'Chukan kúu ja jin kutu'va ni tna'a ja káxtnu'u sa siki tnu higo ma. Nú ni ka ndi'i nda'a tnu ma ve jin nana koo i ma te ni ka nduyute nda'a tnu ma, te ka jini ni ja ve kuyatni kivi ndukuui ñuu ñayivi a.

³³ Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja ka yikuu ndaka tna'a ja ni ka'an sa a, te jin kona'a ni ja sani te saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jâ iyo yatni sa ye'e ma.

³⁴ Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja sukan ko kuu.

³⁵ Andivi ma ji'in ñuu ñayivi a chi jin naa i, kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu yanduu ja sukan ko kuu.

³⁶ 'Kovaa ja kivi ma ji'in ora ma, masu na in jini, ni a ángel Su'si ma ja ka iyo i andivi ma, ni a saña ja kúu sa Sa'ya ya a chi maa in-ni Yuva o Su'si ma na'a na kivi ko kuu sukan.

³⁷ 'Sukan ni kuu kivi ni iyo Noé ma, sukan ko kuu tna kivi ndii sa ja kúu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a.

³⁸ 'Vaa kivi ni iyo Noé ma, nuu ñatuu kenda-ka ja kuun savi ma, te ndaka-ka ñayii ma chi ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i i, ni ka yo xtnanda'a tna'a i, te ni masu ni ka yo sanuu i ja ká'an Noé ma, onde ni kenda kivi ni kivi Noé ma nuu arca ma,

³⁹ te ni kuun xen-xeen savi ma, te ni chitu ndute ñuu ñayivi a, te ni ka ji'i ndaka ñayii ma. Vaa ñatuu ni ka ndasa'a maa i kuenda ma. Te sukan jin ndo'o maa ñayii ñatuu ka ndi ini ja ká'an sa a, kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.

⁴⁰ 'Vaa jin koo uu ñayii ka satniñu i itu i ma. Te in i ndakueka sa, te in i ndoo.

⁴¹ 'Uu ña'a, ka ndiko kaa ña nuu iyo mulinu ma. In ña ma no'o ji'in sa, te in ña ma ndoo.

⁴² 'Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te jin koo tu'va ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, vaa masu na in jini na kivi ndenda sa ja kúu sa iya tátnumi nuu ni ja ka kuu ni ñayii ve'e sa ma.

⁴³ 'Jin ndasa'a ni kuenda: Nú in tee xi-ve'e ma, te jini de na ora kenda kui'na ve'e de ma, masu kua'a de tnu'u ja kivi i ve'e de ma ja sakui'na i ma.

⁴⁴ 'Ndi jin tna, jin koo tu'va ni, vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ndenda sa ora masu ka jani ini ni ja ndenda sa ma.

⁴⁵ 'Chukan kúu ja jin ndasa'a ni kuenda te jin ko kuu ni sukan kúu tee ñukuun ñukuun jinukuechi

va'a nuu jito'o de ma. Chukan kúu ja ni sacargu ña'a jito'o de ma ja na katanuu de kuá'a de ja jin kaa ndaka ñayii ve'e jito'o de ma maa ora jiniñu'u ja jin kaa i ma.

⁴⁶ Ja vava'a ko kuu tee jinukuechi nuu jito'o de ma, nuna ndenda jito'o de ma te ndani'i ña'a de ja yikuu de sa'a de sukan ni tatnuni tee ma ja sa'a de ma.

⁴⁷ Ja ndaa ká'an sa ja jito'o de ma, ndasacargu-ka ña'a de ndaka-ka ja neva'a de ma.

⁴⁸ Kovaa nú tee ni kucargu ma, te jani ini de ja kukuee-ka jito'o de ma sana ndenda de,

⁴⁹ te keja'a de sa'a ndeva'a de ñayii ka jinukuechi ma, te keja'a de kaa de ko'o de ji'in tee ka ndajini ma,

⁵⁰ te kivi ñatuu jani ini de ja ndenda jito'o de ma te ora ñatuu jini de ma, te ndenda jito'o de ma,

⁵¹ te xndo'o xneni ña'a jito'o de ma, te taji de tee ma, ki'in maa de nuu ka iyo ñayii ni ka yo ka'an te ñatuu ni ka yo sa'a i ma, vaa yukan ko kuu nuu jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i.

25

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin uxi suchi si'i suchi jaa

¹ Sani te nuu tatnuni Su'si ma ko kuu sukan ka kuu uxi suchi jaa ñatuu jin koo-ka yii i, ja ni ka ke'en i kandili i ma, te ni ka ke koo i ka ndetu i suchi iyo ja tnanda'a i ma.

² U'un suchi jaa ma chi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini i ja ka sa'a i ma, te u'un-ka i ma chi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i.

³ Te suchi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i ma chi ka yinda'a i kandili i ma, kovaa masu ni ka ke'en i aceite ku'un nuu kandili i ma.

⁴ Kovaa suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma chi ni ka ke'en i kandili i ma ji'in aceite ku'un nuu kandili i ma.

⁵ Te kúkuee suchi tnanda'a ma, te ni ka kitna'a nuu i, te ni ka kixi i vala.

⁶ Te sava ñuu ma ka kayu'u ñayii ma ja jâ ni kenda suchi tnanda'a ma, te jin ke koo i ja jin kondetu i ja na kivi i ve'e ma.

⁷ Sani te ndaka suchi jaa ma, ni ka ndakoo i, te ni ka ndasatu'va i kandili i ma.

⁸ Suchi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i ma, sa'a ka jiña'a i nuu suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma: “Jin taa vala aceite ro a, vaa ve jin nda'va kandili ri a”, ka kuu i ka jiña'a i.

⁹ Kovaa sa'a ni ka ndakone'e suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma: “Va'a-ka kuán koo maa ro, te jin kuaan ro aceite ja jin ku'un nuu kandili ro a, sukan-va'a ma ndi'i aceite nuu ndaka o”, ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁰ Kovaa nani kuan koo i kuan kuaan i ma, te ni kenda-ni suchi tnanda'a ma, te suchi ka iyo tu'va ma chi ni ka kivi koo i ji'in suchi tnanda'a ma viko ma, sani te ni ndandesi ye'e ma.

¹¹ Te saa ni ka ndenda koo u'un-ka suchi jaa ñatuu ni ka iyo tu'va ma, te ka jiña'a i: “Señor, señor, ndakune ni ye'e a”, ka kuu i ka jiña'a i.

¹² Kovaa ni ndakone'e de, te jiña'a de: “Ja ndaa ká'an ri ja masu jini ña'a ri”, kúu de jiña'a de.

¹³ Chukan kúu ja jin ku'un vii jin ku'un va'a ini ni naxe jin ko kuu ni, vaa ñatuu ka jini ni na kivi na ora ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin xu'un ni xndoo tee kúu rey ma nuu nda'a ñayii ka jinukuechi nuu de ma

¹⁴ 'Vaa nuu tatnuni Su'si ma inuu kúu i ji'in in tee ja ki'in jika de, te ni kana de ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te ni wa'a de jaku ja neva'a de ma.

¹⁵ In tee ma, ni wa'a de u'un xu'un, te in-ka de ma, uu, te in-ka de ma, in-ni, vaa ndi-in ndi-in de ma ni wa'a de sukan jini de ja kuu jin ko koto tee ma, te sani te kua'an jika de.

¹⁶ Sani te tee ni wa'a de u'un xu'un ma, te ni ja'an tee ma, te ni chiya'vi de ja ko xiko de ma, te ni ndindoso u'un-ka xu'un ma.

¹⁷ Te suni sukan ni sa'a tna tee ni ni'i uu xu'un ma, te ni ndindoso tna uu-ka xu'un ma.

¹⁸ Kovaa tee ni ni'i in-ni xu'un ma chi ni ja'an de, te ni jate de chii ñu'ú ma, te ni chinee va'a de in xu'un ni wa'a jito'o de ma.

¹⁹ 'Sani te ni ya'a kua'a xeen kivi ma, te ni ndenda tee kúu jito'o tee ka jinukuechi ma, te ni ndakan de kuenda nuu tee ma.

²⁰ Te ni kenda tee ni kunda'a u'un xu'un ma, te yinda'a de u'un-ka xu'un ni ndindoso ma, te jiña'a de: "Señor, ni taa ni u'un xu'un ma, te vitna ni ni'i sa u'un-ka sa'ya xu'un ni a, ja ni ndindoso siki xu'un yukan ma", kúu de jiña'a de.

²¹ Te jiña'a jito'o de ma: "Va'a-ni ni sa'a ni, vaa in tee jinukuechi va'a kúu ni, te kúkanu ini ña'a sa, vaa visi jaku-ni ni taa sa, kovaa ni kuu ni, ni jito va'a ni, te su'va kua'a-ka sacargu ña'a sa ja ko koto va'a ni. Ne'e ni, te kivi ni, te jín koo sii ini o", kúu de jiña'a de.

²² 'Te ni kenda tna tee ni kunda'a uu xu'un ma, te jiña'a de: "Señor, uu xu'un ni taa ni ma, te ni ni'i

sa uu-ka sa'ya xu'un ni a, ja ni ndindoso siki xu'un yukan ma”, kúu de jiña'a de.

²³ Te jiña'a jito'o de ma: “Va'a-ni ni sa'a ni, vaa in tee jinukuechi va'a kúu ni, te kúkanu ini ña'a sa, vaa visi jaku-ni ni taa sa, kovaa ni kuu ni, ni jito va'a ni, te su'va kua'a-ka sacargu ña'a sa ja ko koto va'a ni. Ne'e ni, te kivi ni, te jín koo sii ini o”, kúu de jiña'a de.

²⁴ 'Kovaa sani te ni kenda tna tee ni kunda'a in xu'un ma, te jiña'a de: “Señor, já jini ña'a sa ja in tee ndee ini kúu ni, vaa ndaxtutu ni nuu masu maa ni ni chi'i ma, ji'in nuu masu maa ni ni saka ma.

²⁵ Chukan kúu ja ni yu'u ña'a sa, te ni jan kate sa chii ñu'ú ma, te ni chu'u sa xu'un ni taa ni ma. Te ya'a iyo xu'un ni a”, kúu de jiña'a de.

²⁶ Te ni ndakone'e jito'o de ma, te jiña'a de: “Masu tee jinukuechi va'a kúu ni. Tee kuxi kúu ni. Vaa nú jini ni ja ndáxtutu sa nuu masu ni chi'i sa ma ji'in nuu masu ni saka sa ma,

²⁷ te chukan kúu ja nute ni jan xsia'a ni xu'un sa a nuu tee ka jito bancu ma, te ndenda sa ma chi ndani'i sa xu'un sa ma ji'in sa'ya xu'un sa ma nkuu”, kúu de jiña'a de.

²⁸ Te jiña'a tna de nuu ñayii ka iyo ma: “Jin ndax-tandee ni xu'un yinda'a de a, te jin ndakua'a ni nuu tee yinda'a uxi xu'un ma.

²⁹ Chukan kúu ja nú na in já neva'a i ma chi ni'i-ka i, te koneva'a kua'a-ka i, te nú na in ñatuu nawa neva'a i ma chi onde jaku-ni ja neva'a i ma chi siin-ka ñayii ndunda'a.

³⁰ Te tee jinukuechi a, ja masu jiniñu'u de a, jin chunee ni de ke'e ma nuu nee ma, vaa yukan kúu nuu jin ndanda'yu ñayii ma, te jin ndakandi'i jin

ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i", kúu de jiña'a de.

Sukan ndakan Jesús ma kuenda nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a

³¹ 'Kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a ji'in jayiñu'u sa ma ji'in ndaka ángel sa ja ka sa'a i ja va'a ma, sani te jinkoo sa nuu tatnuni sa ma, nuu iyo jayiñu'u sa ma.

³² Te yukan jin ndututu ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te ndasasiin sa ndi-in ndi-in ñayii ma, sukan sa'a tee jito kiti ma, ja ndasasiin de ndikachi ma ji'in ndixi'yu ma.

³³ Te ndaxtutu sa ndikachi sa ma xiñi kua'a sa ma, te ndixi'yu ma ichi xiñi satni sa ma.

³⁴ 'Sani te saña ja kúu sa rey ma, kuña'a sa nuu ñayii ka iyo xiñi kua'a sa ma: "Ja vava'a ka kuu ni nuu Yuva sa ma, te ne'e koo ni, te jin koo ni nuu tátnuni ya ma nuu ni satu'va ya onde nuu ni keja'a ñuu ñayivi a ja jin ko kuu ta'vi ni ma.

³⁵ Vaa nuu ni yo kokon sa ma, te ni ka taa ni ja ni jaa sa, te nuu ni yo yichi sa ndute ma, te ni ka taa ni ndute ni ji'i sa, te ni ka jan-ta'vi ña'a ni ve'e ni ma kuenda tnu'u ja in tee in-ka ñuu kúu sa.

³⁶ Te nuu ni iyo vichi sa ma, te ni ka taa ni sa'ma ni yo ne'nu sa ma, te nuu ni yo ndo'o, ni yo tna'a sa in kue'e ma, te ni ka jan koto ña'a ni ma, te nuu yinee sa vekaa ma, te ni ka jan koto ña'a ni ma", kuña'a sa.

³⁷ 'Sani te ñayii ni ka sa'a ja va'a ma, jin ka'an i: "Señor, ¿na kivi ni ka jini ña'a sa ja kókon ni te ni ka taa sa ja ni jaa ni, xi ni ka jini ña'a sa ja yíchi ni ndute te ni ka taa sa de ni ji'i ni?"

38 ¿Te nde kivi ni ka jini ña'a sa ja sukan kúu in tee in-ka ñuu kúu ni, te ni ka jan-ta'vi ña'a sa ve'e sa ma, xi iyo vichi ni te ni ka skone'nu ña'a sa sa'ma ma?

39 ¿Xi na kivi ni ka jini ña'a sa ja ku'u ni xi ja yinee ni vekaa ma, te ni jan koo sa ni ka jan koto ña'a sa?" Sa'a jin ka'an i.

40 "Te ndakone'e sa, te kuña'a sa: "Ja ndaa ká'an sa ja sukan ni ka sa'a ni ja kuu in ñayii kúnda'vi kúkee ma ja kándija i ja ká'an sa a, te kuenda tnu'u ja nuu maa sa ni ka sa'a ni", kuña'a sa.

41 'Sani te kuña'a tna sa ñayii ni sa'a siin sa ka iyo ichi xiñi satni sa ma: "Kuán koo ni kuán jin ndiyo ni nuu iyo sa a. Kuán koo ni nuu ñu'u i'ni ndú'va ni-kani ni-jika ma, nuu iyo tu'va ja ki'in tachi ma ji'in ángel ka ndikin i ma chi ñayii ka sa'a ja u'vi ka kuu ni.

42 Vaa ni yo kokon sa, te ñatuu ni ka taa ni ja kaa sa, te ni yo yichi sa, te ñatuu ni ka taa ni ndute ko'o sa.

43 Te ni yo kuu sa sukan kúu in ñayii in-ka ñuu ma, te ñatuu ni ka jan-ta'vi ña'a ni, te ni yo iyo vichi sa, te ñatuu ni ka taa ni sa'ma kone'nu sa. Nuú ni yo ndo'o ni yo tna'a sa in kue'e ma, te ñatuu ni ka jan koto ña'a ni, te ni yinee sa vekaa ma, te ñatuu ni ka yo jan koto ña'a ni", kuña'a sa.

44 'Sani te jin ndakone'e tna i, te jin ka'an i: "Señor, ¿te nama ni ka jini ña'a sa ja ni yo kokon, ni yo yichi ni, xi sukan kúu ñayii in-ka ñuu ni yo kuu ni, xi ni iyo vichi ni, xi ni yo ku'u ni, xi ni yinee ni vekaa ma, te ñatuu ni ka jatanuu ña'a sa?", jin ka'an i.

45 'Sani te ndakone'e sa, te kuña'a sa: "Kuechi ja ñatuu ni ka chindee ni ni-in ñayii ka kunda'vi ka kukee ma, te kuenda tnu'u ja maa sa ñatuu ni ka

jatanuu ni kúu ja sukan ni ka yo sa'a ni ñayii yukan ma", kuña'a sa.

⁴⁶ Te chukan kúu ja ñayii ya'a jin koo i nuu jin ndo'o jin neni i ni-kani ni-jika ma, kovaa ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, jin koo i nuu jin koteku i ni-kani ni-jika ma —kúu ya ká'an ya.

26

*Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mr 14:1-2; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)*

¹ Te nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma ndaka tnu'u ya'a ma, te jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:

² —Jâ ka jini ni ja uu-nka kivi kúni, te ko kuu Viko Pascua ma, te jin ndaxsia'a ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a nuu nda'a tee jin skuíta kaa ña'a nuu krusi ma —kúu ya jiña'a ya.

³ Sani te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ni ka ndatna'a de nuke'e ve'e tee kúu Caifás tee tátnuni nuu sutu ma.

⁴ Te ka ndatnu'u tna'a de naxe jin xnda'vi de Jesús ma te jin tnii de ya te jin ka'ni de ya.

⁵ Kovaa ka ka'an de:

—Masu kuu ne'un viko ma. Nú ña'a, te ñayii ma, jin ndakiti ini i nuu o, te jin kana jin kayu'u i nuu ka iyo o a —ka kuu de ka ka'an de.

*In ña'a, ni chiso ña ndute jáxiko asi xini Jesús ma
(Mr 14:3-9)*

⁶ Jesús ma, ni ja'an ya ñuu Betania ma, ve'e tee kúu Simón ma, tee ni yo ndo'o kue'e lepra ma.

⁷ Te ni jan tu'va in ña'a nuu núkoo Jesús ma, te yinda'a ña in botella, te nanimaa vidriu nani al-abastru kúu i, te yukan ñu'u ndute jáxiko asi ma. In

ja ndee ya'vi xeen kúu i. Te ni chiso ña ndute jáxiko asi ma xini Jesús ma, nani núkoo ya nuu mesa ma.
 8 Te ni ka jini tee ka ndikin ya ma, te ni ka ndakiti ini de, te ka ka'an de:

—¿Nava'a ni xtivi ña ndute jáxiko asi a?

9 Va'a-ka nute ni kuya'vi de, vaa ndee ya'vi xeen de, te kuu jin chindee o ñayii nda'vi ma nkuu —ka kuu de ka ka'an de.

10 Kovaa Jesús ma, jini ya nawa ka ka'an de ma, te jiña'a ya:

—¿Nava'a ka xtna'a ni ña'a a? Vaa ña'a ya'a chi tna'a ja ni sa'a ña'a ña a chi in ja va'a kúu.

11 Vaa ñayii nda'vi ma chi kuu jin koo i ji'in ni ni-kani ni-jika, kovaa saña chi kenda kivi ja masu koo-ka sa ñuu ñayivi ya ji'in ni.

12 Te ja sukan ni chi'i ña'a ña ndute jáxiko asi a, te cha'a kúu ja ni satu'va ña yikikuñu sa a, sukan-va'a koo tu'va i kivi jin chu'u ña'a ni ma.

13 Te ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni nuu jin kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u sa a, suni jin ndaka'an jin ndakachi i tna'a ja ni sa'a ña'a ña'a ya'a, te sukan, te jin ndaka'án i ja vii ja va'a ni sa'a ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Judas ma, ni ke'en-su'va de Jesús ma

(Mr 14:10-11; Lc 22:3-6)

14 Sani te in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma, ja nani de Judas Iscariote ma, ni ja'an de ni jan kuña'a de nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma,

15 te sa'a jiña'a de:

—¿Nawa jin taa ni, nuna nduku sa naxe kuu kaxtnu'u sa te jin tnii ni Jesús ma? —kúu de jiña'a de.

Te ni ka wa'a tee yukan oko uxi (30) xu'un plata.
 16 Te ora yukan ni keja'a Judas ma nduku de na ora ko kuu ja ke'en-su'va de Jesús ma.

*Kivi ni kuxini Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
 (Mr 14:12-25; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)*

17 Kivi ni keja'a viko ja ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, te tee ka ndikin Jesús ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jikan-tnu'u de ya:

—¿Ndenu kúni ni ja jin satu'va sa ja jin kuxini o Viko Pascua a? —ka kuu de ka jiña'a de.

18 Te jiña'a ya:

—Kuán koo ni ini ñuu ma, te jin ndatna'a ni ji'in in tee, te jin kuña'a ni: “Teskua'a o ma, sa'a ká'an ya: Já ni kuyatni ora ndo'o neni sa a. Chukan kúu ja ve'e ni ma, jin kuxini sa Viko Pascua ya, ji'in ndaka tee ka ndikin tna'a ji'in sa a”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

19 Te tee ni tetniñu ya ma, ni ka sa'a de sukan ni tatnuni ya nuu de ma, te ni ka satu'va de ja jin kuxini de ji'in ya Viko Pascua ma.

20 Nuu ve kunee ma, ni jinkoo Jesús ma ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma.

21 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ja ndaa ká'an sa ja in ni ke'en-su'va ña'a —kúu ya jiña'a ya.

22 Te ni ka kuxii ini de, te ni ka keja'a ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u de ya:

—Señor, ¿saña kúu? —ka kuu de ka jiña'a de.

23 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Nde ni xndoyo xtatila ni a ji'in sa nuu ko'o a ko kuu tee ke'en-su'va ña'a ma.

²⁴ Ja ndaa kúu ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ndo'o sa sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma ja iyo ja ndo'o sa ma, kovaa jnda'vi maa na in ke'en-su'va ña'a ma! Va'a-ka ko kuu i, nute ñatuu ni kenda i ñuu ñayivi ya nkuu —kúu ya jiña'a ya.

²⁵ Sani te Judas tee ke'en-su'va ya ma, ni ndakone'e de:

—Teskua'a, ¿saña kúu? —kúu de jiña'a de.

Te jiña'a ya:

—Kúu-nka chi maa ni ká'an, masu saña —kúu ya jiña'a ya.

²⁶ Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:

—Jin tnii ni, te jin kaa ni. Cha'a kúu yikikuñu sa a —kúu ya jiña'a ya.

²⁷ Sani te ni tnii ya in nuu ñu'u ndute uva ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma. Te ni xsia'a ya nuu tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:

—Jin ko'o ndaka ni vala vala de.

²⁸ Vaa cha'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin ndani'i-ta'vi kua'a xeen ñayii ma, te onde sa'a, te sakanu ini Su'si ma kuechi i ma. Cha'a kúu in tnu'u jaa tátnuni Su'si ma naxe jin koo va'a ni nuu ya.

²⁹ Kovaa ká'an sa nuu ni ja vitna-nka-ni, te masu ko'o-ka sa ndute uva ya'a chi onde kivi jin ndututu o nuu tatnuni Yuva o Su'si ma te jin ko'o o ndute uva jaa ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya

(Mr 14:26-31; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

³⁰ Nuu ni jinu ni ka jita de ji'in ya in yaa, te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu Olivo ma.

³¹ Sani te Jesús ma, jiña'a ya:

—Jakuaa vitna, te ndaka ndijin chi ma jin kukanu ini-ka ña'a ni, te jin xndoo ña'a ni, vaa sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Ka'ni sa tee jito ndikachi ma, te ndaka ndikachi ma, jin kuitenuu ti.”

³² Kovaa kivi ndateku sa ma, te koxtnuu sa ki'in sa ñuu Galilea ma, te sana jan koo maa ni —kúu ya jiña'a ya.

³³ Pedro ma, ni ndakone'e de, te jiña'a de:

—Visi ndaka de na jin xndoo ña'a, kovaa saña chi masu xndoo ña'a sa —kúu de jiña'a de.

³⁴ Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ja ndaa ká'an sa ja jakuaa vitna, ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu uni jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

³⁵ Kovaa Pedro ma chi jiña'a de:

—Visi na kûu sa ji'in ni, kovaa masu ka'an sa ja ñatuu jini ña'a sa —kúu de jiña'a de, te ndaka tee ka ndikin ya ma ka jiña'a sukan tna.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma

(Mr 14:32-42; Lc 22:39-46)

³⁶ Sani te ni jan koo de ji'in ya in nuu nani Getsemaní ma, te Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:

—Jin kunukoo ni ya'a, nani ki'in sa jin kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

³⁷ Te ni jeka ya Pedro ma ji'in nduu sa'ya Zebedeo ma, te kuan koo de ji'in ya, te ni keja'a ya kúxii kúnda'vi ini ya,

³⁸ te jiña'a ya de:

—Jini sa ja onde ini anua sa a, kúxii xeen ini i, te ûni kuenda kûu sa kúni sa. Jin kendoo ni ya'a. Másu ko jin kusu ni —kúu ya jiña'a ya.

³⁹ Sani te kua'an-ka Jesús ma, te ni kujika-ka ya vala ma, te ni jinkoo jiti ya, te ni jakindeyi ya onde nuu ñu'ú ma, te jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te sa'a jiña'a ya:

—Yuva maa sa, nú kuu, te má ndo'o neni sa. Kovaa má ko kuu sukan kúni maa sa chi kó kuu sukan kúni maa ni —kúu ya jiña'a ya.

⁴⁰ Sani te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo tee ka ndikin ya ma, te ni ndani'i ya de ja ka kixi de, te jiña'a ya Pedro ma:

—¿Ni ñatuu ni kuu jin kondito ni visi ja in ora?

⁴¹ Chukan kúu ja jin kondito ni, te jin ku'un vii jin ku'un va'a ini ni naxe jin ko kuu ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a má ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a ni ja u'vi ma. Ka jani va'a ini ni, kovaa yikikuñu ni a chi vita xeen i —kúu ya jiña'a ya.

⁴² Te kua'an ya in-ka jichi kuan kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te jiña'a ya:

—Yuva maa sa, nú jiniñu'u ja ndo'o neni sa, te kó kuu sukan kúni maa ni a —kúu ya jiña'a ya.

⁴³ Te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de ma, te ni ndani'i tuku ya de ja ka kixi de, vaa ûni ka ndandesin-ka nduchinuu de ma, ja jin kusu de ka kuni de.

⁴⁴ Te ni xndoo ya de, te kua'an ya kuan kakan-ta'vi ya ja ku-uni jichi ma, te suni maa i ni jiña'a ya nuu Su'si ma.

⁴⁵ Te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:

—¿Ka yikuu-ka ndijin ka kixi ni? ¿Ka ndatatu ni? Jin konde'ya ni ja vitna, te já ni kenda ora ja jin ke'en-su'va ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, te jin kunda'a ña'a tee ka ndiso kuechi ma.

⁴⁶ Jin ndakoo ni, te jín koo o chi já ve kuyatni tee ke'en-su'va ña'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka tñii de Jesús ma

(Mr 14:43-50; Lc 22:47-53; Jn 18:1-11)

⁴⁷ Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni kenda Judas ma, ja kúu de in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma. Te ni kenda de, te ka ndikin tna'a de ji'in kua'a ñayii ka ndiso xeen, te ka yinda'a i yuchi ka kuu espada ji'in karroti. Ñayii ya'a ka kuu ñayii ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.

⁴⁸ Judas tee ni ke'en-su'va ya ma, ni wa'a de in seña, te jiña'a de:

—Tna'a tee chitu sa yikinuu de ma, tee yukan kúu de, te jin tñii ni de —kúu de jiña'a de.

⁴⁹ Chukan kúu ja ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:

—Iyo va'a ni, teskua'a —kúu de jiña'a de.

Te ni chitu de yikinuu ya ma.

⁵⁰ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ndijin, ¿na tniñu ni kijaa ni ya'a? —kúu ya jiña'a ya.

Sani te ni ka tani'ni ñayii ma, te ni ka tnii i ya, te kuan koo i ji'in ya.

⁵¹ Kovaa in tee ndikin ya ma, ni tava de yuchi kúu espada ma, te ni jan ka'nde de in so'o tee jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma.

⁵² Sani te Jesús ma, jiña'a ya:

—Ndachunee va'a ni yuchi kúu espada ni a nuu ñunee i ma, vaa ñayii yinda'a yuchi kúu espada ma chi suni jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi kúu espada.

⁵³ ¿Xi ka jani ini ni ja masu kuu kakan-ta'vi sa nuu Yuva sa ma, te tetniñu ya kua'a xeen ángel?

⁵⁴ ¿Kovaa naxe ko kuu sukan ká'an tnu'u Su'si ma? Te vitna ja jiniñu'u ja ko kuu sukan ká'an ma —kúu ya jiña'a ya.

⁵⁵ Te ora yukan, Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya ñayii ma:

—¿Nava'a ve koo ndijin ji'in yuchi kúu espada a ji'in karroti ja jin tnii ña'a ni, kuenda tnu'u ja kúu in kui'na kúu sa? Ndaka kivi ni yo nukoo sa ini veñu'u ka'nu ma, ni yo kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ma, ¿te nava'a ñatuu ni ka tnii ña'a ni?

⁵⁶ Kovaa ndaka cha'a chi sa'a kúu sukan-va'a ko kuu sukan ká'an tutu ndee tnu'u ni ka yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya. Sani te ndaka tee ka ndikin ya ma, ni ka jinu de, te ni ka xndoo de maa in-nka Jesús ma.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma

(Mr 14:53-65; Lc 22:54-55, 63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee tátnuni nuu sutu ma tee nani Caifás ma, te ni ka ndututu tee ka

skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.

⁵⁸ Pedro ma, ndikin jika de ya onde nuke'e ve'e tee tátnuni nuu sutu ma, te ni kivi de, te ni jinkoo de nuu ka iyo tee ka jito veñu'u ka'nu ma, sukan-va'a kuni de ndaka sukan jin sa'a de Jesús ma.

⁵⁹ Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ji'in ndaka tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma, ni ka nduku de in ja kuu jin skuiso kuechi de Jesús ma te jin ka'ni de ya.

⁶⁰ Visi kua'a de ma ka ka'an tnu'u ja ni yo sa'a ya ma, kovaa ñatuu ni ka ndani'i de in ja kuu jin xtekuechi de ya. Kovaa nuu ve jinu-nka ma, te ni ka ndokuiñi uu tee inutnu'u,

⁶¹ te ka jiña'a de:

—Tee ya'a chi ni ka'an de: “Saña chi kuu ndakana sa veñu'u ka'nu nuu ka ndachiñu'u o Su'si ma, te nuu uni kii ma, te ndasa'a sa i”, ni ka'an de —ka kuu de ka jiña'a de.

⁶² Sani te maa tee tátnuni nuu sutu ma, ni ndokuiñi de, te jiña'a de ya:

—¿Ñatuu nawa ndákone'e ni? ¿Nawa kúu ja ka ka'an ñayii a ja kuu ni a? —kúu de jiña'a de.

⁶³ Kovaa Jesús ma chi ni jasiyu'u ya. Te maa tee tátnuni nuu sutu ma, jiña'a de ya:

—Ja maa Su'si iya téku ma, tátnuni sa nuu ni ja ka'an ni nuu sa nú ndijin kúu Cristo Sa'ya Su'si ma —kúu de jiña'a de.

⁶⁴ Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Maa ni ká'an, te sukan iyo. Kovaa ká'an tna sa nuu ndijin ja onde vitna, te jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, kunukoo sa xiñi kua'a Su'si iya kúu sa'a ndaka ma, te jin kuni tna

ni ja kenda kivi ja ndenda sa onde nuu viko ka iyo andivi ma —kúu ya jiña'a ya.

⁶⁵ Sani te tee tátnuni nuu sutu ma, ni kachi de sa'ma de ma, ja káxtnu'u de ja ni ndakiti xeen ini de, te jiña'a de:

—¡Tnu'u masu játna ini Su'si ma ni ka'an de! ¿Nawa kúu ja jin nduku-ka o ñayii jin ndaka'an nawa ni yo sa'a de a? Já ni ka jiniso'o ndaka ni ja já ni ka'an de tnu'u ja masu játna ini Su'si ma.

⁶⁶ ¿Naxe ka ka'an ni? —kúu de jiña'a de nuu ndaka-ka tee ka iyo ma.

Te ni ka ndakone'e tee ma, te ka jiña'a de:

—Iyo de ja kuiti kúu de —ka kuu de ka jiña'a de.

⁶⁷ Sani te ka tusii de ya, te ka kani de ya, te ka wa'a de tikatu yikinuu ya ma,

⁶⁸ te ka jiña'a de ya:

—Ndijin ja kúu ni Cristo ma, ¡ka'an ni na in ni kani ña'a! —ka kuu de ka jiña'a de.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma

(Mr 14:66-72; Lc 22:54-62; Jn 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Te Pedro ma, iyo de ichi ke'e ma, nuke'e tee tátnuni nuu sutu ma. Te ni jan tu'va ña'a in ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma, te jiña'a ña:

—Ndijin tna chi ni yo ndikin ni Jesús tee ñuu Galilea ma —kúu ña jiña'a ña.

⁷⁰ Kovaa Pedro ma chi nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te jiña'a de:

—Masu jini sa nawa kúu ja ká'an ni a —kúu de jiña'a de.

⁷¹ Te ni kee de ye'e ke'e ma.

Sani te in-ka ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma, ni jini tna ña Pedro ma, te jiña'a ña ndaka-ka ñayii ka iyo ma:

—Tee ya'a chi ni yo ndikin de Jesús tee ñuu Nazaret ma —kúu ña jiña'a ña.

⁷² Kovaa Pedro ma chi in-ka jichi ni jiña'a de:

—Chunaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a de.

⁷³ Te ni kukuee-ka ma, te ñayii ka iyo yukan ma, ka jiña'a tuku i Pedro ma:

—Ja ndaa ndija ja ndijin kúu in tna'a tee ni ka yo ndikin Jesús ma, vaa sukan ka ka'an de ma, sukan ká'an tna ni —ka kuu i ka jiña'a i.

⁷⁴ Sani te Pedro ma, ni keja'a de jiña'a de:

—Chunaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a de.

Te ora yukan-ni, te ni kana in li'li ma.

⁷⁵ Te ni ndaka'án Pedro ma ja sa'a ni jiña'a Jesús ma: “Ni ñatuu kana-ka li'li ma, te já ni kuu uni jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni.” Te ni ndee de yukan, te ni nda'yu nda'vi, ni nda'yu kee de, ja ni ndakani ini de.

27

*Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mr 15:1; Lc 23:1-2; Jn 18:28-32)*

¹ Nuú já ve ndii in-ka kii ma, te ni ka ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, te ni ka ndatnu'u tna'a de naxe jin xtekuechi de Jesús ma te jin ka'ni de ya.

² Te ni ka ju'ni de Jesús ma, te kuan koo de ji'in ya, te ni ka ndaxsia'a de ya nuu nda'a tee kúu Pilato ma, ja kúu de gobiernu ñuu yukan ma.

Sukan ni ji'i tee kúu Judas ma

³ Sani te nuu ni jini Judas tee ni ke'en-su'va Jesús ma ja jin ka'ni de Jesús ma, te ni ndakani ini de, te kuan nu ndakone'e de oko uxi xu'un plata ma nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu tee ka kuu ja'nu ma.

⁴ Te jiña'a de:

—Ni jiso kuechi sa ja ni ke'en-su'va sa in tee ñatuu na kuechi de —kúu de jiña'a de.

Kovaa tee yukan, ka jiña'a de:

—¿Na jin ko ndi ini saña? ¿Naxe sa'a maa ni? —ka kuu de ka jiña'a de.

⁵ Te Judas ma, ni ndaskana ndee de xu'un ma ini veñu'u ka'nu ma, te ni kee de, te kua'an de, te ni jan skue'ne de maa de, te yukan-ni ni ji'i de.

⁶ Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka ndake'en de xu'un ma, te ka ka'an de:

—Xu'un ya'a chi masu va'a-ni ja jin ndachunee o i nuu ñu'u xu'un ka ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma, vaa cha'a kúu ja ni ka chuya'vi o ja kúu in ñayii ma —ka kuu de ka ka'an de.

⁷ Te ni jinu ni ka ndatnu'u tna'a de ma, te ni ka jani ini de ja jin ndakuaan de ñu'ú tee sa'a kisi tee sa'a ko'o ma, sukan-va'a yukan koo jin chu'u i ñayii masu ñayii ñuu yukan ka kuu i ma.

⁸ Chukan kúu ja ñu'ú yukan chi onde vitna ka xnani i ñu'ú ma Ñu'ú Niñi.

⁹ Te sukan, te ni kuu sukan ni ka'an Jeremías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, kivi ni ka'an de ma: “Ni ka ndake'en de oko uxi xu'un plata ni ka jani ini ñayii ñuu Israel ma ja kondee ya'vi ja kúu ya ma.

¹⁰ Te ji'in xu'un yukan ni ka ndakuaan de ñu'ú tee sa'a kisi ma. Sa'a jin sa'a ñayii ñuu Israel ma, ni ka'an Iya Tátunni ma nuu sa a", sa'a ni ka'an tee kúu Jeremías ma.

*Pilato ma, ni xndichi de Jesús ma
(Mr 15:2-5; Lc 23:3-5; Jn 18:33-38)*

¹¹ Te Jesús ma, ni ka sunkani de ya nuu tee kúu gobiernu ma, te ni jikan-tnu'u de ya:

—¿Ndijin kúu rey tátunni nuu ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.

Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.

¹² Ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, kua'a xeen ja ka xtekuechi de ya, kovaa masu nawa ni ndakone'e ya.

¹³ Sani te Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya in-ka jichi:

—¿Ñatuu jiniso'o ni ja kua'a xeen ja ka xtekuechi ña'a i a? —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Kovaa ni-in tnu'u ñatuu ni ndakone'e ya. Chukan kúu ja tee kúu gobiernu ma, ni sa'vi xeen-nka ini de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma

(Mr 15:6-20; Lc 23:13-25; Jn 18:38-19:16)

¹⁵ Ne'un Viko Pascua ma, te ndi-kuiya ndi-kuiya ma Pilato ma chi ni yo kachi de ja kene'e de in ñayii vekaa ma, ndeva'a-ni na in ka ka'an maa ñayii judío ma.

¹⁶ Te in tee nani Barrabás ma, yinee de vekaa ma, te ni ka yo jini ndaka ñayii ma ndaka ja u'vi ni yo sa'a de ma.

¹⁷ Te ni ka ndututu ñayii ma, te jiña'a Pilato ma:

—¿Na in ka kuni ni ja xsiaa sa a vitna a? ¿Tee kúu Barrabás ma, xi tee kúu Jesús ma ja ka ka'an i ja Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu de ma? —kúu de jiña'a de,

¹⁸ chi vaa ni jinitnuni Pilato ma ja tee ka tatnuni nuu sutu ma chi ni ka ndaxsia'a de Jesús ma nuu de ma kuechi ja ka kukueñu ini de sukan vivii káxtnu'u ya ma.

¹⁹ Te nani núkoo de nuu ja'nde de tniñu ma, te ñasi'i de ma, ni tetniñu ña in ñayii ni jan kuña'a i de: “Masu nawa ko sa'a ro tee jiña, vaa masu na kuechi ndiso de, vaa ja ni kuu jakuaa a chi ni skoto ña'a Su'si ma ja kuu tee jiña”, kúu ña jiña'a ña.

²⁰ Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma chi ni ka jiña'a de ñayii ma ja jín kayu'u i jín kakan i ja xsiaa Pilato ma Barrabás ma te ka'ni de Jesús ma.

²¹ Te jiña'a Pilato ma nuu ñayii ka kayu'u ma:

—¿Ja nduu de a, na nde de ka kuni ni ja xsiaa sa? —kúu de jiña'a de.

Te ka jiña'a ñayii ma:

—Tee kúu Barrabás ma —ka kuu i ka jiña'a i.

²² Te jiña'a tee kúu Pilato ma:

—¿Kovaa nawa ka kuni ni ja sa'a sa ji'in tee kúu Jesús ma, ja ka ka'an i ja Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu de ma? —kúu de jiña'a de.

Te ka jiña'a ndaka ñayii ma:

—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka kayu'u i nuu Pilato ma.

²³ Te jiña'a Pilato ma:

—¿Nava'a? ¿Na kuechi de? ¿Na nde a u'vi ni sa'a de? —kúu de jiña'a de.

Kovaa ñayii yukan chi ndaka i ni ka kayu'u nini'i-ka, ka jiña'a i de:

—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka jiña'a i.

²⁴ Já ni jini Pilato ma ja ma kundee de ma, vaa ñayii ma, su'va ni ka ndakiti-ka ini i. Te chukan kúu ja ni jikan de ndute ma, te ni ndanda'a de nuu ndaka ñayii ñuu ma, te jiña'a de:

—Ñatuu na kuechi kuiti kondiso saña ja jin ka'ni ni tee nda'vi ya'a. Kuechi maa ni jin ko kuu —kúu de jiña'a de.

²⁵ Te ni ka ndakone'e ndaka ñayii ñuu ma, te ka jiña'a i:

—Má ko ndi ini ni, niñi tee jiña jín kuiso ndaka maa sa ji'in sa'ya tata sa a —ka kuu de ka jiña'a de.

²⁶ Te Pilato ma chi ni xsiaa de Barrabás ma kua'an maa de. Te ni jinu, te Jesús ma, ni ndaxsia'a de ya nuu nda'a soldado ma, sukan-va'a jín kani de ya te jín kata kaa de ya nuu krusi ma, sukan ka jiña'a maa ñayii ma.

²⁷ Sani te tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de ji'in Jesús ma nuke'e palaciu ma, te ni ka ndututu ndaka-ka soldado ma.

²⁸ Te ni ka xtandiyo de sa'ma ne'nu ya ma, te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a tnuu.

²⁹ Te ni ka sa'a de in corona iñu, te ni ka sonee de xini ya ma, te ni ka chi'i de nda'a ya in tnu yoo. Te ka jinkuiñi jiti de nuu ya kuenda tnu'u ja ka iyo xeen respetu de nuu ya, te ni ka kasiki ndee de ya, te ka ka'an de:

—¡Suchi ya'a kúu rey tátununi nuu ñayii judío ma, vee! —ka kuu de ka jiña'a de.

³⁰ Te ka tusii de ya, te ni ka ndake'en de tnu yoo ni ka chi'i de nda'a ya ma, te ni ka kuun de tnu xini ya ma.

³¹ Te nuu ni jinu ni ka kasiki ndee de ya ma, te ni ka xtandiyo de sa'ma kua'a tnuu ni ka skondii de ya ma, te ni ka ndaskone'nu de ya sa'ma maa ya ma, te ni ka kene'e de ya, ja jin koo de jin kata kaa de ya nuu krusi ma.

*Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mr 15:21-32; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)*

³² Te ichi kuan koo de ji'in ya ma, ni ka ndani'i de in tee ñuu Cirene ma te Simón nani de. Te ni ka xtetuu de tee ma ja na kuiso de krusi Jesús ma.

³³ Ni jan koo de ji'in Jesús ma in nuu nani i Gólgota ja kúni ka'an "Yiki Xini Ndiyi".

³⁴ Te ni ka wa'a de ya vala ndute uva ja ni jiya, te ni ka sakanuu de ji'in ndute kava kiti, sukan-va'a ndajijin yikikuñu ya ma. Te Jesús ma, yika ja ni jitotnuni ya-ni, te ñatuu ni kuni ya ja ko'o ya.

³⁵ Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka jata kaa de ya nuu krusi ma. Te ni ka keja'a de ka chu'un de suerte sa'ma Jesús ma, sukan-va'a nde sa'ma ya ma jin ndani'i ndi-in ndi-in de ma.

³⁶ Te ni ka jinkoo de, sukan-va'a jin ko koto de ya.

³⁷ Te ichi xini ya ma ni ka tenee de in tabla ja ká'an: "Tee ya'a kúu Jesús tee kúu rey tátunni nuu ñayii judío a", vaa kuechi ja chukan kúu ja ni ka jata kaa de ya ma.

³⁸ Sani te ni ka jata kaa de uu kui'na in in nuu krusi ma, in de xiñi kua'a ya ma te in de xiñi satni ya ma.

³⁹ Te ñayii ka ya'a ma, ka ka'an ndeva'a i nuu ya, ka skuiko xini i,

⁴⁰ te ka jiña'a i:

—Ndijin ja ká'an ni ja ndakana ni veñu'u ka'nu ma te nuu uni kii ma te ndajinu ndasa'a ni ma, nú ndija ni ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, te sa'a maa ni ja kaku ni, te ki nuu ni nuu krusi a —ka kuu i ka jiña'a i.

⁴¹ Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ka kasiki ndee de ya, te ka ka'an de:

⁴² —Siin-ka ñayii, ni sa'a de ja ni ka kaku i nuu tnundo'o ma, te maa de a, ñatuu kúu naxe sa'a de ja kaku de nuu tnundo'o tnuneni a. Te nú tee kúu rey táttnuni nuu ñayii ñuu Israel ya kúu de, te kí nuu de nuu krusi a, sukan-va'a jín kandija o ja ká'an de a.

⁴³ Nú kúkanu ini de Su'si ma, te jín ko koto o nuna kii ya ki koto ya de. Vaa ni ka'an de ja Sa'ya Su'si ma kúu de —ka kuu de ka ka'an de.

⁴⁴ Te onde kui'na ka ndakaa nuu krusi ma xiñi ya ma, suni ka ka'an ndeva'a de nuu ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma

(Mr 15:33-41; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

⁴⁵ Te nuu ve kusava nduu ma, te ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni kunee, onde nuu ni kuu ka uni jañini ma.

⁴⁶ Te maa ora yukan kúu ora ni kayu'u nini'i Jesús ma ni ka'an ya:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?

Te tnu'u ya'a kúni ka'an, “Su'si maa sa, Su'si maa sa, ¿nava'a ni xndoo ña'a ni?”

⁴⁷ Te sava ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o i ja ni ka'an Jesús ma, te ka ka'an i ja Elías ma kána ya.

⁴⁸ Sani te in tee yukan, jinu de ni jan nduku de vala kachi, te ni chunee de nuu vinagre ma. Te ni

chitnii de in nuu tnu yoo, te ni tenee de yu'u Jesús ma, xi ma ko'o ya.

⁴⁹ Kovaa ndaka-ka ñayii ma, ka ka'an i:

—Ni kuu na. Máko jin xtna'a-ka o de, te jín ko koto o nú kii Elías ma te sa'a de ja kaku tee ya'a —ka kuu i ka ka'an i.

⁵⁰ Kovaa Jesús ma chi in-ka jichi ni kayu'u nini'i ya. Sani te ni ji'i ya.

⁵¹ Sani te sa'ma ndakaa nuu ii ini veñu'u ka'nu ma chi ni ndata sasava i, ni keja'a onde sukun ma, te ni kenda i onde ja'a sa'ma ma. Te ni jakondee tnaa, te ni ka ta'vi toto ma.

⁵² Te ni ka ndanune ndaka yavi ndiyi ma, te kua'a ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma te jâ ni ka ji'i i ma, ni ka ndateku i ora yukan.

⁵³ Te ni ka nde koo ñayii ni ka ndateku ma nuu yavi ni ka yinee i ma, kovaa ni ka yo ndetu i onde nuu ni ndateku maa Jesús ma, te saa ni kuu ni ka ndivi koo i ini ñuu ii ma, te ni ka ndakuni tna'a ñayii ka tekku ma ji'in ñayii ni ka ndateku ma.

⁵⁴ Te tee tátnuni nuu ciento soldado ma, ji'in ndaka-ka tee ka iyo ji'in de ja ka jito de Jesús ma ndakaa ya nuu krusi ma, ni ka jini de ja ni tnaa xeen ma, ji'in ndaka-ka ja ni kuu ma, te ni ka yu'u xen-xeen de, te ni ka keja'a de ka ka'an de:

—Ja ndaa ndija kúu ja iya ya'a chi Sa'ya Su'si ma kúu ya —ka kuu de ka ka'an de.

⁵⁵ Suni ka iyo kua'a ña'a ka nde'ya jika ma. Ña'a ya'a chi ni ka yo ndikin ña Jesús ma, te ni ka yo jinukuechi ña nuu ya nuu vee ya onde ñuu Galilea ma.

⁵⁶ Ne'un ndaka ña'a ma iyo María Magdalena ma, ji'in María si'i Santiago ma ji'in José ma, ji'in si'i sa'ya tee kúu Zebedeo ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma

(Mr 15:42-47; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

⁵⁷ Nuu ve kunee ma, te ni kenda in tee xiku iyo ñuu Arimatea ma, nani de José, te suni ni yo ndikin de Jesús ma.

⁵⁸ Te ni ja'an de nuu Pilato ma, te ni ndakan de ñunde'yu Jesús ma. Sani te Pilato ma chi ni wa'a de tnu'u ja nune'e de ñunde'yu Jesús ma.

⁵⁹ Sani te ni nune'e José ma ñunde'yu Jesús ma, te ni ke'en de in sa'ma va'a xeen nani i lino, te ni chutuu de ya sa'ma ma.

⁶⁰ Te ni jan chinee de ya in yavi jaa ndenee yika toto ma, ja já ni jate maa de ma, te ni jasi de ji'in in yuu ka'nu ka'nu, te kua'an de.

⁶¹ Te María Magdalena ma, ji'in in-ka ña'a nani María ma, ka nukoo ña ichi jiyo nuu iyo yavi yinee ñunde'yu ya ma, te ni ka jini ña.

Sukan ni ka yo jito va'a soldado ma nuu ni ka chu'u de Jesús ma

⁶² Te in-ka kii ma, kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te ni ka ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma nuu iyo Pilato ma.

⁶³ Te ka jiña'a de:

—Señor, ni ka ndaka'án sa ja tee xnda'vi ñayii ma, ni ka'an de kii nuu téku-ka de ma ja nuu uni kii ma, te ndateku de ma.

⁶⁴ Chukan kúu ja ka kuni sa ja tetniñu ni soldado a ja jin ko koto va'a de nuu yinee Jesús ma uni kii.

Chi vaa nasa ki koo tee ni ka yo ndikin de ma ora kune ma, te jin ndene'e de ñunde'yu tee ma, te jin ka'an de nuu ñayii ka iyo ini ñuu ma ja ni ndateku de te masu ni kendoo de nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i ma. Nú ña'a, te cha'a ko kuu in ja jin kandija xeen ñayii ma, te ka'vi-ka ko kuu sana ja ni ka'an de ja Sa'ya Su'si ma kúu de —ka kuu de ka jiña'a de.

⁶⁵ Te jiña'a Pilato ma:

—Jiña ka iyo soldado a, te kuán koo ni ji'in de. Te jin kuña'a maa ni de ja jin ko koto va'a de, sukan ka kuni ni a —kúu de jiña'a de.

⁶⁶ Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, kuan koo de ji'in soldado ma, te ni ka satu'va vava'a de sukan jin ko koto soldado ma yavi nuu yinee Jesús ma. Te ni ka tenee de in sellu yika yuu ma, te ni ka xndoo de soldado ma ja jin ko koto de ma.

28

Nuu ni ndateku Jesús ma (Mr 16:1-8; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

¹ Te nuu já ni ya'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te nuu ve ndii kivi kéja'a smana ma, ni jan koo María Magdalena ma, ji'in in-ka ña'a nani María ma, kuan koto ña yavi yinee Jesús ma.

² Te ni tnaa xeen, vaa in ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma, ni nuu i andivi ma, te ni kenda i nuu yinee Jesús ma, te ni xtandiyo i yuu ka'nu ka'nu ndesi ma, te ni jinkoo i siki yuu ma.

³ Te ûni ye'e ni'ni i sukan kúu ora jándute ma. Te sa'ma ne'nu i ma, ûni yayaa.

⁴ Te soldado ma, ni ka yu'u xen-xeen de ja ni kenda ángel ma, te ni ka jakondee de ka ni'i ka ni'i-nka de, te ni ka kuita de, kuenda tnu'u ja ni ka ji'i de.

⁵ Sani te ángel ma, jiña'a i nuu ña'a ka iyo ma:

—Máko jin koyu'u ndijin, vaa jini sa ja ka ndanduku ni Jesús iya ni ka jata kaa i nuu krusi ma.

⁶ Masu na iya yinee-ka ya'a, chi vaa já ni ndateku ya, sukan ni ka'an ya ma. Ne'e koo ni, te jin konde'ya ni nuu ni ka tava'a i ya ma, ja ñatuu na iya yinee-ka.

⁷ Ni kuu na, te kuán koo ni, te jin kuña'a ni tee ni ka yo ndikin ya ma, ja já ni ndateku ya ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te yoxtnuu ya kua'an ya ñuu Galilea ma. Te yukan jin kuni ni ya. Te vitna, te já ni kaxtnu'u sa nuu ni a —kúu i jiña'a i.

⁸ Sani te ni ka nde koo kunu ña ye'e yavi ma, te kuenda ni ka yu'u ña, kovaa ka iyo sii ini xeen ña ja ni ka jini ña ja já ni ndateku Jesús ma. Te ka jinu ña kuan koo ña kuan nu kaxtnu'u ña nuu ndaka ñayii ni ka yo ndikin ya ma sukan ni jiña'a ángel ma. Te nani kuan koo ña kuan nu kaxtnu'u ña nuu ñayii ni ka yo ndikin ya ma,

⁹ te ni jan tna'a ña'a Jesús ma, te jiña'a ya:

—¡Vava'a ka kuu ni! —kúu ya jiña'a ya.

Te maa ña, ni jan koo ña ni ka jan tu'va ña ya, te ni ka kanuni'ni ña ja'a ya ma, te ni ka chiñu'u ña ya.

¹⁰ Te maa Jesús ma, jiña'a ya ña:

—Máko jin koyu'u ni, su'va kuán koo ni, te jin kaxtnu'u ni nuu ñani sa ma ja já ni ndateku sa, te jín koo de ñuu Galilea ma, te yukan jin ndakuni tna'a sa ji'in de —kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ka sa'a soldado tee ni ka yo jito nuu ni ka chu'u i Jesús ma

¹¹ Te kuan nu koo ña, te in jichi tee ni ka yo jito nuu ni ka chu'u i ya ma, ni jan nu koo de ini ñuu ma ja jin ndakaxtnu'u de nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma ndaka sukan ni yo kuu ma.

¹² Te ni ka ndututu tna tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, te ni ka chutna'a tnu'u de ja jin kua'a de kua'a xu'un nuu soldado ma,

¹³ te ka jiña'a de nuu soldado ma:

—Kuán koo ni, te jin ka'an ni ja maa tna'a tee ni ka yo ndikin de ma, ja in jakuaa ni ki koo de ni ka sakui'na de ñunde'yu ma ora ka kixi ni ma.

¹⁴ Te nú tnu'u ka'an o ja cha'a na kuniso'o tee kúu gobiernu ma, te máko jin koyu'u ni, chi vaa maa sa jin ka'an ji'in de, sukan-va'a jin kaku ni nuu de —ka kuu de ka jiña'a de.

¹⁵ Te ni ka tnii soldado ma xu'un ma, te ni ka sa'a de ndaka sukan ka jiña'a tee ma. Te tnu'u ya'a, ni jitenuu i ne'un ñayii judío ma, te sukan ka jani ini i onde kivi vitna.

Ni tatnuni Jesús ma sukan jin sa'a tee ka ndikin ya ma

(Mr 16:14-18; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

¹⁶ Kovaa ndi-uxi in tee ni ka yo ndikin ya ma, ni jan koo de ñuu Galilea ma, nuu yuku ni tatnuni maa Jesús ma.

¹⁷ Te nuu ni ka jini de ya ma, ni ka ndachiñu'u de ya, kovaa sava de ma, ka jani uu ka jani uni ini de ma.

¹⁸ Te Jesús ma, ni jan tu'va ya de, te jiña'a ya:

—Jâ ni taa Su'si ma ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja tátnuni sa andivi ma ji'in nuu ñu'ú ya.

¹⁹ Chukan kúu ja jin koo ni ni-ka'nu ni-tu'u ñuu ñayivi a, te jin kaxtnu'u ni nuu ñayii ma ja na jin kandija i tnu'u maa sa a te jín kondikin vii jín kondikin va'a ña'a i maa sa, te jin ndakune'e ni Yuva sa Iya Tátununi ma, ji'in maa sa ja kúu sa Sa'ya ya ma, ji'in Xtumani Ndios ma, te sukan jin skuandute ni i.

²⁰ Te jin kaxtnu'u tna ni ja jin sa'a i ndaka sukan ni tatnuni sa nuu ni a, te maa sa koo ji'in ndaka ni ndi-kivi ndi-ñuu onde kii naa ñuu ñayivi a, te jin kona'a ni ja masu xndoo ña'a sa —kúu ya jiña'a ya. Sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
New Testament, Psalms and Proverbs in Mixtec,
Magdalena Peñasco (MX:xm:Mixtec, Magdalena
Peñasco)

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Magdalena Peñasco

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, Magdalena Peñasco [xtn], Mexico

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, Magdalena Peñasco

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 29 Jan 2022

e406ad16-26c0-570c-b2a2-463185e3fb73